

Aleksejs Ļeontjevs

Integrēta pieeja nodokļu optimizācijai Latvijā

Promocijas darba kopsavilkums zinātniskā doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozare – ekonomika un uzņēmējdarbība
Apakšnozare – reģionālā ekonomika

Rīga, 2023

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Aleksejs Ļeontjevs

ORCID 0000-0002-6345-9500

Integrēta pieeja
nodokļu optimizācijai Latvijā

Promocijas darba kopsavilkums zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozare – ekonomika un uzņēmējdarbība
Apakšnozare – reģionālā ekonomika

Rīga, 2023

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē, Latvijā

Promocijas darba vadītājs:

Dr. oec. profesors **Kārlis Ketners**,
BA Biznesa un finanšu augstskola, Rīga, Latvija (2016–2022)

Oficiālie recenzenti:

Dr. oec. profesore **Tatjana Muravska**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. oec. profesore **Biruta Sloka**,
Latvijas Universitāte

Dr. oec. profesore **Ewa Latoszek**,
SGH Varšavas Ekonomikas augstskola, Polija

Promocijas darbs tiks aizstāvēts Ekonomikas un uzņēmējdarbības promocijas padomes atklātā sēdē 2023. gada 10. janvārī plkst. 13.00 attālināti, tiešsaistes platformā *Zoom*

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē
<https://www.rsu.lv/promocijas-darbi>

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. oec. docente **Anželika Berķe-Berga**

Saturs

Darbā izmantotie saīsinājumi.....	4
Ievads.....	5
1. Nodokļu politikas teorētiskie aspekti	15
1.1. Nodokļu jēdzienu attīstība	15
1.2. Nodokļu sistēmas prasības.....	17
1.3. Lafēra koncepcijas kritiskā analīze.....	20
2. Latvijas kā ES dalībvalsts nodokļu politikas analīze	26
2.1. Nodokļu politika Eiropas Savienībā	26
2.2. Latvijas nodokļu sistēma saistībā ar reģionālajiem aspektiem	31
2.3. Nodokļu politikas attīstības analīze Latvijā.....	33
3. Nodokļu un nodokļu sistēmas analīzes un novērtēšanas instrumenti.....	40
3.1. Nodokļu un nodokļu sistēmas analīzes pieejas	40
3.2. Noturīgums kā nodokļu sistēmas dzīves cikla vērtējošs raksturojums	45
3.3. Nodokļu prizmas metode.....	48
3.4. Relatīvo vienoto indeksu metode.....	52
3.5. Nodokļu sistēma kā salikta sistēma	54
4. Latvijas nodokļu sistēmas pilnveidošana, izmantojot integrētas optimizācijas instrumentus	56
4.1. Latvijas Republikas nodokļu sistēmas noturīguma novērtējums	57
4.2. Latvijas Republikas budžeta nodokļu ieņēmumu statistiskā analīze.....	61
4.3. Nodokļu prizmas metodes lietojums.....	64
4.4. Relatīvo vienoto indeksu un secīgo koncesiju metodes lietošana transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa un ar transportlīdzekļu ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksu analīzē	68
4.5. Ekspertu vērtējuma piemērošana prasību nesaderības novēršanai.....	75
Secinājumi un ieteikumi	79
Informācija par publikācijām un konferencēm	87
Izmantotā literatūra un avoti	92

Darbā izmantotie saīsinājumi

<i>ARIMA</i>	Autoregresīvs integrētais mainīgais vidējais
ATR	Administratīvi teritoriālā reforma
CSDD	Ceļu satiksmes drošības direkcija
EDS	Elektroniskās deklarēšanas sistēma
EK	Eiropas Komisija
ES	Eiropas Savienība
ESAO	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
IKP	Iekšzemes kopprodukts
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
<i>SARIMA</i>	Sezonas autoregresīvs integrētais mainīgais vidējais
<i>SARIMAX</i>	Sezonas autoregresīvi integrētais mainīgais vidējais pagarināts
SIA	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SNKI	Starptautiskais nodokļu konkurētspējas indekss
TEK	Taisnīguma – efektivitātes kombinācija
VAPK	Vidējā absolūtā procentuālā kļūda
VID	Valsts ieņēmumu dienests

Ievads

Pētījuma tēmas aktualitāte

Valsts ekonomiskā attīstība ir tieši saistīta ar nodokļu ieņēmumiem budžetā un attiecīgi ar nodokļu sistēmas optimālu struktūru. Turklāt šie jautājumi kļuva aktuāli vienlaikus ar valsts rašanos un daudz agrāk, nekā radās ekonomikas zinātne tās definīcijas mūsdienu izpratnē.

Nodokļu sistēmas galvenais izaicinājums ir nepieciešamība nodrošināt atbilstību šiem procesiem. Tajā pašā laikā ir jā saglabā un jā uztur vajadzīgajā līmenī tās efektivitāte un taisnīgums. Tradicionāli valsts ir ieinteresēta palielināt no nodokļiem veidoto budžeta ieņēmumu daļu (turpmāk – budžeta nodokļu daļa) un ir spiesta meklēt papildu rezerves, ja nodokļi netiek iekasēti pilnā apmērā. Pēdējā gadījumā valstij ir grūti izpildīt tai uzticētās funkcijas. Savukārt privātpersonas un juridiskas personas bieži kritizē nodokļu politiku, norādot uz pārmērīgu un dažkārt nepanesamu nodokļu slogu.

Tas viss liecina par to, ka valsts nodokļu politika jebkurā laikā ir galvenais tās dzīvotspējas kritērijs, tādēļ nodokļu politikas jautājumu un problēmu izpēte ir ārkārtīgi būtiska.

Problēmas zinātniskās attīstības līmenis

Nodokļu sistēmas attīstība ir cieši saistīta ar sabiedrības un valsts sociālo un ekonomisko attīstību. Nodokļu sistēmu attīstības un pilnveidošanas vēsture no seniem laikiem līdz mūsdienām ir labi izpētīta.

J.Mērlisa (*J. Mirrlees*)¹ 1971. gadā publicēto pētījumu var uzskatīt par mūsdienu optimālās nodokļu teorijas aizsākumu. Tomēr vairākus optimālas

---

¹ Mirrlees, J. 1971. An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. *The Review of Economic Studies*. 38(2), 175–208.

nodokļu sistēmas aspektus jau agrāk ir pētījuši citi autori, piemēram, F. Ramsijs (*F. Ramsey*).²

Zinātnieki optimālas nodokļu sistēmas uzdevumu saskatīja tādas nodokļu sistēmas meklējumos, kas maksimāli palielinātu sociālo labklājību pie jebkādiem ierobežojumiem. Tomēr viņi neizmantoja integrētu pieeju problēmas risināšanai. Līdz ar to lēmumi nodokļu sistēmas uzlabošanai, tostarp koriģējot tās fiskālo funkciju, kas tiek pieņemti, pamatojoties uz kāda diskrēta parametra (viena veida parametru grupas) analīzi un izmaiņām, neizmantojot integrētu pieeju, bieži nedod vēlamo rezultātu.

Uz integrētās pieejas piemērošanas nepieciešamību ir norādījuši Ē. Žubule, I. Sproģe un citi ar Latvijas nodokļu sistēmu saistītajos promocijas darbos.^{3,4} Tomēr šie pētnieki aprobežojas ar atbilstošiem ieteikumiem. Viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ ir nepieciešama integrēta pieeja nodokļu sistēmas pilnveidošanai un veicināšanai, ir tās objektīvais process, pastāvīgi pielāgojoties vienmēr mainīgajai iekšējai un ārējai videi, kurā darbojas nodokļu sistēma.

Integrētās pieejas stimulē ir pieaugošā nenoteiktība, kurā lēmumi jāpieņem reformu vai korektīvo pasākumu izstrādē iesaistītiem speciālistiem. Jo augstāks ir nenoteiktības līmenis, jo vairāk faktoru vienlaikus jāņem vērā.

Tajā pašā laikā gan Latvijas, gan ārzemju pētījumu un metožu analīze liecina, ka līdz šim pētnieki ir demonstrējuši diezgan šauru pieeju un tikai ieteikuši to aizstāt ar integrētu pieeju. Pētītajos promocijas darbos to pētnieki parasti aprobežojas ar maziem, šauriem jautājumiem, atsevišķos gadījumos tikai norādot, ka rezultātu var sasniegt, lietojot integrētu pieeju.

---

² Ramsey F. 1927. Contribution to the Theory of Taxation. *Economic Journal*. 145(37), 47–61.

³ Žubule, E. 2012. *Valsts budžeta procesa analīze un pilnveidošana: promocijas darbs: specialitāte – ekonomika*. Rīga: Latvijas Universitāte, 219.

⁴ Sproģe, I. 2010. *Nodokļu politika ekonomikas attīstības mainīgajos apstākļos: promocijas darbs: specialitāte – ekonomika*. Rīga: Latvijas Universitāte, 213.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, tika nolemts izmantot integrētu pieeju, kas nozīmē, ka lēmumi par esošās nodokļu sistēmas novērtēšanu un ieteikumi tās mainīšanai (modernizācijai) tiek pieņemti, balstoties nevis uz kāda viena rādītāja vai kritērija analīzi, bet pamatojoties uz vairākiem nosacījumiem (kritērijiem).

Piemērotākā risinājuma atlasei tiek piedāvāts izmantot optimizācijas procesu, kas šajā darbā attiecas uz zinātnisko metožu pielietojumu, kuras vieno nosaukums “operāciju izpēte”, t. i., matemātisko, kvantitatīvo metožu lietošanu ar mērķi pamatot un izstrādāt lēmumus, kas saistīti ar izmaiņām nodokļu sistēmā.

Par optimālu risinājumu tiks uzskatīts tāds risinājums, kas absolūti nav labākais latīņu termina *optimum* (no latīņu valodas – labākais) tiešajā nozīmē, tomēr tā vai cita iemesla dēļ tas būtu piemērotāks nekā citi. Gadījumā, ja nav piemērotu risinājumu, (tas ir, nosacīti runājot, ja ir iespējami tikai “slikti” risinājumi), operāciju izpētes piedāvātā pieeja ļauj izvēlēties no tiem vispiemērotāko.

Svarīga loma nodokļu sistēmas optimizācijas problēmā, izmantojot integrēto pieeju, ir saistīta ar Lafēra līknes aprakstīto nodokļu ieņēmumu sakarību ar nodokļu likmēm. Lafēra līkni ir rūpīgi pētījuši dažādi pētnieki, tā ir smagi kritizēta no praktiskā viedokļa, un ir bijuši neskaitāmi mēģinājumi to uzlabot. Tomēr pētījumu analīze liecina, ka modernizācijas mēģinājumi nav ļāvuši izveidot universālu instrumentu nodokļu sistēmas analīzei un rezultāti darbojas teorētiskā vai ļoti šaurā praktiskā dimensijā, nesniedzot pietiekamus rezultātus.

Integrēta pieeja nodokļu optimizācijai ir arī ļoti būtisks reģionālās attīstības faktors, jo nodokļu sistēma darbojas noteiktā teritorijā, izveidojot attiecīgu nodokļu režīmu, kas tieši ietekmē iedzīvotāju labklājību un dzīves līmeni. Iekšzemes reģionālo iedalījumu un tā specifiku varētu izmantot kā vienu no kritērijiem nodokļu sistēmas optimizācijai, lietojot integrēto pieeju.

Hipotēze

Integrētās pieejas izmantošana nodokļu politikas pasākumu pamatojumam ļauj pieņemt racionālus lēmumus.

Promocijas darba mērķis

Promocijas darba mērķis ir izstrādāt instrumentus Latvijas nodokļu sistēmas pilnveidošanai un tās noturīguma palielināšanai, ņemot vērā valsts un uzņēmējdarbības daudzvirzienu intereses.

Promocijas darba uzdevumi

Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Analizēt pieeju nodokļiem, nodokļu uzlikšanas un definīciju attīstību, kā arī nodokļu sistēmu kritēriju un nodokļu reformu īstenošanas posmu attīstību.
2. Izpētīt noteiktus ES nodokļu politikas aspektus un ES prasības nodokļu jomā, izmaiņas nodokļu sistēmā, lai mazinātu sociālo noslāņošanos.
3. Analizēt Latvijas nodokļu politikas attīstību nodokļu sistēmas ietvaros.
4. Izstrādāt instrumentu kopumu, kas ļaus vispusīgi izvērtēt nodokļu situāciju Latvijā saistībā ar valsts un uzņēmējdarbības interesēm.
5. Izstrādāt priekšlikumus Latvijas nodokļu sistēmas modernizācijai, lai izveidotu uzticamāku un optimālu nodokļu sistēmu.
6. Novērtēt piedāvāto izmaiņu ietekmi uz Latvijas nodokļu sistēmu uz transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa piemēra (ietverot citus nodokļu faktoros, kas ietekmē transportlīdzekļu lietošanas izmaksas), izmantojot integrētās pieejas instrumentus.

Promocijas darba objekts

Pētījuma objekts ir nodokļu sistēmas reformas process un pilnveidošana.

Promocijas darba priekšmets

Pētījuma priekšmets ir Latvijas nodokļu sistēma.

Tēzes aizstāvēšanai

1. Latvijas nodokļu sistēma pēc reformām, kas ieviestas kopš 2018. gada 1. janvāra, pilnīgi neatbilst taisnīguma un efektivitātes kritērijiem un nav uzticama.
2. Nodokļu reformu noturīguma izvērtēšana to izstrādes stadijā veicina tādas nodokļu sistēmas izveidi, kas maksimāli atbilst visiem nepieciešamajiem kritērijiem.
3. Vieni no svarīgākajiem nodokļu sistēmas kritērijiem ir efektivitātes un taisnīguma principi. Uz valsti un uzņēmējdarbību orientētu aspektu vienota izmantošana nodokļu sistēmas analīzē, veidošanā un mainīšanā (reformā) ļauj ņemt vērā šos aplikšanas kritērijus nodokļu sistēmas pilnveidošanai.
4. Ar nodokļu politikas instrumentiem var panākt maksimālu rezultātu, ja tiek piemērots integrētas pieejas princips, kad visi darbības veidi ir savstarpēji koordinēti un pakārtoti valsts attīstības prioritāšu īstenošanai.
5. Nodokļu prizmas metode, relatīvais vienotais indekss, noturīguma novērtējums, statistiskā analīze, kā arī saliktās sistēmas analīze sniedz iespējas veikt visaptverošu nodokļu sistēmas novērtējumu tās racionālai reformai.

Pētījuma metodes, datu vākšanas instrumenti un tehnikas

Šajā promocijas darbā ir izmantotas šādas pētījumu metodes: primāro un sekundāro datu analīze; grafiskās diferenciācijas un integrācijas metode; laikrindu analīzes metodes (*ARIMA*, *SARIMA*); ekspertu novērtējuma metode; viedokļu konsekvences analīzes metode ekspertu apakšgrupās, izmantojot Kendala sakritības koeficientu; matemātiskās modelēšanas metode; ģeometriskās līdzības metodes, matemātiskā analīze (ieskaitot funkcionālo analīzi); scenāriju analīzes metode; kompozītu sistēmu deterministiskā, varbūtiskā un kvantu modelēšana; variāciju aprēķina metode; noturīguma noteikšanas metodes un operāciju izpētes metodes (ieskaitot lēmumu teoriju).

Aprēķini tika veikti, izmantojot programmatūru (*SPSS Statistics*, *Gretl*, *Python* programmēšanas valodu).

Pētījuma ierobežojumi

Pētījuma ietvaros tika aplūkota Latvijas, tostarp jo īpaši kā Eiropas Savienības dalībvalsts, ekonomika un nodokļu sistēma. Papildus tika pētīti seši galvenie Latvijas reģioni un izskatīts valsts administratīvi teritoriālais iedalījums, kas bija spēkā līdz 2021. gada 1. jūlijam, kā arī pēc šī datuma.

Nodokļu sistēmas izpētei tika izvēlēts periods no 1991. gada sākuma līdz 2022. gada sākumam.

Laikrindu analīzei pēc pieejamās Valsts ieņēmumu dienesta statistikas tika noteikts un pētīts laikposms no 2016. līdz 2020. gadam ieskaitot, kad stājās spēkā lielas nodokļu izmaiņas un nodokļu sistēmu sāka ietekmēt Covid-19 pandēmija.

Zinātniskā novitāte

1. Lafēra līknes analīzes pieeju sistematizēšana un priekšnosacījumu sagatavošana jauna instrumenta izveidei, kas ļautu efektīvāk un

skaidrāk aprakstīt Lafēra piedāvāto parametru attiecības, kā arī papildus kvalitatīvi un kvantitatīvi apsvērt to saistību ar nodokļa bāzi.

2. “Nodokļa” definīcijas izmaiņu analīze Latvijas likumdošanā no 1995. gada līdz mūsdienām.
3. Jaunievietās pamatotās definīcijas:
  - uz valsti orientēts nodokļu optimizācijas aspekts (pieeja nodokļu uzlikšanai);
  - uz uzņēmējdarbību orientēts nodokļu optimizācijas aspekts (pieeja nodokļu uzlikšanai).
4. Ieviests nodokļu sistēmas noturīguma jēdziens un izstrādāts noturīguma kritērijs nodokļu reformu un nodokļu sistēmas izvērtēšanai kopumā.
5. Budžeta nodokļu (ieņēmumu) daļas veidošanās ekonomiskai interpretācijai, tās izvērtēšanai un izpētei ieviests nodokļu prizmas jēdziens.
6. Ieviests statiskās un dinamiskās nodokļu prizmas jēdziens un izstrādāta to aprēķināšanas metodika, kas ļauj aplūkot iekasēto nodokļu apjoma samazināšanos saistībā ar nodokļu maksātāju likumīgo nodokļu optimizācijas shēmu izmantošanu.
7. Relatīvie vienotie rādītāji tiek veidoti, lai noteiktu racionālu kombināciju sistēmā “taisnīgums – efektivitāte”. Ir apzināti iespējamie taisnīguma – efektivitātes kombinācijas (TEK) scenāriji un sniegta to interpretācija. Prasību nenovēršamas nesaderības gadījumos tiek piedāvāts izmantot secīgās koncesijas metodi (izmantojot ekspertu spriedumu).
8. Lai novērtētu noteiktos kritērijus sistēmā “taisnīgums – efektivitāte”, tiek piedāvāta nodokļu sistēmas modelēšana saliktas sistēmas veidā, kurā katrs no nodokļiem pārstāv savu elementu.

Praktiskā nozīme

Autora priekšlikumu un ieteikumu īstenošana uzlabos izstrādāto nodokļu reformu un citu valsts nodokļu sistēmā veikto korekciju noturīgumu. Tas paaugstinās nodokļu sistēmas darbības efektivitāti un līdzsvarotību un vienlaikus ļaus ņemt vērā valsts un nodokļu maksātāja intereses ekonomiskās nestabilitātes un notiekošās pandēmijas apstākļos.

Piedāvāto pasākumu īstenošana nodrošinās uzņēmējdarbības aktivizēšanos un stabilu valsts attīstību, samazinot un pēc tam likvidējot budžeta deficītu, un ļaus izveidot stabilāku nodokļu sistēmu, kas atbilst visām tai izvirzītajām prasībām (kritērijiem), un pilnībā īstenot Eiropas Komisijas ieteikumus, ko tā izstrādājusi 2018. gada nodokļu reformas un turpmāko korekciju rezultātā.

Iegūtos rezultātus valsts un reģionālās (pašvaldību) iestādes var izmantot, lai izstrādātu koncepcijas, stratēģijas un programmas reģionu ilgtspējīgai attīstībai, pilnveidojot nodokļu sistēmu Latvijā, īstenojot Eiropas Komisijas ieteikumus.

Praktiska nozīme ir veiktās ekonomiskās analīzes rezultātiem, lai novērtētu ārējo sociāli ekonomisko rādītāju ietekmi uz kopējo nodokļu iekasēšanu (tostarp sociālajiem maksājumiem).

Promocijas darba galvenie nosacījumi paplašina un papildina esošos pētījumus par nodokļu sistēmas pilnveidošanas teorētiskajām un praktiskajām problēmām, izvērtējot tās noturīgumu, kā arī ietver jaunu pieeju nodokļu ieņēmumu apjoma un nodokļu likmju attiecībām (autora nodokļu prizmas metode). Autors piedāvātos instrumentus var izmantot arī augstākās un vidējās speciālās profesionālās izglītības jomā, jo īpaši disciplīnu “Makroekonomika”, “Reģionālā ekonomika”, “Reģionālās finanses”, “Nodokļi” un vairāku citu specializētu disciplīnu docēšanas procesā.

Izstrādātie instrumenti tiek praktiski aprobēti dažādās tautsaimniecības un saimnieciskās darbības jomās Latvijā, tostarp transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa un ar transportlīdzekļa ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksu variantu optimizācijā, kā arī to scenāriju analizē.

Pētījuma rezultātu novērtēšana

Ar pētījuma galvenajām atziņām autors ir iepazīstinājis plašu ieinteresētu personu loku, ietverot tās:

- 22 zinātniskos rakstos, kas sagatavoti un publicēti Latvijas un ārvalstu zinātniskajos žurnālos un krājumos, tajā skaitā 5 publikācijas indeksētas datu bāzēs (4 publikācijas indeksētas *SCOPUS*, 2 publikācijas indeksētas *Web of Science*; (skat. sadaļu “Informācija par publikācijām un konferencēm”));
- prezentācijās un referātos 15 starptautiskās zinātniskās un pētniecības-prakses konferencēs un forumos (skat. sadaļu “Informācija par publikācijām un konferencēm”);
- izglītības procesā lasot lekcijas un vadot seminārus ekonomikas specialitāšu maģistrantiem.

Pētījums šī promocijas darba ietvaros tika veikts:

- izstrādājot datorprogrammas uz uzņēmējdarbību orientētai nodokļu optimizācijai un pilnveidošanai un finanšu aktivitāšu analīzei ikgadējā starptautiskā kongresa “Cilvēks un zāles” ietvaros;
- izstrādājot uzņēmuma *Leon News Agency spol. s.r.o.* datorprogrammas uz uzņēmējdarbību orientētai nodokļu optimizācijai un pilnveidošanai un finanšu aktivitāšu analīzei;
- datorprogrammu izstrādes laikā uzņēmuma *Magistral* finanšu darbības uzlabošanai un uz uzņēmējdarbību orientētai optimizācijai;

- Sabiedrības ar ierobežotu atbildību *Trade Hub Productions* stratēģijas izstrādes gaitā finanšu darbības uzlabošanai.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbs sastāv no ievada, 4 nodaļām, secinājumiem un ieteikumiem, literatūras saraksta, saīsinājumu saraksta un 11 pielikumiem. Promocijas darba apjomu un struktūru nosaka pētījuma mērķis, uzdevumi un loģika.

1. Nodokļu politikas teorētiskie aspekti

1.1. Nodokļu jēdzienu attīstība

Nodokļi, kas ir galvenais valsts budžeta ieņēmumu mobilizācijas instruments, vienlaikus pilda saimnieciskās darbības un nodokļu subjektu darbības regulatora lomu.

Daudzi nodokļu maksātāji dažādu iemeslu dēļ negatīvi uztver nepieciešamību atsavināt daļu no saņemtajiem ienākumiem.

Vairākos darbos nodokļu institūcija tiek nopietni kritizēta.

Frānsiss Isidro Edžvorts, attīstot sociālā taisnīguma jautājumus nodokļu jomā, ir norādījis: lai panāktu sociālo taisnīgumu, galvenajam nodokļu principam ir jābūt mazākā kopējā upura principam.⁵ Edžvorta nodokļu paradokss tiek aplūkots akcīzes nodokļa jomā, kur vienības akcīzes nodoklis var ietekmēt cenu, to samazinot, kā arī palielināt produkciju.⁶

To pašu principu izstrādāja angļu ekonomists Arturs Sesils Pigū, kurš bija viens no labklājības ekonomikas teorijas pamatlicējiem. Viņš norādīja, ka tirgus sistēma, neraugoties uz visu tās efektivitāti, var veicināt nevienmērīgu ienākumu sadali.

Mūsdienu sabiedrībā zaļā ekonomika un siltumnīcas efektu izraisošo gāzu samazināšana ir viena no galvenajām jomām, kur Pigū izstrādātā nodokļu sistēma var būt pievilcīga. Papildus korektīvajiem nodokļiem Pigū pētīja progresīvās nodokļu problēmas, norādot uz to negatīvajām sekām.

XX gadsimta 70. gados plaši tika apspriesta Keinsa koncepcija par ienākumu pārdali ar nodokļu starpniecību. Tika atzīmēts, ka progresīvajam nodoklim ir liela nozīme ienākumu pārdalē, taču tajā pašā laikā tam var būt

---

⁵ Vitaliano, D. 2018. The Hedonic Theory of Taxation: An Application to the U.S. Income Tax. *Public Finance and Management*. 18(3), 251–264.

⁶ Ritz, R. 2014. A new version of Edgeworth's taxation paradox. *Oxford Economic Papers*, Oxford University Press. 66(1), 209–226.

destabilizējošs raksturs, jo vairākos gadījumos ir izrādījies, ka daudz strādāt un gūt lielus ienākumus ir neizdevīgi. Tika secināts, ka, jo spēcīgāka ir nodokļu progresija, jo vājāka ir ienākumu diferenciācija, bet ekonomikas efektivitāte ir zemāka.

Šajā periodā radās “piedāvājuma ekonomikas teorija”, kuras pārstāvji bija J. Vanniski, A. Lafērs, R. Mundels, M. Feldšteins, Dž. Džilders, kas aplūkoja nodokļu ietekmes problēmas ekonomikā. Šīs teorijas piekritēji uzskatīja, ka augsti nodokļi noved pie uzņēmējdarbības aktivitātes samazināšanās, jo samazina uzkrājumu daļu, vājina galvenos saimnieciskās darbības stimulus (privāto iniciatīvu), bez kuriem nav iespējama ekonomiska veiksmē.

Mūsdienu vērtējumi par pašreizējo politiku nodokļu jomā ir dažādi.

Personīgā patēriņa pieaugumu ierobežojošo nodokļu samazinājums (ienākumi no īpašuma vērtspapīru, nekustamā īpašuma, dārgmetālu veidā pārdošanas, nekustamā īpašuma mantojuma nodokļa atcelšana) izraisīja personīgā patēriņa, nevis investīciju, pieaugumu. Faktiski tiek teikts, ka lieli nodokļu samazinājumi bagātajiem palielina ienākumu nevienlīdzību un sociālo noslāņošanu, bet neveicina ekonomiskos rādītājus.⁷

Lai novērtētu nodokļu ietekmi uz efektivitāti un taisnīgumu, jāņem vērā, ka mūsdienu apstākļos šī daļa nepārtraukti palielinās.

Plaisa starp nodokļu maksājumiem un sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu ir nopietns nodokļu sistēmas trūkums. Neatkarīgi no tā, kā tiek interpretētas efektivitātes un taisnīguma problēmas (nopietnu pretrunu starp tām atzīmē daudzi ekonomisti), ekonomikas politikas galvenais mērķis ir atrast optimālo kombināciju. Pastāv dažādu valsts ekonomiskās politikas prioritāšu sabiedrības izvēles problēma, ekonomiskās efektivitātes un sabiedrības interešu apvienošanas problēma.

---

⁷ Hope, D. and Limberg, J. 2022. The economic consequences of major tax cuts for the rich. *Socio-Economic Review*. 20(2), 539–559.

Valsts izmanto nodokļu politiku kā līdzekli nacionālā ienākuma pārdalei, lai uzlabotu reģionu ekonomisko attīstību un palielinātu iedzīvotāju labklājību kopumā. Analizējot iepriekš minēto, autors ir nonācis pie secinājuma par integrētas pieejas nepieciešamību nodokļu politikas teorētiskajos un praktiskajos jautājumos, tostarp nodokļu reformu sagatavošanā un īstenošanā.

1.2. Nodokļu sistēmas prasības

Valsts pastāvēšanas pamatā ir tās kompetentā nodokļu politika, kas nosaka valsts ekonomisko attīstību un iedzīvotāju labklājības līmeni. Nodokļu politikai jāatbilst noteiktām prasībām.

Globālās ekonomiskās regulēšanas procesiem nodokļu jomā ir vēsturiska un institucionāla pēctecība. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) ir norādījusi uz nepieciešamību ievērot kritērijus nodokļu uzlikšanā.⁸

Pētnieki arī norāda, ka viena no būtiskām nodokļu politikas veidošanas prasībām ir nodokļu taisnīgums,⁹ kas ir būtisks gan nodokļu sistēmas veidošanā, gan nodokļu tiesību piešķiršanā.

Grāmatā “Nodokļu politika Eiropas Savienībā. 2020 apskats” ir uzsvērti četri kanāli, pa kuriem nodokļi var ietekmēt sociālo labklājību.¹⁰ Pētnieki precīzi norāda galvenās iezīmes (un to, kāda ir valdības attieksme pret tām), kuras jāņem vērā, novērtējot nodokļu sistēmas taisnīgumu un efektivitāti.

---

⁸ OECD. 2015. *Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy*. Paris: OECD Publishing. 1(2), 29–50.

⁹ Lubis, A. and Rahay, N. 2021. Emphasizing Inter-Nation Equity in the New Digital Economy’s Taxing Rights Allocation Scheme. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 11, 402–408.

¹⁰ European Commission, Secretariat-General. 2020. Tax policies in the European Union. 2020 survey. SWD (2020) 14 final. 30.01.2020. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5695-2020-INIT/en/>, 124.

Vienu no nodokļu politikas taisnīguma vērtēšanas pieejām M. Lorencs grafiski attēlo nevienmērīgas ienākumu sadales veidā¹¹ un to piemēro Eiropas mājsaimniecību labklājības novērtējumā. Lorenca līkni izmanto arī dažādu rādītāju, tostarp Džini indeksa un Pjetra indeksa, sasaistei, tas ir Kolmogorova-Smirnova statistikas ekvivalents, kas tiek uzskatīts par analogisku Džini indeksam.¹²

Nodokļu prasības un laba nodokļu politika atspoguļojas arī pētījumos, kas veltīti optimālu nodokļu noteikšanai. Piemēram, Maiks Brūvers, Emanuels Saezs un Endrjū Šepards ir atklājuši problēmas galveno kompromisu.¹³

Tāda vai cita veida nodokļu sistēmas piemērošana katrā valstī ir individuāla un atkarīga no daudziem sociāli ekonomiskiem faktoriem. Arī nodokļu sistēmas veida izvēle bieži vien ir politisks instruments. Tādējādi I. Sproģe norāda, ka, lai gan nodokļu sistēmas izvēle ir ekonomistu un politiķu plašu diskusiju objekts, sistēmas praktiskā izvēle paliek valdošās partijas (koalīcijas) ziņā.¹⁴ Autors uzskata, ka pie šādas pieejas pastāv risks pieņemt neefektīvus, atsevišķos gadījumos populistiskus lēmumus, it īpaši priekšvēlēšanu laikā. Viens no šādiem piemēriem ir Lafēra līknes spekulatīva izmantošana.

Tās vienkāršības un skaidrības dēļ vairāki amerikāņu politiķi ir pierādījuši nepieciešamību ar tās palīdzību samazināt nodokļus, dažos gadījumos nepamatoti atsaucoties uz to, ka nodokļu likmes atrodas pa labi no optimālā

---

¹¹ Costa, R. and Pérez-Duarte, S. 2019. *Not all inequality measures were created equal. The measurement of wealth inequality, its decompositions, and an application to European household wealth.* European Central Bank: Statistics Paper Series. 31(12), 57.

¹² Eliazar, I. and Sokolov, I. 2010. Measuring statistical heterogeneity: The Pietra index. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications.* 389(1), 117–125.

¹³ Mirrlees, J. 2017. *Dimensions of Tax Design.* Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S. et al. (eds.). Oxford: Oxford University Press for Institute for Fiscal Studies, 1346.

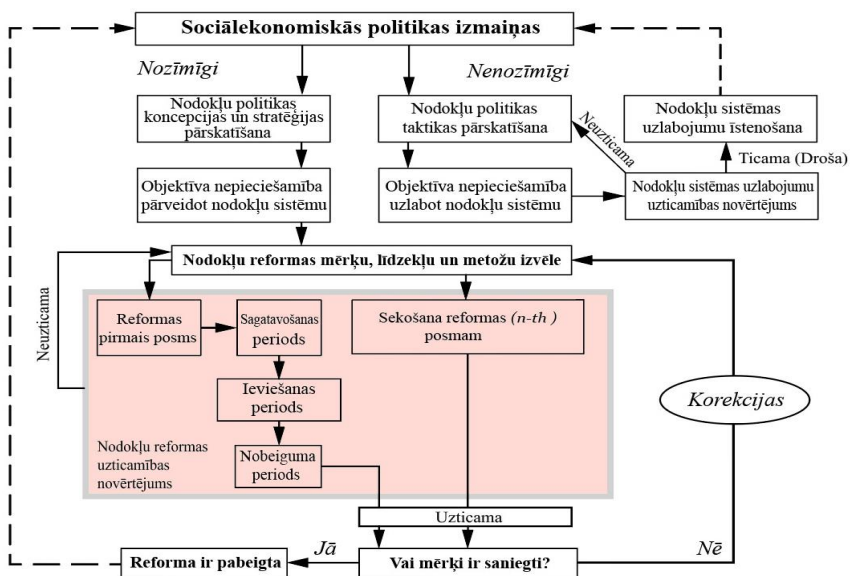
¹⁴ Sproģe, I. 2010. *Nodokļu politika ekonomikas attīstības mainīgajos apstākļos: promocijas darbs: specialitāte – ekonomika.* Rīga: Latvijas Universitāte, 213.

punkta (t. i., tās ir pārāk augstas, un nodokļu ieņēmumus budžetā tādā pašā apmērā var nodrošināt ar zemākām nodokļu likmēm). Tajā pašā laikā citi argumenti netika ņemti vērā. Gadu gaitā pamatojums paliek nemainīgs – ar nodokļu samazinājumiem vajadzētu veidoties plašākai ekonomikai.¹⁵

Viens no svarīgiem virzieniem nodokļu analizē ir to pušu noteikšana, kurām tiks uzlikts nodokļu slogs.

Autors uzskata, ka, izstrādājot nodokļu reformas un veicot korekcijas nodokļu likumdošanā, ir svarīgi izvēlēties elastīgu pieeju.

Atkarībā no sarežģītības un izvirzīto mērķu daudzuma reformu var plānot vienā vai vairākos secīgos posmos ar atbilstošu mērķu, līdzekļu un metožu sadalījumu. Nodokļu reformas īstenošanas algoritms parādīts 1.1. attēlā.

1.1. attēls. Algoritms nodokļu reformas īstenošanai

Avots: izstrādājis autors.

¹⁵ Gale, W. and Samwick, A. 2014. Effects of Income Tax Changes on Economic Growth. *Economic studies at Brookings. The Brookings Institution.* (9), 1–15.

Noturīguma novērtējums būtu jāveic visos nodokļu reformas sagatavošanas un īstenošanas posmos.

Autors piedāvā savu pieeju nodokļu reformas sagatavošanas un īstenošanas algoritmam, ņemot vērā tā noturīguma novērtējumu dažādos posmos.

Galvenā nodokļu pretruna ir efektivitātes un taisnīguma antagonisms, kas ir galvenā problēma, veidojot racionālas nodokļu sistēmas arhitektūru, ņemot vērā gan valsts, gan nodokļu maksātāja intereses.

1.3. Lafēra koncepcijas kritiskā analīze

Lai raksturotu korelāciju starp nodokļu slogu un nodokļu ieņēmumiem budžetā, diezgan bieži tiek izmantota Lafēra līkne, kas ir nosaukta ekonomista vārdā, kurš vizualizējis domu, ka nodokļu ieņēmumu apjoms ne vienmēr ir pieaugoša nodokļa likmes funkcija.^{16, 17} Analīzei tika atlasīti vairāk nekā 50 dažādu valstu pētnieku darbi, kas veltīti Lafēra līknei.

Lafēra liknes lietošanai veltīto darbu klasifikācija

Analīze liecina, ka pēdējā laikā ir notikusi intensīva publikāciju plūsma par Lafēra līknes koncepcijas noliegšanu vai apstiprināšanu, kā arī tās praktiskās lietošanas problēmu pētīšanu.

Pētījumu avoti, kas vienā vai otrā veidā piemin Lafēra līkni, tika sadalīti trijās galvenajās grupās.

Pirmajā grupā ietverti to zinātnieku pētījumi, kuri piekrīt Lafēra interpretācijai. **Otrajā** ir tie, kuros Lafēra pieeja tiek uzskatīta par kļūdainu un tiek apšaubīta viņa līknes pastāvēšana un uz tās pamata veikto ekonomisko pētījumu pamatotība. **Trešajā** grupā ietilpst pētījumi, kuros zinātnieki piekrīt

---

¹⁶ Mach, P. 2019. On the Origin of the Laffer Curve. *ACTA VŠFS*. 13(2), 186–191.

¹⁷ Wanniski, J. 1978. Taxes, Revenues, and the *Laffer Curve*. *The Public Interest*. 3–16.

Lafēra koncepcijai, bet parāda tās ierobežoto piemērotību un mēģina šo likni uzlabot un modernizēt. Atsevišķi tiek izdalīta **ceturtā** grupa, kura ietver mācību literatūru.

Lafēra liknes teorētiskā pamatojuma analīze rāda, ka tā diezgan precīzi atspoguļo progresīvās nodokļu likmju skalas piemērošanu. Ja tiek izmantota progresīvā skala, darbaspēka piedāvājumā rodas negatīvi stimuli, kas saistīti ar to, ka papildu ienākumi tiek aplikti ar augstāku likmi.

Jāatzīmē, ka Lafēra likne atspoguļo budžeta ieņēmumu atkarību no nodokļa likmes, kas nozīmē nodokļu bāzi, bez kuras šī funkcija nav izmantojama. Tomēr šī likne nevar ņemt vērā nodokļu bāzes izmaiņas, kuras rastos kādu apstākļu ietekmē.

Lafēra koncepcijas ierobežojumi

Mūsdienu izpētes posms par saistību starp nodokļu ieņēmumiem un nodokļu un ekonomiskās aktivitātes optimālo struktūru iezīmējas ar amerikāņu ekonomista A. Lafēra ietekmi un tāda paša nosaukuma likni, pat ja pētnieki viņam nepiekrīt un neatbalsta viņa politiski ekonomisko viedokli.

Autors nepiekrīt to pētnieku viedoklim, kuri pilnībā noliedz Lafēra liknes pamatotību.

Autors piekrīt T. Merkulovai,¹⁸ kura atzīmē izplatītākos nepareizos priekšstatus par Lafēra likni. Jo īpaši viņa uzsver, ka Lafērs neapgalvo, ka, samazinot likmi, nodokļu ieņēmumi vienmēr pieaugs.

Daudzi ekonomisti atzīmē grūtības un domstarpības, kas rodas, nosakot liknes daļu, kura atbilst pētījuma laikam.

---

¹⁸ Merkulova, T. 2007. Snizhenie nalogovoi nagruzki i effekt Laffera: argumenti I zabluzhdenija. *Nalogooblozhenie: problem nauki I praktiki* [Tax burden lowering and Laffer's effect: arguments and delusions]. *Kharkiv (Ukraine): ID INZHEK*. 28–42.

Attiecībā uz šo autors atbalsta to speciālistu viedokli, kuri piekrīt, ka Lafēra atspoguļotā sakarība pastāv. Tajā pašā laikā autors piekrīt daudziem kritiķiem, kuri norāda, ka vairākos gadījumos nav iespējams izmantot šo pieeju praktiskiem mērķiem.

Lafēra līkne nav universāls instruments. Tās izmantošana Lafēra piedāvātajā veidā var būt sarežģīta un ne vienmēr sniedz ticamus rezultātus, ko apliecina daudzi darbi, kuros Lafēra līkne tiek kritizēta un modernizēta, mēģinot to pielāgot konkrētiem apstākļiem.

Piemēram, Kakaulina sniedz Volobujeva (*Volobuev*), Balatska (*Balatsky*) un Maiburova (*Maiburov*) grafikus, kuros ir redzamas kvalitatīvās attiecības starp nodokļu bāzi un nodokļu slogu.¹⁹ Tajā pašā laikā Volobujeva norādītā sakarība visbiežāk tiek pieminēta dažādos darbos (piemēram, uz to savos pētījumos atsaucas arī Sproģe un virkne citu pētnieku²⁰). Šīs teorētiskās sakarības analīze parāda, ka nodokļu bāze samazinās, palielinoties nodokļu slogam, tomēr Maiburovs un Balatskis ierosina, ka šī sakarība ir Lafēra līknei līdzīga parabola.

Maiburova un Balatska pieņēmums, ka abām viņu attēlotajām sakarībām ir paraboliska forma, pēc autora domām, ir pietiekami mākslīgs un tiek ierosināts, jo analītiskā izpēte šajā gadījumā ir ērtāka. Taču būtiski pieņēmumi noved pie tā, ka parabolu maksimumu noteikšana drīzāk ir pārvērtusies nevis ekonomiskā, bet matemātiskā analīzē. Tajā pašā laikā šī analīze rāda tikai teorētisku saistību starp nodokļu bāzi un nodokļu slogu, kā arī nodokļu ieņēmumiem un nodokļu slogu. Šādā veidā ir grūti noteikt ticamu korelāciju starp nodokļu bāzi un nodokļu slogu, jo modelī pētnieki ir iekļāvuši daudz pieņēmumu.

Uzmanību tam pievērš arī Ščerbakovs (*Shcherbakov*), norādot, ka: “Balatska pieņēmums par otrā veida Lafēra punkta – Lafēra nodokļu līknes

---

¹⁹ Kakaulina, M. 2017. Visual Representation of Laffer Curve Factoring in Implications of Capital Outflow. *Journal of Tax Reform*. 3(2), 103–114.

²⁰ Sproģe, I. 2010. Nodokļu politika ekonomikas attīstības mainīgajos apstākļos: *promocijas darbs*: specialitāte – ekonomika. Rīga: Latvijas Universitāte, 213.

maksimuma – esamību kvadrātiskajai funkcijai, kas nosaka Lafēra nodokļa likni, piepildās tikai tad, kad koeficients mainīgā kvadrāta priekšā ir negatīvs.”²¹ Analizējot Balatska piedāvātās sakarības, Ščerbakovs ir vērsis uzmanību uz iegūto rezultātu ekonomiskās interpretācijas grūtībām un parādījis, ka dažos gadījumos šādu interpretāciju veikt nav iespējams.

Balatskis, vērtējot aprēķinu rezultātus pēc savas metodikas, norāda, ka ar trīs parametru metodi Lafēra punktu “vai nu nav, vai tiem ir nereālas vērtības”, un ar divu parametru metodi tie “neticami lec pa gadiem”.²²

E. Balatskis un N. Ekimova, analizējot līdzīgas I. Ananišvili, V. Papavas²³ un G. Loladzes²⁴ pieejas, secina, ka visas viņu pieejas ir balstītas uz statisko funkciju metodoloģiju, kas radīja nopietnas skaitļošanas grūtības un ļoti apšaubāmas aplēses, kas rezultējas vai nu pārvērtētos, vai nepietiekami novērtētos fiskālajos parametros.²⁵

Kakaulina atsaucas arī uz Maiburova darbiem, kuros viņš, analizējot savu pieeju nodokļu sloga – nodokļu iekasēšanas – nodokļa bāzes attiecībām un līdzīgu Balatska pieeju, secina, ka “šī teorija tomēr nevar sniegt pamatotu daudzfaktoru sakarību un apmierinošu kvantitatīvu nodokļu sloga optimālā līmeņa novērtējumu”.^{26, 27}

---

²¹ Shcherbakov, G. 2019. Laffer points, area of fiscal contradictions and taxpayers' acceptance power. *RUDN Journal of Economics*, 27(1), 49–62.

²² Balatsky, E. 2003. Invariance of Laffer fiscal points. *World economics and international relations*. (6), 62–71.

²³ Ananiashvili, I. and Papava, V. 2010. Macroeconomic equilibrium under the Laffer-Keynesian synthesis (in Georgian). *Journal Economist*. 5(10), 5–23.

²⁴ Loladze, G. 2002. About certain aspects of the Laffer curve (in Georgian). *Macro and microeconomics*. 9, 1–14.

²⁵ Balatsky, E. and Ekimova, N. 2011. Fiscal policy and economic growth. *Society and economics*. (4–5), 197–214.

²⁶ Kakaulina, M. 2017. Visual Representation of Laffer Curve Factoring in Implications of Capital Outflow. *Journal of Tax Reform*. 3(2), 103–114.

²⁷ Mayburov, I. 2012. The Problem of Tax Expenditures Identification and Evaluation: Methodological Approach. *Problems of economics. Finance in banking*. (4), 187–193.

Jāatzīmē, kā iepriekš minēts, ka daudzi pētnieki, saprotot, cik svarīgi ir apsvērt trīs iepriekš minēto parametru saistību, attēloja to teorētisko sakarību.

Autors noteikti piekrīt, ka ir jāņem vērā šo trīs parametru kopsakarības, taču jāatzīst, ka šobrīd nav ticamu metožu, kas būtu ieviestas algoritmu veidā šo vērtību aprēķināšanai. Tajā pašā laikā mēģinājumi izveidot saikni ar nodokļu bāzi tika veikti, pamatojoties uz Lafēra piedāvāto līkni, nevis izstrādājot citus instrumentus.

Pētījumi, kas saistīti ar Lafēra līknes modernizāciju, un uz to pamata piedāvātās metodes, lai novērtētu nodokļu sloga ietekmi uz nodokļu iekasēšanu, pēc autora domām, būtu jāuzskata par neatkarīgiem instrumentiem, kuru pamatā ir sakarības, kas bijušas zināmas jau ilgi pirms Lafēra līknes nākšanas klajā.

Lafēra līknes koncepcija nevar būt universāla visiem nodokļu veidiem. Atkarībā no pētāmā nodokļa specifikas (tiešais vai netiešais nodoklis), nodokļa nozīmes budžetam, nodokļa iekasēšanas mērķa (fiskālais vai korektīvais), nodokļa subjekta (juridiska persona vai fiziska persona), nodokļa uzlikšanas subjekta (objekta), likmes veids (progresīvā, regresīvā, proporcionālā) ir būtiski atkarīgs no Lafēra līknes un pat no tās pastāvēšanas fakta. Šīs līknes izmantošanu lielā mērā apgrūtina tas, ka tajā faktiski tiek ņemta vērā tikai divu zināmu parametru korelācija, bet nodokļu bāze Lafēra pieejā nav skaidri ņemta vērā.

Pētījumi un mēģinājumi uzlabot Lafēra līkni, kas veikti gandrīz četrarpus gadu desmitus, liecina, ka viens no A. Lafēra piedāvātās vizualizācijas trūkumiem ir tas, ka šī pieceja sākotnēji ietver tikai divus mainīgos – neatkarīgu mainīgo (nodokļu likmi) un atkarīgu mainīgo (nodokļu ieņēmumi).

Tāpēc var secināt, ka Lafēra piedāvātā vizualizācija ir pietiekami izpētīta un lielā mērā izsmēlusi savas iespējas. Daudzi darbi, kas formāli saistīti ar šīs līknes modernizāciju, faktiski ir neatkarīgi, taču risina ierobežotu jautājumu

loku, jo tie sākotnēji ir balstīti uz Lafēra un Vanniski piedāvāto pieeju. Tas viss apstiprina vajadzību pēc cita instrumenta, kas ļauj nepārprotami ņemt vērā vairāk parametru.

Šajā gadījumā jāņem vērā iepriekš minētie Lafēra liknes trūkumi un ierobežojumi vai jāizstrādā labāks instruments, ar kuru veikt precīzāku novērtējumu.

2. Latvijas kā ES dalībvalsts nodokļu politikas analīze

2.1. Nodokļu politika Eiropas Savienībā

Eiropas Savienība tika izveidota 1992. gada 7. februārī.²⁸

Nodokļu politikā galvenā uzmanība tika pievērsta tiešajiem nodokļiem (līdz Eiropas Kopienai pievienojās Dānija un Apvienotā Karaliste). Tiešo nodokļu saskaņošanu pirmo reizi ierosināja Neimarkas komiteja.²⁹ Vēlāk Eiropas Ekonomikas kopiena atteicās no idejas par tiešo nodokļu harmonizāciju un pārgāja uz netiešajiem nodokļiem.

Tikai daļa nacionālo tiesību aktu, kuri pieņemti, ieviešot integrācijas tiesību aktus ES dalībvalstu nacionālajos tiesību aktos, ierobežotā aspektā var tikt atzīti par ES nodokļu tiesību daļu un tikai tajā daļā, kas bez sagrozījumiem dublē integrācijas nodokļu tiesību aktu noteikumus un ir tiem līdzīgi.³⁰

No visām starptautiskajām savienībām Eiropas Savienība šobrīd ir visplašāk atzītā un attīstītākā savienība pasaulē. ES valstu konverģences procesā tās nodokļu politika ir pastāvīgi mainījusies.

ES augstākā izpildinstitūcija ir Eiropas Komisija (EK). Tās funkcijās ietilpst likumprojektu sagatavošana, Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumu īstenošana, ES līgumu un citu tiesību aktu ievērošanas uzraudzība, kā arī citi Savienības aktuālie jautājumi.³¹

---

²⁸ Office for Official Publications of the European Communities. 1992. Treaty on European Union. *Official Journal of the European Communities*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT>, 253.

²⁹ Menéndez, A. 2015. *Neumark Vindicated the Europeanisation of National Tax Systems and the Future of the Social and Democratic Rechtsstaat*. Oslo: ARENA, Centre for European Studies University of Oslo, 57.

³⁰ Wattel, P., Marres, O. and Vermeulen, H. 2018. *European Tax Law*. 7th edition. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, Kluwer Law International, 1012.

³¹ European Commission. EU INSTITUTION European Commission. Retrieved: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en.

No izveidošanas brīža līdz mūsdienām ES savā darbībā lielu uzmanību pievērš nodokļu politikas jautājumiem.

Kopējās nodokļu politikas izveide ir apstiprināta ar Līgumu par Eiropas Savienības dibināšanu,³² un Eiropas kopējo tirgu, kas nodrošina preču, personu, pakalpojumu un kapitāla aprites brīvību.

ES institūciju, kā arī tās dalībvalstu veiktie pasākumi ir veicinājuši nodokļu barjeru likvidēšanu iekšējā tirgū, nodrošinot preču, personu, pakalpojumu un kapitāla brīvu apriti, jurisdikciju negodīgas nodokļu konkurences režīmu izmantošanas noraidīšanu, nodokļu dubultās uzlikšanas novēršanu un veiksmīgu cīņu pret nodokļu pārkāpumiem.

Nodokļu transformācijai ES ir sava specifika. Jāņem vērā, ka pastāv zināmas atšķirības dalībvalstu tiešo un netiešo nodokļu regulējumā. ES valstu netiešo nodokļu jomā tiek īstenota uz saskaņošanu vērsta politika, tiešo nodokļu jomā notiek saskaņošanas process.

Būtiski atšķiras dažādu skolu ekonomistu viedokļi, kas pēta dalībvalstu fiskālās politikas ietekmi ekonomikā.

Autors uzskata, ka kopējā tirgus veidošanās laikā īpaša uzmanība jāpievērš netiešo nodokļu likumdošanas saskaņošanai, jo tieši šie nodokļi būtiski ietekmē cenu veidošanos savstarpējā tirdzniecībā un veido ievērojamu ieņēmumu daļu dalībvalstu budžetos. Vienlaikus zināmas neatkarības saglabāšana tiešo nodokļu jomā sniedz iespēju valsts līmenī veikt pasākumus, kas nepieciešami līdzsvara saglabāšanai valstu ekonomikās.

Pēc autora domām, valsts suverenitātes ierobežojumu valūtas regulēšanas jomā var daļēji kompensēt ar kompetentu nodokļu politiku. Šajā saistībā, lai stabilizētu valstu ekonomiku un neitralizētu ārējās vides negatīvo ietekmi valstu valdību līmenī, īpašu nozīmi iegūs fiskālās regulēšanas instrumenti.

---

³² Office for Official Publications of the European Communities. 1992. Treaty on European Union. *Official Journal of the European Communities*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT>, 253.

Protams, jāņem vērā, ka notiekošās fiskālās politikas sakārtošana prasa laiku, jo valsts budžeta apstiprināšana ir diezgan ilgstošs process.

Kā liecina prakse, fiskālās politikas ietekmes uz valsts ekonomiku rezultāti ir redzami jau 6–12 mēnešus pēc veiktajām izmaiņām. Tikmēr pozitīvu rezultātu no monetāro pasākumu piemērošanas var sagaidīt ne ātrāk kā pēc 12–14 mēnešiem.³³ Tā ir fiskālā regulējuma galvenā priekšrocība. Šobrīd Eiropas Savienības budžeta sistēma ir visattīstītākā no visām esošajām.

Jāpiebilst, ka ES budžeta līdzekļu pārdale nereti tiek veikta par labu valstīm ar nopietnu problēmu līmeni, kā arī jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Valstis, kuru ekonomika atrodas lejupslīdes stāvoklī, segs savas izmaksas no vispārējā budžeta,³⁴ kuru iepriekš pētījuši M. Obstfelds un G. Peri. Turklāt tas var veicināt konkurenci starp Savienības valstīm par budžeta līdzekļiem publisko izdevumu finansēšanai.

Svarīgākais uzdevums ekonomisko savienību veidošanā ir pārdomāta fiskālo pilnvaru sadale starp nacionālām un pārnacionālām regulējošām institūcijām, kas nodrošina fiskālās politikas koordināciju, ņemot vērā visu asociācijas dalībvalstu intereses.

EK nodokļu politikas stratēģija tika skaidrota 2001. gada 23. maija vēstījumā “Nodokļu politika Eiropas Savienībā – tuvāko gadu prioritātes”.³⁵

Turklāt, pēc Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas domām, ir nepieciešams stiprināt nodokļu politikas koordināciju.³⁶ Nodokļu regulēšanas

---

³³ Baldwin, R. and Wyplosz, Ch. 2012. *The Economics of European Integration*. New York: McGraw-Hill Education, 584.

³⁴ Steinbach, A. 2014. *Economic Policy Coordination in the Euro Area*. 1st edition. London and New York: Routledge studies in the European economy, 212.

³⁵ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee - Tax policy in the European Union - Priorities for the years ahead. 2001. COM (2001) 0260 final. 10.10.2001. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0260>.

³⁶ Communication from the commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee – Coordinating Member States’ direct tax systems in the Internal Market – Commission of the European communities. 2006.

svarīgākais mērķis Eiropas Savienībā ir dalībvalstu vēlme nodrošināt, lai uzņēmēji tiktu aplikti ar nodokļiem kādā no valstīm un tiktu novērsta dubultā nodokļu uzlikšana.

Laikposmā no 2012. līdz 2017. gadam skaidra nodokļu tendence ES bija PVN likmes, kā arī uzņēmumu un ienākuma nodokļa likmju pieaugums.³⁷

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem, ar ko Eiropas valstis saskaras, ir siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšana un pāreja uz zaļo ekonomiku. Tajā pašā laikā ir nepieciešams, lai pāreja būtu sociāli taisnīga un tās izmaksas būtu taisnīgi sadalītas starp nodokļu maksātājiem.

Tomēr šobrīd ES tiesiskais regulējums, ko izmanto nodokļu jomā, kas saistīts ar dažādiem enerģijas veidiem, joprojām ir pretrunā ES mērķiem vides un klimata pārmaiņu jomā.³⁸

Kā teikts Pārdomu dokumentā par ilgtspējīgu Eiropu līdz 2030. gadam, ES vēlas izveidot spēcīgāku, ilgtspējīgāku un iekļaujošāku ekonomiku.

Tomēr fakts, ka vērojams arvien nevienmērīgāks produktivitātes pieaugums pa reģioniem, rada kohēzijas zaudēšanas risku. Tikmēr sociālā nevienlīdzība un reģionālās atšķirības rada arvien lielākas bažas.

Dažādām nodokļu reformām ir tendence saaugt vienai ar otru, veidojot daudz sarežģītāku nodokļu sistēmu, tās regulējumu un administratīvos nodokļu iekasēšanas un pārdales procesus. Tā rezultātā tika veikti atsevišķi pētījumi par nodokļu sistēmas sarežģītības jēdzienu. Grieķijas un tās nodokļu sistēmas piemērs³⁹ rāda, ka tika noskaidroti trīs galvenie vienkāršošanas virzieni, proti,

---

COM (2006) 823 final. 15.01.2008. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52007AE1264%2803%29>.

³⁷ An official website of the European Union. VAT rules and rates. VAT. Retrieved: https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_en.htm.

³⁸ European Commission. 2019. Reflection paper towards a sustainable Europe by 2030. COM (2019) 220. 30.01.2019. https://ec.europa.eu/info/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_en, 132.

³⁹ Karagiorgos, A., Lazos, G., Lois, P., Katsifas, D. and Kasiouli, M. 2022. Simplification factors addressing tax systemic complexity during tax reform periods:

tehnoloģijas, informācijas sistēmas un nodokļu likumdošana. Uzlabojumi šajās jomās ir veids, kā vienkāršot nodokļu sistēmu, padarīt to saprotamāku nodokļu maksātājam – gan iedzīvotājiem, gan uzņēmējiem. Tika konstatēts, ka nodokļu izpratne kopumā neietekmē sarežģītību, tomēr tā ir saistīta ar digitalizāciju un informācijas sistēmām, radot netiešu ietekmi.

Autors uzskata, ka nodokļu sistēmas sarežģītība ir jāņem vērā visos ar nodokļu sistēmas funkcionēšanu saistītajos līmeņos – starptautiskajā, valsts un vietējā.

Optimāla nodokļu sistēmas struktūra ietver kompromisus un prioritāšu noteikšanu atbilstoši valsts specifikai un politiskajām izvēlēm. Tāpat jāatzīmē, ka sabiedrības atbalsts ir būtisks nodokļu reformu “likumīgumam”.

Pēdējos gados īstenojot ES zaļās ekonomikas mērķi – kā daļu no iniciatīvas sasniegt mērķi līdz 2030. gadam samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas par 55 % un līdz 2050. gadam sasniegt to nulles līmeni –, 2021. gada 14. jūlijā Eiropas Komisija prezentēja klimata tiesību aktu paketes projektu,^{40, 41} tostarp gan jaunus priekšlikumus, gan grozījumus spēkā esošajos likumos.

Šobrīd Latvija vēl nav izstrādājusi precīzu plānu, kas ļautu īstenot Eiropas Komisijas noteiktos uzdevumus saskaņā ar šo projektu. Taču jau tiek apsvērti varianti, tostarp, piemēram, iespējama transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa palielināšana un pat aizliegums iegādāties automašīnas ar noteikta veida dzinējiem, kā arī valsts iedzīvotāju pārorientācija uz prioritāru sabiedriskā

Evidence from the Greek tax system. *Journal of Accounting and Taxation*. 14(2), 161–169.

⁴⁰ European Commission, Secretariat-General. 2021. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality. COM (2021) 550 final. 14.07.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52021DC0550>.

⁴¹ European Commission. 2021. Delivering the European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en#documents.

transporta izmantošanu un elektriskiem transportlīdzekļiem.^{42, 43} Vienlaikus jau 2021. gada laikā vairākas samazinātās akcīzes likmes degvielai tika atceltas un ieviestas paaugstinātās likmes.⁴⁴ Turklāt 2021. gadā tika grozītas transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa likmes.⁴⁵

2.2. Latvijas nodokļu sistēmā ar reģionālajiem aspektiem

Jēdziens “reģions” mūsdienās turpina būt diskusiju un debašu objekts starp zinātniekiem, kas pēta reģionālismu. Neraugoties uz globalizācijas procesiem, kas skaidri iezīmējas kopš XX gadsimta, termins “reģions” tiek plaši izmantots dažādos akadēmiskās kopienas līmeņos.^{46, 47, 48} Ansi Paasi un Džonatans Mecsers apstiprina: “Tādējādi reģioniem, šķiet, ir noturīga nozīme un pievilcība gan akadēmiķiem, gan politikas speciālistiem. Arī izpratne par to, kas ir reģions un ko tas ietekmē, gadu desmitu laikā ir ievērojami mainījusies. Reģions mūsdienās parasti tiek uzvertts kā elastīgs, veidojams un mainīgs analīzes objekts.”⁴⁹ Autors piekrīt šo zinātnieku viedoklim, ka reģions varētu būt

---

⁴² Ministru kabineta 21.12.2021. noteikumi Nr. 896 “Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta finansēto projektu atklāta konkursa “Siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšana transporta sektorā – atbalsts bezemisiju un mazemisiju transportlīdzekļu iegādei” nolikums”. *Latvijas Vēstnesis*, 249, 27.12.2021. Pieņemts: 21.12.2021.

⁴³ Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 2021. Vides politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. *VPP2027*. [https://www.varam.gov.lv > media > download](https://www.varam.gov.lv/media/download), 123.

⁴⁴ Latvijas Republikas likums. Likums “Par akcīzes nodokli”. *Latvijas Vēstnesis*, 161, 14.11.2003. Pieņemts: 30.10.2003.

⁴⁵ Latvijas Republikas Valsts ieņēmumu dienests. 2021. Vehicle Operation Tax. *VID*. <https://www.vid.gov.lv/en/node/57244>.

⁴⁶ Entrikin, J. (Ed.). 2008. *Regions: Critical essays in human geography*. London: Ashgate, 636.

⁴⁷ Fawn, R. 2009. ‘Regions’ and their study: Wherefrom, what for and whereto? *Review of International Studies*. 35 (S1), 5–34.

⁴⁸ Harrison, J. 2008. The region in political economy. *Geography Compass*. 2(3), 814–830.

⁴⁹ Paasi, A. and Metzger, J. 2017. Foregrounding the region. *Regional Studies Association*. 51(1), 19–30.

dažādi objekti (piemēram, teritorijas), kas nodalīti pēc konkrētiem kritērijiem atkarībā no pētījuma mērķa un izvirzītajiem uzdevumiem.

Latvija pēc iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā, ievērojot ES reģionālās un kohēzijas politikas prasības un noteikumus un ar ES reģionālo politiku saistītās direktīvas, šobrīd pārskata teritoriālās pārvaldes principus.

2019. gada novembrī Latvijas Zinātņu akadēmijā notika valstī gaidāmajai administratīvi teritoriālajai reformai veltīta padomes sēde.

Padome sagatavoja slēdzienu, kurā norādīts, ka, neskatoties uz lielo darbu pie plānotās administratīvi teritoriālā iedalījuma reformas sagatavošanas, tās priekšrocības, trūkumi, kā arī ietekme uz valsts sociāli ekonomisko attīstību ir vāji pamatoti. Turklāt šī reforma sabiedrībai nav pietiekami izskaidrota un tāpēc paliek tai neskaidra.

Lielākā daļa ekspertu secināja, ka administratīvi teritoriālā reforma tādā veidā, kādā tā tika piedāvāta, nespēs sasniegt izvirzītos mērķus un solītos rezultātus, jo to formulējumi ir neskaidri un aptuveni.

Padomes slēdzienā tika konstatēts, ka Latvijā joprojām nav izpratnes par vēlamo valsts teritorijas administratīvo iedalījumu un pārvaldes struktūru, līdz ar to varētu pieņemt, ka šī ATR nebūs pēdējā.

Efektīvu nodokļu sistēmu var izveidot, tikai ņemot vērā valsts administratīvās un teritoriālās īpatnības. Latvijai tas ir īpaši svarīgi tādēļ, ka papildus centralizētajam valsts budžetam vairāki nodokļi (piemēram, nekustamā īpašuma nodoklis) un to daļas (piemēram, iedzīvotāju ienākuma nodoklis) paliek tieši pašvaldību budžetos. Gatavojoties nodokļu reformām, ir jāņem vērā teritoriālā iedalījuma īpatnības, kā arī reģionu ekonomiskais potenciāls. Un, gatavojot un īstenojot administratīvi teritoriālo reformu, ir jāņem vērā reģionu ekonomiskās īpatnības, izmaiņas nodokļu plūsmās un, ja, un tikai tad ja, tiek ņemti vērā šie faktori, – jāturpina tās ieviešana. Pretējā gadījumā iespējamās dažādas nelabvēlīgas situācijas, piemēram, nodokļu administrēšanas izmaksu un

atsevišķu reģionu refinansēšanas pieaugums, kā arī citas situācijas, kurās samazinās nodokļu sistēmas efektivitāte. Administratīvi teritoriālais iedalījums katrai valstij ir unikāls ekonomisko, sociālo un citu nacionālo īpatnību dēļ. Arī tāpēc nav iespējams automātiski pārnest vienas valsts “labo” nodokļu sistēmu uz citu valsti. Latvijā jau ATR sagatavošanas stadijā tā tika vairākkārt kritizēta, un, lai gan tā tika pieņemta, Padome iebilda, ka tā ir nepietiekami izstrādāta un pamatota.

2.3. Nodokļu politikas attīstības analīze Latvijā

Pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā parādījās jauni perspektīvi tirgi un tiesību aktos tika ieviestas normas, kas vērstas uz nacionālo uzņēmējdarbības likumu pielāgošanu Eiropas likumiem.

Pētījumi liecina, ka vienlaikus ar šo procesu radās virkne negatīvu faktoru – Eiropas iekšējo robežu atvēršana izraisīja darbaspēka aizplūšanu, vienkāršoja uzņēmējdarbības pāreju uz citām jurisdikcijām, palielināja starpvalstu konkurenci gan valsts iekšienē, gan ārpus tās. Tajā pašā laikā ēnu ekonomikas sektors no 2004. gada līdz 2008.–2009. gada ekonomiskās krīzes sākumam oficiāli turpināja samazināties.⁵⁰

Izstrādājot 1995. gada nodokļu reformu ar mērķi stimulēt tautsaimniecības attīstību, galvenā uzmanība tika pievērsta patēriņam, nevis ienākuma aplikšanai ar nodokli, lai veicinātu uzkrājumu veidošanu un investīciju pieaugumu valstī.⁵¹

Pēc latviešu ekonomistes Jevgeņijas Zaicevas domām, toreiz Latvijas Augstākā padome ļoti ātri pieņēma visu komercdarbības likumu paketi, kas regulē nodokļu sistēmu. Jevgeņija Zaiceva norādīja: “Šo likumu paketi dāvināja

---

⁵⁰ Schneider, F. 2010. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European Countries from 2003 to 2010. *Revised version*. 1–4.

⁵¹ Ministru kabineta 10.06.2003. rīkojums Nr. 380 “Par Pamatnostādnēm nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā”. *Latvijas Vēstnesis*, 88, 12.06.2003. Pieņemts: 10.06.2003.

Dānija, tā vienkārši tika pārtulkota latviešu valodā, apstiprināta, izdota kā brošūra – un viss turpinājās.”⁵²

Arī Latvijas Nodokļu konsultantu padomes priekšsēdētājs Ainis Dābols norāda: “Nodokļu sistēmas kopēšana no attīstītajām valstīm ar stabilu ekonomiku nebija labākais risinājums Latvijai kā jaunai valstij ar tās pārejas ekonomiku.”⁵³

Autors neuzskata, ka notikusi pilnīga kopēšana, jo viņa pētījums liecina, ka nodokļu likumu pakete Latvijas Zinātņu akadēmijā ir izstrādāta laikposmā no 1989. gada līdz 1990. gada sākumam. Toreiz sākotnēji tika sagatavoti 14 likumprojektu, kas tika izskatīti valsts Augstākās padomes darba grupā (1990. gada vasarā). Pēc tam diskusijas notika tieši LR Augstākajā padomē, ko apliecina attiecīgās stenogrammas.^{54, 55}

Paši nodokļi un to vērtības aplūkotajā vēstures periodā ir vairākkārt mainījušās gan pēc būtības, gan apmēros. Šis process turpinās arī šobrīd. Tādējādi 2018. gada 1. janvārī Latvijā stājās spēkā nodokļu reforma, kas tika gatavota vairāku pēdējo gadu laikā. Viens no tās mērķiem bija mazināt nevienlīdzību dažādu iedzīvotāju grupu ienākumu sadalē. Atsevišķu nodokļu izmaiņas pētnieki pētīja kādu laiku pirms lielās reformas.⁵⁶

Augsts ienākumu nevienlīdzības līmenis Latvijā tika vainots nepietiekamā nodokļu un pabalstu pārdales sistēmā, tāpēc tika pieņemts, ka

---

⁵² Odina, T. 2018. Ekonomika, prosto o slozhnom: SGD, nalogi i “navoznie zhuki”. Ekonomika. <https://rus.tvnet.lv/6469130/ekonomika-prosto-o-slozhnom-sgd-nalogi-i-navoznye-zhuki>.

⁵³ Dābols, A. 2014. Nalogovie proverki v Latvii, presentation. *Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija*. <http://www.myshared.ru/slide/666327/>.

⁵⁴ Latvijas Republikas Saeima. 1990. gada 28. decembra sēdes stenogramma. Rīta sēde. *Latvijas Republikas Saeima* https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1990/st_901228.htm.

⁵⁵ Latvijas Republikas Saeima. 1991. gada 7. augusta sēdes stenogramma. Vakara sēde. *Latvijas Republikas Saeima* https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1991/st_910807v.htm.

⁵⁶ Ketners, K. and Pētersone, M. 2014. Corporate income Tax reform possibilities for Latvia. *Economics and Rural Development*. (10), 14–22.

nodokļu sistēmā ir nepieciešamas izmaiņas, lai uzlabotu pārdali, un vienīgais pareizais līdzeklis bija nodokļu reforma. Sagatavotajā reformā bija jāievieš ilgi gaidītā progresivitāte iedzīvotāju ienākuma nodoklī, vienoto likmi aizstājot ar 3 iekavām atkarībā no gada ienākumiem, kā arī ieviešot dažas citas izmaiņas.

Turpmākajos gados notika izmaiņas valsts nodokļu sistēmā. Diemžēl šis mērķis vēl nav sasniegts. Pirms 2018. gada reformas stāšanās spēkā Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas pētījumu centra speciālisti ir pētījuši nodokļu reformas iespējamās sekas uz ienākumu nevienlīdzības sadalījumu, izmantojot EUROMOD – nodokļu un pabalstu mikrosimulācijas modeli.⁵⁷ Viņi izdarīja virkni padziļinātu secinājumu: pirmkārt, tikai neliels Džini koeficienta samazinājums, bet maksimāli par 0,6 procentpunktiem, salīdzinot ar prognozētajām vērtībām bez nodokļu reformas. Otrkārt, Džini koeficienta samazināšana nav pilnībā saistīta ar 3 ienākumu kategoriju ieviešanu (tieši otrādi, tiek pieņemts, ka tās darbojas kā līdzeklis nevienlīdzības palielināšanai, nevis mazināšanai), bet galvenokārt ir atkarīga no neapliekamo atvieglojumu izmaiņām.

No 2020. gada Latvija ieņem otro vietu nevienlīdzības ziņā, ko mēra pēc Džini koeficienta ES, atpaliekot tikai no Bulgārijas.

Tajā pašā laikā 2.1. tabulas dati liecina, ka Latvijā ir reģioni (Zemgales reģions un Latgales reģions), kuru Džini koeficienta vērtības ir tuvu ES vidējam rādītājam. Tomēr lielākajā daļā reģionu un Latvijā kopumā ir tendence uz Džini koeficienta vērtību pieaugumu.

---

⁵⁷ Pluta, A. and Zasova, A. 2017. Latvia Stumbling Towards Progressive Income Taxation. *FREE Network Policy Brief Series*.1–6.

Latvija – Džini koeficients (2011.–2020., skalā no 0 līdz 100)

Reģions	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Latvia	35,7	35,2	35,5	35,4	34,5	34,5	35,6	35,2	34,5	35,7
Rīgas reģions	34,2	33,7	34,3	33,7	33,6	32,2	34,1	33,9	33,8	35,8
Pierīgas reģions	38,1	36,9	37,1	35,9	34,5	34,8	35,9	35,0	35,4	34,1
Vidzemes reģions	33,6	35,2	33,7	34,0	32,4	31,6	31,8	33,1	30,8	34,5
Kurzemes reģions	34,9	33,2	33,6	32,6	31,5	32,7	31,8	31,9	32,2	33,6
Zemgales reģions	34,8	32,1	32,0	34,2	31,5	33,2	32,7	32,0	30,4	31,8
Latgales reģions	31,6	31,9	31,9	31,0	31,5	32,3	36,4	33,3	31,3	30,6

Avots: Eurostat⁵⁸ un Oficiālās statistikas portāls.⁵⁹

Līdz šim nav bijis iespējams ticami novērtēt 2020.–2021. gada nodokļu sistēmas korekciju ietekmi uz valsts ekonomisko stāvokli nepieciešamā statistikas materiāla trūkuma, kā arī Covid-19 pandēmijas radīto traucējumu dēļ.

Eiropas Komisijas dokuments par nodokļiem raksturo prognozēto tendenci nodokļu ieņēmumiem procentos no IKP 27 ES valstīs līdz 2022. gadam. Saskaņā ar to Latvija ir viena no četrām valstīm, kurā tiek prognozēts nodokļu ieņēmumu pieaugums.⁶⁰

Izstrādājot pasākumus nodokļu sistēmas maiņai un / vai uzlabošanai, liela nozīme ir laika faktoram. Katram jaunizveidotam vai modernizētam nodokļu sistēmas elementam tiek izvirzītas jaunas prasības, kuru mērķis ir uzlabot tās

⁵⁸ Eurostat. 2022. Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey. EU. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12.

⁵⁹ Oficiālās statistikas portāls. Džini koeficients (procentos) 2004–2020. *Ienākumu nevienlīdzība (EU-SILC)*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NN_NNI/NNI030/.

⁶⁰ European Commission. 2021. Taxation Trends in the European Union. *Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission, Publications Office of the European Union*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d5b94e4e-d4f1-11eb-895a-01aa75ed71a1,302>.

taisnīgumu un efektivitāti. Katrai nākamajai iespējai vajadzētu būt vairākām īpašām priekšrocībām salīdzinājumā ar iepriekšējo.

Valsts teritoriālā politika ir komplekss pasākumu kopums, kas vērsts uz visu teritoriju maksimāli iespējamo attīstību, vienlaikus veicinot dzīves līmeņa izlīdzināšanos, iedzīvotāju dzīvesvietas izvēles un ekonomiskās aktivitātes līdzsvarotu sadali. Investīciju pievilcības palielināšanu un tādu dzīves apstākļu radīšanu, kas varētu izraisīt iedzīvotāju pieplūdumu reģionā, var saukt par vienu no galvenajiem teritoriālās pārvaldes uzdevumiem.⁶¹

Kā jau minēts, 2019. gada nogalē izskatījusi 2018. gada 1. janvārī Latvijā uzsāktās nodokļu reformas rezultātus, Eiropas Komisija slēdzienā atzīst nepieciešamību samazināt nodokļu slogu zemu atalgotiem darba ņēmējiem, lielām ģimenēm un pensionāriem, lai mazinātu sociālo nevienlīdzību.

Parādās neapgājami pierādījumi,⁶² ka uzņēmumu ienākuma nodokļa samazinājumi faktiski veicina nevienlīdzību, jo šādu pasākumu rezultātā augstāku ienākumu dēļ nevienlīdzība pieaug. Uzņēmumu ienākuma nodokļa samazinājumus var izmantot kā līdzekli ekonomiskās aktivitātes palielināšanai, taču ar ienākumu nevienlīdzības pieaugumu. Līdz ar to uzņēmumu ienākuma nodokļa samazināšana nav piemērots līdzeklis nevienlīdzības mazināšanai, kas vienlaikus veicinātu ekonomisko aktivitāti. Šajā gadījumā var izmantot citas pieejas, piemēram, nodokļu samazinājumus personām ar zemiem ienākumiem,⁶³ tā palielinot ekonomisko aktivitāti un vienlaikus palīdzot mazināt nevienlīdzību un sociāli ekonomisko noslāņošanu.

---

⁶¹ European Commission. 2011. Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. *EU 2011 HU*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf, 11.

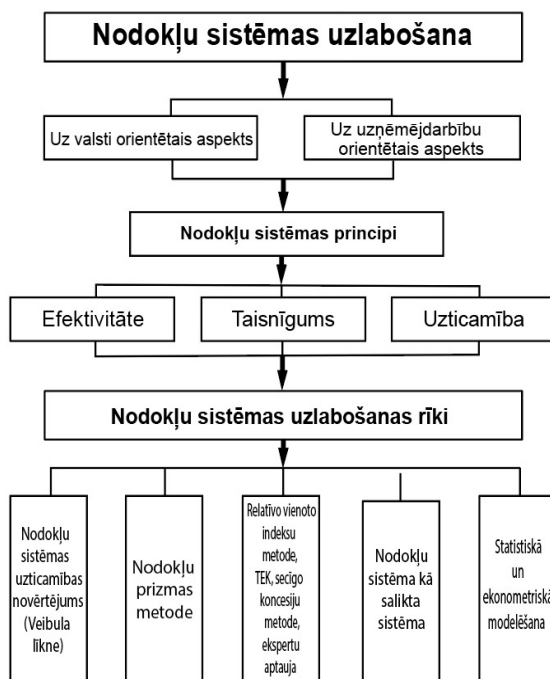
⁶² Nallareddy, S., Rouen, E. and Serrato, J. 2022. Do corporate tax cuts increase income inequality? *Tax Policy and the Economy*. (36), 35–91.

⁶³ Zidar, O. 2019. Tax Cuts for Whom? Heterogeneous Effects of Income Tax Changes on Growth and Employment. *Journal of Political Economy*. 127(3), 1437–1472.

Tas varētu būt viens no iemesliem, kādēļ pēc 2018. gada nodokļu reformas nav sasniegts mērķis samazināt nevienlīdzību.

Apspriežot budžeta nodokļu daļas optimizācijas problēmu, jāņem vērā nodokļu sistēmas stimulējošais raksturs. Pārmērīgi augstu nodokļu iekasēšana, no vienas puses, apspiež ekonomiku, no otras puses, apšaubā adevkvātas ienākumu bāzes veidošanos.

Risinot jautājumu par budžetu ieņēmumu avotiem, jāsāk ar mērķiem un uzdevumiem vienā vai otrā budžeta līmenī. Valsts nodokļu sistēma tiek veidota un uzlabota kopš 1990. gada, un racionāla nodokļu sistēma ir uzdevums, ko cenšas atrisināt ne tikai Latvija, bet arī lielākā daļa pasaules valstu. Lai veiktu šo uzdevumu, autors ierosina izmantot šādu instrumentu komplektu (2.1. attēls).

2.1. attēls. Integrēta pieeja nodokļu sistēmas uzlabošanai

Avots: izstrādājis autors.

Autors uzskata, ka optimālas un nepieciešamajiem kritērijiem atbilstošas nodokļu sistēmas izveidošanas problēmu iespējams atrisināt tikai ar integrētu pieeju. Savukārt aizņemtās jebkuru veiksmīgi funkcionējošu citas valsts nodokļu sistēmu ir vērtīgi, ņemot vērā starpvalstu atšķirības. Šajā darbā piedāvāta integrēta pieeja uzdevuma risināšanai, kas ietver nodokļu reformu un nodokļu sistēmas noturīguma izvērtējumu kopumā, metodoloģiju taisnīguma un efektivitātes kritēriju racionālas kombinācijas noteikšanai, kā arī metodoloģiju, kas ļauj ņemt vērā nodokļu iekasēšanas, nodokļu bāzes un nodokļu apmēru savstarpējo ietekmi, kā arī vairākus citus aspektus (2.1. attēls).

3. Nodokļu un nodokļu sistēmas analīzes un novērtēšanas instrumenti

3.1. Nodokļu un nodokļu sistēmas analīzes pieejas

Nodokļiem mūsdienu ekonomikas sistēmās ir ārkārtīgi liela nozīme. Kopš 2014. gada Latvijā darbojas Fiskālās disciplīnas padome,⁶⁴ kuras galvenais uzdevums ir nodrošināt, lai valdības fiskālā politika garantētu ilgtspējīgu un sabalansētu ekonomikas izaugsmi.

Nodokļu slogs ir vispārināts nodokļu sistēmas raksturojums, kas cita starpā nosaka arī nodokļu maksātāja atsaucības līmeni. Uzņēmumi ir ieinteresēti nodokļu sloga līmeņa noteikšanā nodokļu plānošanas un finanšu optimizācijas nolūkos. Nodokļu sloga lielums var būtiski ietekmēt uzņēmuma izmaksas, un nodokļu sloga prognozēšana nākamajam periodam ir nepieciešama finanšu vadības sastāvdaļa. Investīciju projektu sagatavošanas process atsevišķās uzņēmuma darbības jomās ietver arī nodokļu sloga vērtību izvērtēšanu katrai no darbībām.

Konkrēta uzņēmuma nodokļu sloga salīdzinājums ar nozares vai reģiona vidējo nodokļu slogu palīdz uzņēmumiem orientēties nodokļu sistēmā un meklēt veidus, kā optimizēt nodokļus, piemērojot visus pieejamos nodokļu atvieglojumus vai reorganizējot uzņēmumu.

Efektīvi funkcionējošai nodokļu sistēmai nevajadzētu pieļaut nodokļu sloga nomācošo ietekmi uz uzņēmumiem. Gluži pretēji, tai vajadzētu stimulēt to darbību attīstību, kuras ir visperspektīvākās un pieprasītākās.

Mūsdienu makroekonomikas teorija šo problēmu risina, izmantojot Lafēra līknes piemēru (grafiski attēlo nodokļu iekasēšanas atkarību no nodokļu likmēm) un nodokļu reizinātāju (rāda, ka, samazinot nodokļu slogu, nodokļu

---

⁶⁴ Latvijas Republikas Fiskālās disciplīnas padome. 2021. Padome. *Sākums*. <https://www.fdp.gov.lv/lv/nozares-politika/padome>.

maksātājiem atbrīvojas papildu līdzekļi, kas tiek novirzīti patēriņam, vai investīcijas, kas stimulē ekonomikas attīstību un veicina tās izaugsmi). Pārmērīgi augsta nodokļu sloga gadījumā ne tikai samazinās investīcijas, bet pastāv arī problēma, ka uzņēmumi aiziet ekonomikas ēnu zonā.

1.2. sadaļā tika apskatīti nodokļu sistēmu galvenie kritēriji, uzsverot to, ka visbiežāk tajās ļoti būtiska nozīme ir taisnīguma un efektivitātes kritērijiem.

Vairākkārt ir konstatētas pretrunas starp taisnīgumu un efektivitāti nodokļu politikā,^{65, 66} vienlaikus uzsverot to, ka pat vismodernākajās nodokļu sistēmās vērojamas šo kritēriju pretrunas un to būtiskā ietekme gan uz nodokļu sistēmu, gan sabiedrību.⁶⁷

Eksperti ir vērsuši uzmanību arī uz to, ka lielākā daļa pētījumu par nodokļu reformām koncentrējas tikai uz nodokļu efektivitātes aspektu, neietverot analīzē taisnīguma aspektu.⁶⁸

Autors, izpētot šīs zinātniskās publikācijas, kas veltītas dažādu pasaules valstu nodokļu sistēmu veidošanās, attīstības un reformu izpētei, ir nonācis pie līdzīga secinājuma. Izpētot šos darbus, var secināt, ka taisnīguma un efektivitātes jēdzieni ir mainīgi (variantu) jēdzieni, kas ir atkarīgi no daudziem ekonomiskiem un politiskiem faktoriem (gan ārējiem, gan iekšējiem).

Efektīvu nodokļu uzlikšanu var nodrošināt, racionāli apvienojot izvēlēto nodokļu mehānismu ar valsts izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem. Nodokļu efektivitāti, no viena puses, var noteikt pēc nodokļu ieņēmumu budžetos attiecības pret kopējām nodokļu iekasēšanas izmaksām (tostarp par katru konkrētu nodokli). Taču kopumā nodokļu uzlikšanas un nodokļu sistēmas

---

⁶⁵ Toader, S., Ungureanu, M., Predescu, I. and Predescu, A. 2011. Tax Efficiency vs. Tax Equity – Points of View regarding Tax Optimum. *Oeconomica*. 7(5), 44–51.

⁶⁶ Bejakovic, P. 2020. How to Achieve Efficiency and Equity in the Tax System? *Revija za socijalnu politiku*. 27(2), 137–150.

⁶⁷ Brendon, C. 2013. Efficiency, Equity, and Optimal Income Taxation. *European University Institute*. 22, 1–50.

⁶⁸ Saez, E. 2001. Using Elasticities to Derive Optimal Income Tax Rates. *Review of Economic Studies*. 68, 205–229.

efektivitāti valstī var definēt kā budžeta ieņēmumu palielināšanu ar nodokļu ieņēmumiem un nodokļu bāzes pieaugumu (pēdējais daudzos gadījumos netiek pienācīgi ņemts vērā, liekot nodokļu sistēmai būt efektīvai tikai nelielā laikposmā).

No nodokļu maksātāja viedokļa taisnīguma kritērijs nozīmē:

- komersantiem – maksimāli iespējamo ienākumu (peļņas) gūšanu, maksimāli samazinot nodokļu maksājumus;
- iedzīvotājiem – pietiekamus ienākumus vajadzību apmierināšanai pēc noteikto nodokļu nomaksas, ar kuru palīdzību valsts nodrošina nepieciešamos sociālos pakalpojumus.

Praksē vienlīdzība var būt vertikāla, horizontāla, kā arī atsevišķos gadījumos saistīta ar nodokļu sloga pārvietošanu starp nodokļu maksātāju grupām.

Izmaiņas valsts ekonomikā un valsts finanšu politikā prasa atbilstošas pārveides nodokļu sistēmā. Citiem vārdiem sakot, nodokļu sistēmu nevar novest līdz galīgai formai. To iespējams tikai pielāgot valsts ekonomiskajai attīstībai un ekonomikas attīstības ceļu izvēlei nākotnē.

Lai vispilnīgāk ņemtu vērā to ietekmi konkrētā situācijā, turpmāk šajā nodaļā tiek piedāvāts izmantot relatīvo vienoto indeksu metodi. Veidojot relatīvos vienotos indeksus, jau provizorisks var aplūkot konkrētai valstij raksturīgākos faktorus atbilstoši tās ekonomiskajai situācijai utt.

Nodokļu un nodokļu politikas efektivitāti un taisnīgumu var raksturot uz uzņēmējdarbību orientētā nodokļu optimizācijas aspektā (taisnīgums) un uz valsti orientētā aspektā (efektivitāte).

Uz uzņēmējdarbību orientēts nodokļu optimizācijas aspekts

Uz uzņēmējdarbību orientēts nodokļu optimizācijas aspekts ir definēts kā pasākumu kopums, ko izmantos nodokļu maksātājs (visbiežāk uzņēmums vai fiziska persona) vai to apkalpojošais ārpakalpojumu uzņēmums, lai īstermiņā vai

ilgtermiņā samazinātu nodokļu slogu vai atliktu nodokļu maksājumus.⁶⁹ Ieguvēji no šādām darbībām ir paši nodokļu maksātāji.

Nodokļu sloga samazināšanai šīs darbības var ietvert gan likumīgu, gan nelikumīgu nodokļu optimizāciju, kā arī došanos citās jurisdikcijās, kā arī ārkārtējos gadījumos – pilnīgu darbības pārtraukšanu nodokļu sloga augstās vērtības dēļ.

Kompetenti veikta uz uzņēmējdarbību orientēta nodokļu optimizācija ietver relatīvā un absolūtā nodokļu sloga samazināšanu nodokļu maksātājam, *ceteris paribus*. Šādā gadījumā valsts saņem mazākus nodokļu maksājumus budžetā, salīdzinot ar periodu pirms optimizācijas.

Šīs darbības ir jāveic tiesiskā regulējuma ietvaros, taču atsevišķos gadījumos tīši vai netīši var pārkāpt spēkā esošos likumus.

Uz uzņēmējdarbību orientētais nodokļu optimizācijas aspekts ir saistīts ar taisnīguma kritēriju, kura skaitliskās vērtības var iegūt atkarībā no pētījuma mērķa un pieejamās statistikas.

Latvijā nav daudz pētījumu publikāciju, kas kvantitatīvi un kvalitatīvi vērtētu šīs darbības saistībā ar valsts budžeta līdzekļu nepietiekamību līdzšinējās legālās nodokļu optimizācijas rezultātā. Vienlaikus regulāri tiek izvērtēti valsts budžetam nodarītie zaudējumi prettiesisku darbību nodokļu sloga samazināšanai vai pilnīgas izvairīšanās no nodokļu nomaksas rezultātā.⁷⁰

Autors ir aptaujājis vairākus uzņēmumus, kas Latvijā sniedz finanšu pakalpojumus, par to, kā viņi interpretē jēdzienu “nodokļu optimizācija”.

Analizējot šī pētījuma rezultātus, var secināt, ka lielākā daļa firmu, kas piedāvā minētos pakalpojumus, nodokļu optimizāciju interpretē tikai kā nodokļu

---

⁶⁹ Term *taxpayer* in Latvia is defined in the law *On Taxes and Fees*, Section 1. <https://likumi.lv/ta/en/en/id/33946>.

⁷⁰ Latvijas Republikas Valsts ieņēmumu dienests. 2018. Nesamaksātās nodokļu summas turpina samazināties. *Aktualitātes, jaunumi*. <https://www.vid.gov.lv/lv/nesamaksatas-nodoklu-summas-turpina-samazinaties>.

maksājumu minimizēšanas procesu. Visos gadījumos firmu pārstāvji uzsvēra, ka šīs darbības veiks tikai tiesiskā regulējuma ietvaros.

Kā minēts iepriekš, uz uzņēmējdarbību orientētais nodokļu optimizācijas aspekts bez juridiskām personām ietver arī fiziskas personas. Piedāvātā termina plašā nozīmē jebkurš nodokļu maksātājs var tikt aplūkots uz uzņēmējdarbību orientētā nodokļu optimizācijas aspektā. Piedāvātā formalizācija ļauj atkarībā no pētījuma mērķa izmantot instrumentus problēmas un interešu daudzvirzienu pakāpes pētīšanai ne tikai sistēmā uzņēmums – valsts, bet arī sistēmā nodokļu maksātājs - privātpersona – valsts. Šāda pieeja ļauj aplūkot atsevišķus nodokļu sistēmas elementus ne tikai summāri, bet arī mērķtiecīgi, un piedāvātā formalizācija uz uzņēmējdarbību orientētajā nodokļu optimizācijas aspektā ir iespējama, pateicoties tam, ka gan uzņēmumiem, gan privātpersonām kā racionāliem aģentiem ir mērķis palielināt pašu peļņu, samazinot samaksāto nodokļu apjomu.

Uz valsti orientēts nodokļu optimizācijas aspekts

Uz valsti orientēts nodokļu optimizācijas aspekts ir definēts kā pasākumi, ko veic iestādes, kurām ir īpašas pilnvaras regulēt nodokļu procesu. Šiem pasākumiem jābūt vēršotiem uz uzņēmējdarbības klimata uzlabošanu valstī un nacionālās uzņēmējdarbības konkurētspējas paaugstināšanu, kā arī uzņēmējdarbības radīšanas un attīstības stimulēšanu kopumā. Vienlaikus tiek pilnveidota nodokļu struktūra un administrēšana, kā arī nodokļu administrēšanas automatizācija.

Uz valsti orientētais nodokļu optimizācijas aspekts ir saistīts ar efektivitātes kritēriju, kura skaitliskās vērtības var iegūt atkarībā no pētījuma mērķa un pieejamās statistikas.

Uz valsti orientēta optimizācija ne vienmēr nozīmē, ka pēc tās ieviešanas pieaugs nodokļu slogs un nodokļu ieņēmumi budžetā. Papildus fiskālajai

funkcijai optimizācijai vajadzētu ietekmēt arī pārējās nodokļu funkcijas – sociālo, regulējošo un kontroles.

Nepietiekama ekonomisko priekšnosacījumu ievērošana, politiski motivēti lēmumi, kas ietekmē nodokļu sfēru, un koncentrēšanās tikai un vienīgi uz fiskālās funkcijas rezultātiem ir nodokļu sistēmas zemas noturīguma un biežu korekciju cēlonis.

Autora piedāvātais pieeju iedalījums uz valsti orientētajā un uz uzņēmējdarbību orientētajā ļauj aplūkot pretrunas starp valsti un nodokļu maksātāju, lai rastu nodokļu galvenās problēmas – taisnīguma un efektivitātes visracionālāko kombināciju. Tajā pašā laikā nodokļu pārdales funkcija kā valsts sociālās politikas instruments nav iekļauta valstiskajā aspektā, jo tā bieži ir paredzēta nodokļu sistēmas nepilnību (neveiksmju) labošanai. Lai nodrošinātu pareizu pārdales funkcijas īstenošanu, ir nepieciešama racionāli strukturēta nodokļu sistēmas darbība uz valsti orientētā aspektā un uz uzņēmējdarbību orientētā aspektā. Slikti funkcionējoša nodokļu sistēma, kura efektīvi iekasē nodokļus, bet neatbilst taisnīguma kritērijiem, agri vai vēlu saskarsies ar lielām administratīvajām izmaksām, kas saistītas ar pārdales funkcijas nodrošināšanu.

3.2. Noturīgums kā nodokļu sistēmas dzīves cikla vērtējošs raksturojums

Nodokļu sistēmas noturīguma novērtēšanas pieejas

Latvijā, gatavojot un īstenojot nodokļu sistēmas reformas pasākumus, ir radies finanšu un ekonomiskā bloka problēmu kopums, kas saistīts ar valsts budžeta veidošanu, ņemot vērā efektivitāti un ekonomisko noturīgumu.

2018. gadā ieviestā nodokļu reforma nerasniedza vienu no galvenajiem mērķiem – palielināt nodokļu ieņēmumus attiecībā pret IKP, kā arī pietiekami strauji nepalielināja nodokļu bāzi. Lai mazinātu nevienlīdzību, tika samazināts nodokļu slogs zemo algu darba ņēmējiem, taču tas joprojām ir ievērojams un

augstāks nekā Lietuvā un Igaunijā. Reforma uzlaboja uzņēmumu kapitalizāciju un rentabilitāti, taču neizraisīja būtisku pamatkapitāla uzkrāšanas pieaugumu un atbilstošu gaidāmo ekonomisko izrāvienu.⁷¹

Saskaņā ar Starptautisko nodokļu konkurētspējas indeksu (SNKI)⁷² Latvija indeksā ir otrajā vietā no 37 ESAO valstīm, bet Vācija, Francija un Itālija ir attiecīgi 16., 35. un 37.vietā.

Dažādu reitingu mērķis ir vērtēt esošo nodokļu sistēmu kā vienu no veiksmīgas uzņēmējdarbības nosacījumiem valstī, nevis novērtēt nodokļu sistēmas kā budžeta ieņēmumu avota efektivitāti no valsts viedokļa. Taču tie neļauj novērtēt nodokļu reformu un valsts nodokļu sistēmas noturīgumu kopumā.

Nodokļu sistēmas noturīgumu var vērtēt no dažādām pozīcijām. Autors piedāvā to vērtēt divos virzienos, proti:

- novērtēt fiskālās sistēmas darbības noturīgumu (faktiski nodokļu iekasēšanas efektivitāti);
- novērtēt nodokļu reformas noturīgumu (faktiski novērtēt veikto reformu atbilstību tās izstrādē un īstenošanā deklarētajiem mērķiem).

Ekonomiskās noturīguma kategorija tiek uzskatīta par pretēju riska kategoriju un par lēmumu pieņemšanas un vadības sistēmisku īpašību.

Nodokļu sistēmas noturīguma analītiskais novērtējums

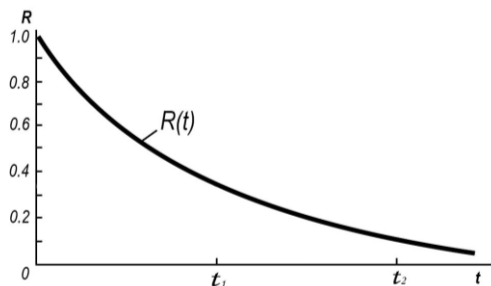
Ir izstrādāta vispārēja analītiskā pieeja nodokļu sistēmas noturīguma novērtēšanai. Grafiks par iespējamo sistēmas bezatteices funkcionēšanu R kā laika t funkcijai ir sniegts 3.1. attēlā.

---

⁷¹ Latvijas Republikas Fiskālās disciplīnas padome. 2018. 2018. gada nodokļu reformas rezultāti un kritēriji tālākai nodokļu sistēmas pilnveidošanai. *Fiskālās disciplīnas padomes viedoklis*. <https://www.fdp.gov.lv/en/media/2988/>.

⁷² Bunn, D. and Asen, E. 2021. International Tax Competitiveness Index (ITCI). *Tax Foundation*. <https://taxfoundation.org/publications/international-tax-competitiveness-index/>.

Sākotnējais nodokļu sistēmas kā fiskālā instrumenta noturīguma novērtējums būtu jāveic, pamatojoties uz to veidojošo elementu noturīgumu. Uz 2022. gada sākumu Latvijā piemēro 14 nodokļu.⁷³ Vērtējot fiskālās sistēmas funkcionēšanas noturīgumu, tieši šie nodokļi būs pētāmais parametrs.

3.1. attēls. **Standartizēta noturīguma līkne**⁷⁴

Pēkšņu jebkura nodokļa efektivitātes samazināšanos līdz tādām līmenim, kas būtiski ietekmē budžeta ieņēmumus, sauc par katastrofālu neveiksmi. Katastrofāla efektivitātes samazināšanās notiek negaidīti, bez iepriekšējiem simptomiem, kas to varētu paredzēt. Šāda situācija rodas nejauši, t. i., negaidīti un neregulāri.

---

⁷³ Latvijas Republikas likums. Likums “Par nodokļiem un nodevām”. *Latvijas Vēstnesis*, 7, 13.04.1995. Pieņemts: 02.02.1995.

⁷⁴ Bazovsky, I. 1961. *Reliability theory and practice*. London: Prentice-Hall International, 376.

Noturīguma novērtējums kā instruments, lai sagatavotos nodokļu reformai

Ar jēdzienu nodokļu sistēmas “noturīgums” kopumā tiek piedāvāts apzīmēt varbūtību, ka reformu gaitā un pēc to pabeigšanas nodokļu sistēma noteiktā laika periodā izpildīs visas tai izvirzītās prasības.

Pētījuma gadījumā nodokļu sistēmu var uzskatīt par sistēmu, kas sastāv no Latvijas likuma “Par nodokļiem un nodevām” 8. pantā noteiktajiem elementiem, kas atspoguļoti nodokļu veidā.⁷⁵

Nodokļu sistēmu var uzskatīt par uzticamu, ja tās elementu kvalitāte ir aptuveni vienāda to spēkā stāšanās brīdī. Te jāatzīmē, ka likumā “Par nodokļiem un nodevām” noteiktajiem nodokļiem ir dažāds svars (rangs) to ietekmes uz budžeta ieņēmumu daļas apjomu nozīmē.⁷⁶

4. nodaļā novērtēta nodokļu sistēmas noturīgums Latvijā, par pētījuma periodu izvēloties laikposmu no 2018. gada.

3.3. Nodokļu prizmas metode

Budžeta nodokļu (ieņēmumu) daļas veidošanās ekonomiskai interpretācijai, tās novērtēšanai un izpētei, kā arī uzņēmumu finansiālās darbības analīzei un uzņēmējdarbības modelēšanai, lai pieņemtu racionālus vadības lēmumus, autors piedāvā ieviest nodokļu prizmas jēdzienu.

1.3. sadaļā ir veikta vairāk nekā 50 Lafēra līknei veltītu darbu analīze, tie ir sistematizēti un sadalīti trīs galvenajās grupās. Tika konstatēts, ka vairākos darbos ir mēģināts modernizēt Lafēra līkni, mēģināts noteikt sakarību starp

---

⁷⁵ Latvijas Republikas likums. Likums “Par nodokļiem un nodevām”. *Latvijas Vēstnesis*, 7, 13.04.1995. Pieņemts: 02.02.1995.

⁷⁶ Verovska, L. and Leontyev, A. 2015. Using of Variant Optimization Methods for Determination of Rational Taxation Amount. 7 p. *XVIII International Scientific and Practical Conference «Taxes: Theory and Practice 2015»*. Brno: Akademie STING, 114–120.

nodokļa likmes atkarību no iekasēto nodokļu apjoma un nodokļa bāzes (piemēram, M. Kakauļina, E. Balatskis un I. Maiburovs u. c.), taču šie mēģinājumi līdz šim nav noveduši pie tādas praktisku aprēķinu metodoloģijas izveides, kas ļautu kvantitatīvi aprakstīt trīs augstāk minēto parametru attiecības. Kā izklāstīts 1.3. sadaļā, šie pētnieki norāda, ka vēl nav bijis iespējams izveidot atbilstošu sakarību, kas ļautu veikt nepieciešamo kvantitatīvo novērtējumu. Tajā pašā laikā, kā tika atzīmēts, šie darbi izstrādāti, modernizējot Lafēra līkni vai veicot citas analītiskas darbības, kas balstītas uz šo līkni.

Autors piedāvā paša izstrādātu instrumentu, kas nav saistīts ar Lafēra līkni, vienlaikus norādot, ka iegūtie rezultāti nav pretrunā ne Lafēra, ne Keinsa, ne citu pētnieku teorijām, kuri ir norādījuši uz sakarību starp nodokļu slogu un iekasēto nodokļu apjomu, kā arī tās specifikai. Turklāt autors uzskata par nepieciešamību ņemt vērā ne tikai šo divu parametru (nodokļa likmes un nodokļu ieņēmumu apjoma) kvalitatīvo, bet arī kvantitatīvo saistību ar nodokļa bāzi.

Nodokļu prizmas ekonomiskā interpretācija

Nodokļu prizma⁷⁷ pamatojas uz figūras īpašību (taisnstūrveida prizma ar kvadrātveida pamatni), to veido fiksēta (konstanta) izmēra kvadrāts, lai vispirms palielinātu tās apjomu un, sasniedzot noteiktu maksimumu, to samazinātu, līdzīgi Lafēra piedāvātajai sakarībai un daudzu citu zinātnieku novērojumiem pētījumos, uz kuriem balstījās Lafērs.

Ar piedāvāto pieeju kvadrāta L mala, no kuras tiek veidota prizma, atbilst nodokļa bāzei, prizmas malas augstums raksturo nodokļu sloga lielumu, bet prizmas V apjoms rāda nodokļa (nodokļu) ieņēmumu apjoma izmaiņas.

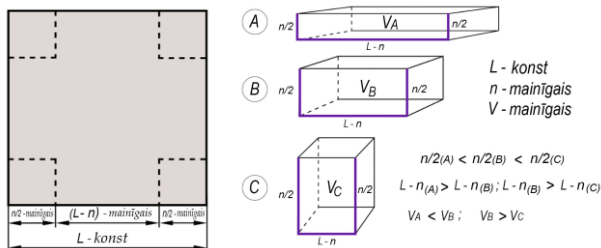
Piedāvātais nodokļu prizmas instruments novērš Lafēra līknes trūkumus, jo atšķirībā no Lafēra līknes, kas funkcionāli savieno tikai divus parametrus (nodokļa likmi un iekasēto nodokļu apjomu), nodokļu prizma ļauj vienlaikus

---

⁷⁷ Figūru sauc arī par taisnstūrveida paralēlskaldni, kura pamatne ir kvadrāts.

ņemt vērā arī trešo parametru – nodokļa bāzi, kā arī precīzi noteikt sakarības stāvokli uz augošā vai dilstošā zara.

Izstrādātā instrumenta vispārējā ekonomiskā un ģeometriskā interpretācija parādīta 3.2. attēlā.

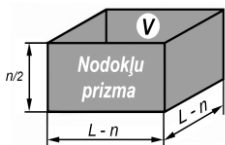
3.2. attēls. Nodokļu prizmas instrumenta ekonomiskā interpretācija

L – nodokļu bāze; n – nodokļu lielums (nodokļu slogs);
 V – nodokļu ieņēmumu apjoma raksturojums.

Avots: izstrādājis autors.

Nodokļu prizma ir ģeometriska figūra, kuras apjoms V atbilst valsts saņemto nodokļu apmēra dinamikai pētāmajā periodā (atkarībā no pētījuma mērķa varētu būt uzņēmuma vai pat privātpersonu maksājamiem nodokļi), un n ir nodokļu kumulatīvā summa (vai atsevišķi pētāms nodoklis).

No valstiskā aspekta tiek aplūkota nodokļu prizma, kuras pamatnē ir kvadrāts (3.3. attēls).

3.3. attēls. Nodokļu prizmas ģeometriskās interpretācijas vispārīgā forma

Avots: izstrādājis autors.

No vienas puses, valsts uzdevums ir maksimāli saņemt nodokļus, no otras – neizlaist nodokļu maksātāju no uzņēmējdarbības, saglabājot viņa vai viņas interesi gūt peļņu šāda veida darbībā. Tāpēc arī valstij ir jāiesaistās nodokļu optimizācijas procesā.

Šo procesu var aplūkot, izmantojot piedāvāto nodokļu prizmu. Nodokļu prizmas veidošanas procesu var pētīt gan analītiski, gan grafoanalītiski, atkarībā no pētījuma mērķa.

Statiskā un dinamiskā nodokļu prizma

Tiek piedāvāts ieviest statiskas un dinamiskas nodokļu prizmas jēdzienu, lai novērtētu iekasēto nodokļu apmēra samazināšanos nodokļu maksātāju likumīgo nodokļu optimizācijas shēmu izmantošanas dēļ.

Statiskā nodokļu prizma – prizma, kuras apjoms V_{st} raksturo budžeta nodokļu daļu, neņemot vērā iespējamo nodokļu optimizāciju uz uzņēmējdarbību orientētā aspektā.

Dinamiskā nodokļu prizma – prizma, kuras apjoms V_{dyn} raksturo budžeta nodokļu daļu, ņemot vērā iespējamo nodokļu optimizāciju uz uzņēmējdarbību orientētā aspektā.

Tas noder salīdzināšanas nolūkos: lai izvērtētu, cik lielā apjomā optimizācijas pasākumi var samazināt nodokļu iekasēšanu, nepieciešama statiskā prizma. Tas ļaus noteikt pieņemamus ierobežojumus nodokļu sloga mazināšanas pasākumiem (tostarp atvieglojumiem, kuru Latvijā šobrīd ir ap 200), t. i., valsts līmenī normalizēt nodokļu optimizācijas procesu, kura mērķis ir tikai samazināt nodokļu slogu no nodokļu maksātāja viedokļa.

$$V_{dyn} = k_{to}V_{st}, \quad (3.1.)$$

kur k_{to} – nodokļu optimizācijas koeficients ($k_{to} \leq 1$).

Ja $k_{to} = 1$, nodokļu maksātājs nav veicis darbības, kas vērstas uz nodokļu samazināšanu, kamēr visi pārējie nosacījumi ir nemainīgi. Ja $k_{to} < 1$ – šādas darbības ir veiktas, parasti pēc optimizācijas, iekasēto nodokļu apjoms samazinās, bet nekad nepalielinās.

Tāpēc, ja nodokļu maksātāji izmanto nodokļu optimizāciju, nodokļu prizmas dinamiskais apjoms būs mazāks par statisko:

$$V_{dyn} < V_{st}. \quad (3.2.)$$

Šajā modelī ņem vērā ne tikai iespējamo nodokļu optimizāciju uz uzņēmējdarbību orientētajā aspektā, bet arī virkni citu faktoru, kas ietekmē budžeta nodokļu daļas lielumu.

Šim nolūkam formulā (3.1.) ir jāievada attiecīgie paaugstināšanas vai samazināšanas koeficienti.

Šajos koeficientos jāņem vērā arī dažādi nepārvaramas varas apstākļi. Piemēram, nodokļu ieņēmumu samazinājums vairākās nozarēs koronavīrusa pandēmijas dēļ.

3.4. Relatīvo vienoto indeksu metode

Nodokļu politikā ir lietderīgi ieviest taisnīguma un efektivitātes kombinācijas (TEK) optimālās (komfortablās) vērtības jēdzienu. Sakarā ar iepriekšminēto nekonsekvenču tendenci starp taisnīguma un efektivitātes principiem TEK vērtība būtu jānosaka, ņemot vērā šo kritēriju galvenās saiknes ar konkrētiem nodokļiem.

Racionālas TEK izvēle ir ļoti sarežģīts daudzkritēriju uzdevums.

Šī parametra iekļaušana, kas tiek veikta intuitīvi, pamatojoties uz praktisko pieredzi, prasa daudz korekciju un ne vienmēr sniedz vēlamo rezultātu.

TEK iekļaušana, pamatojoties uz pieredzi, nav optimāla un precīza, jo kļūdu vērtības var kļūt nozīmīgas vērtības.

Izpētes gadījumā vislietderīgāk ir izmantot variantu optimizācijas metodi.^{78, 79} Tā pamatojas uz labākās nodokļu shēmas izvēli no vairākām iepriekš aprēķinātām iespējām ar sistemātiski mainīgiem elementiem. Šī pieeja no optimizētā elementa (TEK) ļauj iegūt grafiskas sakarības, kas raksturo dažādus nodokļus.

Racionāla risinājuma iegūšanai tiek apsvērta variantu optimizācijas metodes izmantošana TEK izvēles problēmai.

Pirms variantu optimizācijas katram konkrētajam gadījumam un laika periodam nepieciešams noteikt relatīvo vienoto indeksu skaitliskās vērtības, kas raksturo konkrētas valsts nodokļu politikas taisnīgumu un efektivitāti.

Relatīvie vienotie taisnīguma $K_{eq j}$ un efektivitātes $K_{eff j}$ indeksi tiek veidoti tā, lai to vērtības, kas atrodas vērtību diapazonā, kas ir mazākas par vienu, atspoguļo kvalitātes (tās raksturlielumu) nepieņemamo vērtību un pieļaujamās K_{ij} vērtības ir vienādas ar vienību vai pārsniedz to.

Ar variantu optimizācijas metodi var veidoties 3 galvenās iespējas: ir vairāki piemēroti risinājumi, ir viens piemērots risinājums un nav iespējamo risinājumu. Pirmajā gadījumā ir piemērotu risinājumu apgabals, otrajā gadījumā ir tikai viens piemērots risinājums, kas atrodas $K_{eq j}$ un $K_{eff j}$ krustpunktā.

Vislielākās grūtības sagādā situācija, ja, risinot izskatāmo problēmu un meklējot TEK pēc nepieņemamu risinājumu noraidīšanas, nav neviena piemērota risinājuma. Tas nozīmē, ka modeļī pieņemtie raksturlielumi nav savietojami un, ņemot vērā šos ierobežojumus, nav iespējams noteikt TEK vērtību.

---

⁷⁸ Giannessi, F. and Maugeri, A. 2005. *Variational Analysis and Applications*. NOIA, Springer, (79), 1183.

⁷⁹ Bryson, A. and Yu-Chi Ho. 2017. *Applied optimal control. Optimization, estimation and control*. New York: Taylor & Francis Group, LLC (1975), Boca Raton, 496.

Šādā situācijā, lai problēmu atrisinātu ar variantu optimizācijas metodi, vēlams izmantot secīgo koncesiju metodi.

Ranžēšanu vēlams veikt ar ekspertu ranžēšanas metodēm (uzaicinot ekspertu grupu, lai visas interesējošās vērtības pēc to nozīmīguma, svarīguma vai ranga sakārtotu augošā vai dilstošā secībā) vai, vēlāmāk, ar varbūtības metodi.

Relatīvo vienoto indeksu metodes lietošana, lai noteiktu pieņemamo TEK vērtību apgabalu attiecībā uz Latvijā spēkā esošo transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokli un ar transportlīdzekļu ekspluatāciju saistītajām nodokļu izmaksām, un secīgo koncesiju principa izmantošana saistībā ar relatīvo vienoto indeksu ranžēšanu pēc nozīmīguma saistībā ar neatbilstošām prasībām ir aplūkotas 4. nodaļā.

3.5. Nodokļu sistēma kā salikta sistēma

Pēdējos gados kvantu mehānikas matemātisko pamatu izmantošana ir kļuvusi par perspektīvu pētījumu virzienu dažādās ekonomikas jomās: no ekonomikas teorijas līdz riska novērtēšanas un finanšu instrumentu vērtības mērīšanas instrumentiem.⁸⁰

Šos jautājumus autors ir papildus pētījis Globālo kvantu programmēšanas darbnīcu pabeigšanas laikā.

Nodokļu sistēma ir salikta sistēma, kas sastāv no dažādiem iekšējiem un ārējiem elementiem. Lai arī tā ir diezgan sarežģīta, tomēr abstrakti var pieņemt, sastāv no vairākiem viena veida pamatelementiem (vienībām). Nodokļu sistēmā šāda pamatvienība ir pats nodoklis, līdz ar to nodokļu sistēmu vienkāršākajā saliktas sistēmas attēlojumā var definēt kā saliktu sistēmu, kura sastāv no nodokļiem, kas ir tās pamatvienības.

---

⁸⁰ Hull, I., Sattath, O., Diamanti, E. and Wendin, G. 2020. Quantum Technology for Economists. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.3745608, 1–106.

Nodokļu sistēmas diskrēto novērtēšanu noteiktā laika momentā var saukt par nodokļu sistēmas stāvokli, un tas ir atkarīgs no sistēmas elementu (nodokļu) apvienotā diskrētā novērtējuma (stāvokļa).

Lai atšķirtu nodokļu sistēmas iezīmes, efektīvs nodoklis tiek iestatīts uz 0 , bet nodoklis, kas atbilst taisnīguma principam, ir iestatīts uz stāvokli 1 . Termini taisnīgums un efektivitāte tiek lietoti 3.1. sadaļā, definējot uz valsti un uz uzņēmējdarbību orientēto nodokļu optimizācijas aspektus, tostarp to antagonistisko raksturu.

Saliktās sistēmas attēlojuma ietvaros tiek aplūkotas trīs pieejas: deterministiskā, varbūtiskā un kvantu. Deterministiskā pieejā uzskata, ka stāvoklis, kas atbilst nodokļu sistēmas pazīmei, ir skaidri definēts, varbūtiskā pieeja paplašina deterministisko pieeju līdz varbūtībai, ka tā ir efektīva vai taisnīga. Kvantu pieeja ļauj veikt dziļāku nodokļu sistēmas analīzi, jo stāvoklis var nonākt kvadrantos (pamatojoties uz stāvokļa vienības apļa attēlojumu), kur vērtības būs negatīvas (varbūtības saglabāsies pozitīvas). Tas dos iespēju dziļāk analizēt nodokļu attiecības nodokļu sistēmā. Nodoklis, kas atrodas negatīvajā kvadrantā, kad tiek ieviestas izmaiņas, var radīt atšķirīgu taisnīguma vai efektivitātes varbūtības sadalījumu nekā tad, ja tas atrodas pozitīvajā kvadrantā.

Kvantu pieeja sniedz iespēju skaidrāk, ar lielāku jutīgumu redzēt izmaiņas atsevišķās vienībās un visā sistēmā, ļaujot piemērot nodokļu sistēmai attiecīgās situācijās dažādus kvantu operatorus. Ar kvantu pieeju savāktos datus vēlāk var izmantot regresijas modelēšanā un citos pieejamos statistikas instrumentos papildu analīzei un prognozes uzlabošanai.

4. Latvijas nodokļu sistēmas pilnveidošana, izmantojot integrētas optimizācijas instrumentus

Šajā nodaļā aplūkotas vairākas nodokļu optimizācijas procesā praktiski izmantojamas metodes (instrumenti), veicot nodokļu sistēmas integrētu optimizāciju.

Iepriekš 3. nodaļā veikta instrumentu teorētiskā izstrāde. Tie paredzēti gan individuālai lietošanai (diskrētu problēmu risināšanā), gan kombinācijā ar labi zināmām metodēm, kas ir pierādījušas savu universālumu un pielietojamību ar nodokļu sistēmu saistītu ekonomisko problēmu risināšanā.

Darba autors piedāvā integrētu pieeju un ir izstrādājis šādus instrumentus:

Noturīguma noteikšanas metodi (instrumentu) nodokļu sistēmas dzīves cikla novērtēšanai, kā arī izstrādājamo izmaiņu (reformu) dzīves cikla prognozēšanai.

Nodokļu prizmas metodi (instrumentu) trīs parametru sistēmas “nodokļa likme – nodokļa bāze – iekasēto nodokļu apjoms” sakarību, vērtību, prognozes un optimizācijas noteikšanai ar pieeju gan no uzņēmējdarbības viedokļa, gan no valstiski orientēta viedokļa;

Relatīvo vienoto indeksu metodi „taisnīguma – efektivitātes” sistēmā – pieņemamāko risinājumu zonas noteikšanai, izstrādājot racionālus nodokļu parametrus pēc taisnīguma un efektivitātes kritērijiem.

Saliktās sistēmas metodi, ar ko raksturo un modelē saistību starp nodokļiem un dažu nodokļu izmaiņu ietekmi uz citiem nodokļiem, ņemot vērā taisnīguma un efektivitātes kritērijus.

Tāpat promocijas darbā ir izmantotas:

Ekspertu novērtējuma metode prasību nesaderības novēršanai un koncesiju meklēšanai „taisnīguma efektivitātes” sistēmā.

Klasiskās statistiskās un ekonometriskās analīzes metodes, lai aprakstītu un prognozētu esošās nodokļu sakarības scenāriju analīzei izmaiņu neesamības

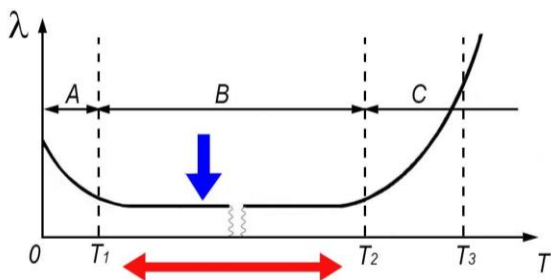
gadījumā, kā arī netiešai nodokļu ieņēmumu ticamības (prognozējamības) novērtēšanai.

Šajā nodaļā izklāstīti Latvijas nodokļu sistēmas pētījumu rezultāti, kas iegūti ar iepriekšminēto instrumentu kopuma palīdzību, uz kuru analīzes pamata tiek izdarīti secinājumi un sniegti ieteikumi.

4.1. Latvijas Republikas nodokļu sistēmas noturīguma novērtējums

Nodokļu sistēmas noturīgums ir būtisks tās darbību raksturojošs elements, kas paredzēts savlaicīgai nodokļu sistēmas sakārtošanai, nodokļu reformu sagatavošanai un to turpmākā dzīves cikla izvērtēšanai. Efektivitātes un taisnīguma prasībām atbilstoša, bet nepietiekoši uzticama nodokļu sistēma bez korekcijām dažādos līmeņos īsu laiku darbosies vajadzīgajā režīmā un līdz ar to prasīs papildu izmaksas. Turklāt biežas izmaiņas nodokļu sistēmā ietekmē nodokļu maksātāju uzticību.

Nodokļu reformu rezultātu noturīguma novērtēšanai tika noteikta nepieciešamība konstruēt neveiksmju līmeņa līkni λ kā konkrētas nodokļu sistēmas darbības laika T funkciju noteiktam Latvijā spēkā esošu nodokļu skaitam. Veibula sadalījums (4.1. attēls), kas tiek izmantots neveiksmju līmeņa līknes pamatā, ļauj novērtēt nodokļu sistēmas noturīgumu, piemēram, pēc lielas nodokļu reformas. Rezultātā iegūtā līkne rāda nodokļu sistēmas noturīguma izmaiņas neveiksmju īpatsvara veidā pēc reformas periodā.

4.1. attēls. Neveiksmju mazināšana un nodokļu sistēmas stabilas darbības dzīves cikla palielināšana

Avots: izstrādājis autors.

Balstoties uz Veibula likni, ir veikta situācijas analīze, kas nosaka Latvijas nodokļu sistēmas noturīgumu 2018.–2021. gadā. Pēcreformas nodokļu sistēmas funkcionēšanas sākuma periodu piemēri raksturo, piemēram, neveiksmes vai EDS un nepietiekama izpratne par nodokļu maksātāju nodokļu parādu veidošanos.

Ieviešot nodokļu reformu, jāprognozē nepārtrauktas nodokļu sistēmas darbības periods ($T_1 - T_2$). Tā kā ārējie apstākļi pastāvīgi mainās, pēc kāda laika nodokļu sistēma vairs neatbildīs objektīvajai realitātei un būs nepieciešama kārtējā nodokļu reforma ($T_2 - T_3$ apgabals).

Nodokļu reformas sagatavošanas un turpmākās īstenošanas laikā ir jātiecas uz to, lai Veibula līknes horizontālais posms atrastos pēc iespējas tuvāk abscisas asij.

To simbolizē zilā bultiņa 4.1. attēlā. Šajā gadījumā atteices koeficients λ būs minimāls, kas ļaus uzskatīt nodokļu sistēmu par uzticamu. Un, protams, horizontālās daļas garumam (starp punktiem T_1 un T_2) jābūt pietiekami lielam, lai īstenotie nodokļu pasākumi ilgstoši darbotos efektīvi un uzticami. To parāda sarkanā divpusējā bultiņa.

Kad nodokļu sistēma atrodas Veibula līknes $T_2 - T_3$ apgabalā un, kā minēts iepriekš, tā vairs neatbilst esošajai situācijai, ir nepieciešama nodokļu

reforma, kas vienmēr ir saistīta ar ievērojamām izmaksām. Tomēr dažos gadījumos to var izdarīt ar lētākiem pasākumiem.

Pazīme, ka konkrēta nodokļu sistēma ir novecojusi un ir nepieciešama vismaz modernizācija, ir Veibula līknes horizontālās daļas pāreja uz hiperbolu (4.1. attēls). Ir iespējami vairāki scenāriji:

- jaunas nodokļu sistēmas izveide, lai aizstātu pašreizējo;
- veikt pasākumus, lai modernizētu esošo sistēmu un atjaunotu to normālā darbībā.

Ir pierādīts, ka reāli Latvijā Veibula līkne, saukta arī par Veibula vannu (vai vannas līkni), laikposmā kopš 2018. gada sākuma deģenerējās par parabolu. Horizontālo posmu sasniegt nebija iespējams, jo nebija iespējams izveidot stabili funkcionējošu fiskālo sistēmu, kas ilgstoši efektīvi pildītu savas funkcijas.

Tāpat no 2021. gada ir veikta Latvijas nodokļu sistēmas noturīgumu noteicošās situācijas analīze, kas rāda, ka, visticamāk, tuvākajā laikā atkal būs nepieciešama nodokļu likumu sakārtošana, jo jaunievedumi nekorelē labi ar pašreizējo ekonomisko un epidēmisko situāciju pasaulē.

Jo vairāk laika atbilst intervālam $T1 - T2$ Veibula līknē, jo vairāk nodokļu maksātāji uzticas esošajai sistēmai, jo viņiem tā ir saprotamāka.

2021. gada sākumā veiktajā aptaujā par Latvijas iedzīvotāju informētības līmeni par 2021. gada 1. janvārī ieviestajām nodokļu izmaiņām noskaidrots, ka tikai 14 % aptaujāto no 18 līdz 60 gadiem labi zina par izmaiņām, kas viņus skar personīgi. 54 % respondentu pauž, ka ir kaut ko dzirdējuši par izmaiņām, bet 25 %, ka nav par tām informēti. 3 % iedzīvotāju uzskata, ka nodokļu izmaiņas viņus personīgi neskar, bet 4 % iedzīvotāju nezina, vai šīs izmaiņas viņus skar vai neskar.

Autors ar Latvijas Universitātes speciālistu palīdzību ir veicis savu pētījumu. Tas ir parādījis nepieciešamību turpmāk pilnveidot Latvijas iedzīvotāju nodokļu prātību.

Latvijas Republikas nodokļu sistēmas noturīguma daudzkritēriju vērtēšanai, lai klasificētu nodokļu sistēmas noturīgumu saistībā ar reformu, korekcijām, izmaiņām, autors piedāvā izmantot trīspakāpju skalu, kurā ir augsta, vidēja un zema noturīguma pakāpe.

Nodokļu sistēmas noturīgumu ietekmējošos faktoros var iedalīt vairākās grupās: nodokļu maksātāju reakcija, papildu izmaiņas nodokļu tiesību aktos, rekomendācijas, ziņojumi un ES struktūru prasības, kā arī izmaiņu ietekme uz budžeta ieņēmumiem.

Izstrādāti kritēriji nodokļu sistēmas noturīguma kvalitatīvam novērtējumam. Punkti tiek piešķirti gan kumulatīvi, gan atsevišķi katrā kategorijā. Pamatojoties uz to, var izdalīt divus noturīguma veidus: lokālo – ja nodokļu sistēma ir uzticama jebkurā kritēriju grupā, un globālo, kas rāda nodokļu sistēmas kopējo noturīgumu. Vietējā noturīgums nenozīmē nodokļu sistēmas stabilitāti ilgtermiņā. Atkarībā no noturīguma grupas nodokļu sistēma laika gaitā var zaudēt vietējo noturīgumu, un otrādi.

Integrētam un visaptverošam noturīguma novērtējumam atbilstoši piedāvātajiem kritērijiem autors ir ieviesis skalu.

Nodokļu sistēmas noturīguma analīze kopš 2018. gada nodokļu reformas stāšanās spēkā tika balstīta uz Finanšu ministrijas datiem par nodokļu izmaiņām laikā no 2018. līdz 2021. gadam.

Veicot nodokļu sistēmas reformu, autors iesaka valsts iestādēm apsvērt un izvērtēt izveidotās nodokļu sistēmas noturīgumu, lai izveidotu uzticamu funkcionējošu fiskālo instrumentu.

Procesam nepieciešama arī divu līmeņu ekonomiski matemātisko modeļu un atbilstošas programmatūras izstrāde.

Nodokļu sistēmas noturīgums izvērtējams ne tikai valsts līmenī, bet arī atsevišķi reģionālā līmenī, jo daļa nodokļu ieņēmumu tiek administrēta un paliek tieši pašvaldību rīcībā. Šādi novērtēšanas pasākumi un to rezultātu analīze var

būt viens no izšķirošajiem faktoriem ATR īstenošanā (kā minēts 2.2. sadaļā). Arī noturīguma novērtējums šajos gadījumos būtu jāveic pēc vērtēšanas skalas, kas ir līdzīga šajā sadaļā piedāvātajai nodokļu sistēmas vispārīgā novērtējuma skalai. Ņemot vērā konkrētas teritorijas reģionālās īpatnības, kas ir būtiski svarīgas nodokļu ieņēmumu novērtēšanai, palielināsies nodokļu sistēmas noturīgums un efektivitāte, kā arī tiks stimulēta reģionu attīstība vajadzīgajā apjomā un uzlabota maznodrošināto iedzīvotāju situācija.

4.2. Latvijas Republikas budžeta nodokļu ieņēmumu statistiskā analīze

Ir iespējams izmantot statistikas modeļus, lai novērtētu gan kopējos nodokļu ieņēmumus, gan atsevišķu nodokļu iekasēšanas līmeni. Viena no klasiskajām iespējām, ko plaši izmanto ekonomiskajā modelēšanā, ir regresijas analīze. Tomēr Latvijas nodokļu sistēmas statistikas datu analīzes gadījumā tā saskaras ar vairākām būtiskām grūtībām.

Galvenā no tām ir neliels novērojumu skaits precīzu un detalizētu modeļu izveidei – lielākā daļa statistikas datu ir pieejami ik gadu, kas ļauj iegūt aptuveni 20 ticamus novērojumus. Ja ņem vērā iespējamās strukturālos lūzumus datos (piemēram, 2004. gads, kad Latvija iestājās ES, 2008.–2009. gads, kad notika finanšu krīze, un 2020. gads, kad pasauli skāra Covid-19 pandēmija), novērojumu skaits konkrētam laika intervālam kļūst dramatiski mazs. Tas noved tikai pie iespējas izveidot pieņēmumu modeļus, kurus var izmantot noteiktu sakarību un tendenču novērtēšanai, bet nevar efektīvi izmantot prognozēšanai. Tās nav visas problēmas, ar kurām sastaptos regresijas modelēšanā, veicot atbilstošu nodokļu sistēmas analīzi.

Tādējādi Latvijas budžeta nodokļu ieņēmumi pētīti, pamatojoties uz laikrindu analīzi. Šajā pieejā laikrindu analīzei tika izmantoti autoregresīvie

integrētie mainīgie vidējie (*ARIMA*) un sezonālie autoregresīvie integrētie mainīgie vidējie (*SARIMA*) modeļi.

Šīs pieejas priekšrocība ir tā, ka nav papildu mainīgo, kuri modeļi varētu radīt traucējumus un kuriem arī ir augsta savstarpēja korelācija.

Vēl viena piedāvātās pieejas priekšrocība ir iespēja iegūt Latvijas budžeta ikmēneša nodokļu ieņēmumu datus par katru no pēdējiem nodokļiem, kas sniedz vairāk novērojumu, nekā klasiskajos regresijas modeļos parasti izmantotā gada nodokļu ieņēmumu analīze. Dati lakrindu veidošanai tika ņemti no atvērtā koda un tika pārveidoti lakrindās ar mēneša soli.

ARIMA un divas *SARIMA* modeļu variācijas tika analizētas katram no šiem nodokļiem un summētiem rādītājiem: pievienotās vērtības nodoklim, uzņēmumu ienākuma nodoklim, akcīzes nodoklim, izložu un azartspēļu nodoklim, elektroenerģijas nodoklim, transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklim, uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklim, muitas nodoklim, valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām, dabas resursu nodoklim, iedzīvotāju ienākuma nodoklim, mikrouzņēmumu nodoklim, kā arī kopējiem VID administrētajiem ienākumiem. Rezultāti sniegti 4.1. tabulā.

Laikrindu modelēšana visiem nodokļiem un kumulatīvo nodokļu ienākumu datiem

Rādītājs	ARIMA			SARIMA			Pusauto SARIMA		
	Koeficients	VAPK 2019	VAPK 2020	Koeficients	VAPK 2019	VAPK 2020	Koeficients	VAPK 2019	VAPK 2020
Pievienotās vērtības nodoklis	(1,1,1)	0.063	0.17	(0,1,0)×(1,1,0)	0.099	0.117	(0,1,1)×(0,2,1)	0.054	0.097
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	(1,1,1)	1.502	0.898	(1,1,0)×(0,1,1)	3.172	0.691	(0,1,0)×(0,1,1)	3.292	0.769
Akcīzes nodoklis	(1,0,0)	0.111	0.108	(0,1,0)×(0,1,2)	0.063	0.076	(0,1,0)×(2,1,0)	0.059	0.066
Izložu un azartspēļu nodoklis	(2,0,0)	0.141	1.43	(2,0,0)×(0,1,1)	0.181	1.869	(2,1,2)×(0,1,1)	0.25	1.739
Elektroenerģijas nodoklis	(0,1,0)	0.107	0.145	(0,1,1)×(2,1,0)	0.632	0.692	(0,1,2)×(3,1,0)	0.608	0.678
Transportīdzekļa ekspluatācijas nodoklis	(0,0,0)	0.130	0.095	(0,1,2)×(0,1,0)	0.058	0.064	(2,1,3)×(0,1,0)	0.058	0.067
Uzņēmumu vieglo transportīdzekļu nodoklis	(0,0,0)	0.101	0.082	(0,1,2)×(0,1,0)	0.042	0.051	(0,1,2)×(3,1,0)	0.059	0.061
Muitas nodoklis	(0,1,1)	0.217	0.191	(1,0,1)×(0,1,1)	0.104	0.101	(0,1,3)×(0,1,1)	0.188	0.095
Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	(0,0,0)	0.427	0.316	(0,0,0)×(0,1,1)	0.396	0.178	(0,1,3)×(0,1,1)	0.439	0.511
Dabas resursu nodoklis	(5,1,1)	Nestacionaritāte	Nestacionaritāte	(0,1,2)×(0,1,0)	0.296	0.467	(2,1,0)×(2,1,1)	0.277	0.205
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	(2,0,1)	0.17	0.272	(1,2,1)×(0,1,0)	0.436	0.472	(0,1,0)×(0,1,0)	0.106	0.468
Mikrouzņēmumu nodoklis	(3,1,1)	0.717	0.703	(3,0,1)×(0,1,1)	0.476	0.352	(2,1,1)×(0,1,1)	0.417	0.288
Kumulatīvie administratīvie ienēmumi	(1,0,2)	0.119	0.274	(0,1,0)×(1,1,0)	0.036	0.136	(0,1,0)×(0,1,0)	0.036	0.136

Avots: izstrādājis autors.

Katram no tiem ir iegūta prognoze nākamajam periodam, kā arī pārbaudīti modeļi par iepriekšējiem periodiem (2019. un 2020. gads). Iegūto modeļu vērtēšanai izmantota šāda klasifikācija:

- rezultāti ar pieņemamu precizitāti ir iezīmēti zaļā krāsā (VAPK < 0,3), t. i., prognozēšanas precizitāte ir vismaz 70 %;
- dzeltenā krāsa iezīmē rezultātus, kuru precizitāte ir robežās no 50 līdz 70 %;
- rezultāti, kuru kļūda ir lielāka par 50 %, ir atzīmēti ar sarkanu krāsu;
- gadījumi, kad modeļi ar atbilstošiem parametriem nav iespējams piemērot testēšanai uz iepriekšējiem periodiem (konstatētās laikrindas nestacionaritātes dēļ), ir atzīmēti zilā krāsā.

Izmantošanai var ieteikt modeļus, kuriem abi aprobācijas rezultāti ir iezīmēti zaļā krāsā.

4.3. Nodokļu prizmas metodes lietojums

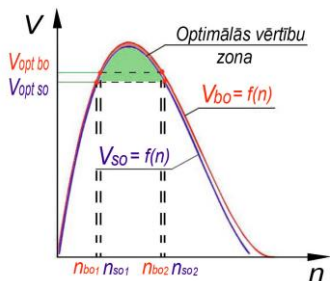
Viens no autora piedāvātajiem nodokļu politikas analīzes instrumentiem ir nodokļu prizma.

Autors piedāvā izmantot uz valsti orientētas nodokļu prizmas un uz uzņēmējdarbību orientētas nodokļu prizmas jēdzienus.

Nosakot nodokļu racionālo vērtību, nepieciešams veikt visaptverošu pētījumu, izmantojot datus gan no uz valsti orientētas nodokļu prizmas, gan no uz uzņēmējdarbību orientētas nodokļu prizmas. Lai to izdarītu, jāizveido kombinēta diagramma ar grafikiem $V = f(n)$, kas izveidoti uz valsti orientētiem rādītājiem $V_{so} = f(n)$ un uz uzņēmējdarbību orientētiem rādītājiem $V_{bo} = f(n)$ (4.2.–4.6. attēls). Parametri V un n tiek atlasīti, pamatojoties uz pētījuma mērķi. Kombinētās diagrammas var būtiski atšķirties viena no otras, un tālāk ir apskatīti tipiskākie šādu diagrammu varianti.

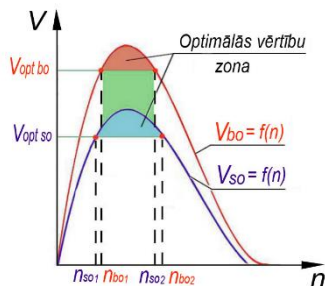
Ja funkcijas $V_{so} = f(n)$ grafiks pilnībā sakrīt ar funkcijas $V_{bo} = f(n)$ grafiku vai atrodas tuvu tam (4.2. attēls), vai ir tā iekšpusē (4.3. attēls), tad viegli var noteikt abām pusēm optimālo nodokļu sloga lielumu. 4.2. attēlā redzamajā situācijā optimālo vērtību laukumi gandrīz pilnībā sakrīt. Šajā attēlā vispieņemamāko iespēju apgabals ir iezīmēts zaļā krāsā.

4.3. attēlā redzamajā gadījumā, neraugoties uz to, ka optimālās vērtību zonas nepārklājas, valsts nodokļu maksātājam uzliek vēl mazākas finansiālās prasības nekā nodokļu apmērs, kas atbilst komfortablām viņa nodokļu slogam. 4.2. un 4.3. attēlā redzamajās situācijās valsts noteiktie un nodokļu maksātājam pieņemamie diapazoni n ir gandrīz identiski.

4.2. attēls. **Kombinēta diagramma,**
kurā $V_{bo} \approx V_{so}$ un $n_{bo} \approx n_{so}$

Avots: izstrādājis autors.

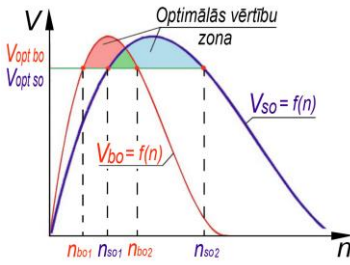

4.3. attēls. **Kombinēta diagramma,**
kurā $V_{bo} > V_{so}$ un $n_{bo} \approx n_{so}$

Avots: izstrādājis autors.

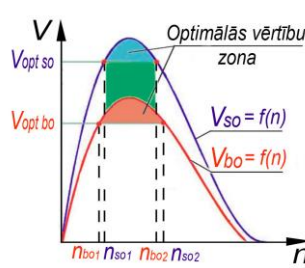
Nedaudz grūtāk ir pieņemt lēmumu situācijā, kad abas funkcijas ir nobīdītas pa abscisas asi viena pret otru, bet tām ir ievērojams savstarpējās krustošanās laukums, ko veido $V = f(n)$ funkciju optimālo vērtību apgabali pēc uz valsti orientētajiem rādītājiem $V_{so} = f(n)$ un uz uzņēmējdarbību orientētajiem rādītājiem $V_{bo} = f(n)$ (4.3. attēls), vai ja funkcijas $V_{bo} = f(n)$ grafiks atrodas funkcijas $V_{so} = f(n)$ grafikā (4.5. attēls). 4.4. attēlā vispieņemamāko izvēles iespēju apgabals ir iezīmēts zaļā krāsā. Diagrammas kompromisa nodokļu apgabals atrodas diapazonā n_{so1} un n_{bo2} . Šajā sadaļā n_{so} un n_{bo} atbilst vērtībai $n/2$, kas definēta 3.3. sadaļā.

4.5. attēlā redzamajā situācijā valsts nosaka pārmērīgas nodokļu prasības, taču, tā kā attiecīgi n_{bo1} un n_{so1} un n_{bo2} un n_{so2} vērtības ir tuvu viena otrai, ir nepieciešama neliela prasību korekcija, lai funkciju grafiki saskanētu vai pārklātos zaļā krāsā iezīmētajā apgabalā.

4.4. attēls. **Kombinēta diagramma, kurā $V_{bo} = V_{so}$ un $n_{bo} < n_{so}$**

Avots: izstrādājis autors.

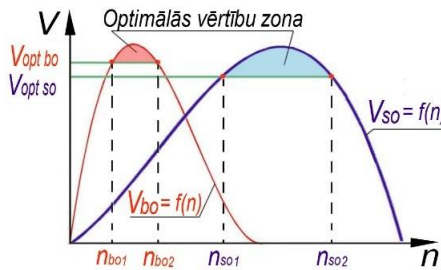
4.5. attēls. **Kombinēta diagramma, kurā $V_{bo} < V_{so}$ un $n_{bo} \approx n_{so}$**

Avots: izstrādājis autors.

Vissarežģītākā situācija radīsies gadījumos, kad šo funkciju grafikiem abiem pētījuma subjektiem optimālajās zonās nebūs krustpunkta (unifikācijas) (4.6. attēls).

Šajā gadījumā ir nepieciešama nopietna prasību korekcija.

Ja pielāgošana nenoved pie mērķa, tad pastāv uzdevuma prasību nesaderības gadījums. Problēmas risināšanai ar variantu optimizācijas metodi ir lietderīgi izmantot secīgo koncesiju optimizācijas metodi.⁸¹

4.6. attēls. **Kombinēta diagramma, kurā $V_{bo} > V_{so}$ un $n_{bo} < n_{so}$**

Avots: izstrādājis autors.

⁸¹ Brodeckij, G., Gusev, D., Mazunina, O. and Fel, A. 2017. Possibilities of the Method of Successive Concessions When Selecting for Many Criteria. *Logistics and supply chain management*. 80(3), 91–105.

Tam būs arī jāveido doba prizma, kuras apjoms ir vienāds ar V (kur V ir uzņēmuma valsts budžetā iemaksāto nodokļu summa), katram no četriem stūriem nogriežot uzņēmuma nodokļu slogu raksturojošo kvadrātu. Šāda būs uzņēmējdarbību orientēta nodokļu prizma.

Nodokļu prizmas uzbūve un tās interpretācijas iespējas

Pieeja ir ilustrēta ar piemēriem par uzņēmuma saimniecisko darbību, un ir piedāvāti un apsvērti astoņi finanšu optimizācijas veidi.

Šādas prizmas malas augstums ir norādītā nodokļa grafiska interpretācija.

Šajā gadījumā prizmas pamatlaukums ļauj kvalitatīvi novērtēt uzņēmuma peļņu, kas paliek pēc nepieciešamo nodokļu nomaksas.

Nodokļu prizmas metodes izmantošanas automatizācija

Vizuālai interpretācijai un aprēķinu vienkāršošanai autors piedāvā un ir izstrādājis lietišķo programmatūru, izmantojot programmēšanas valodu *Python*. Šī programma aprēķina nodokļu prizmas vizualizāciju dotajiem nodokļa bāzes un nodokļa parametriem, kā arī aprēķina optimālo nodokļa prizmu dotajam nodokļa bāzes lielumam. Papildus ir pieejama prizmas apjoma attiecību grafiskā interpretācija, mainoties nodoklim, bet saglabājot nemainītu nodokļa bāzi. Šāda veida vizualizācijai ir pieejams reālā un optimālā nodokļa lieluma salīdzinājums.

Autors iesaka izmantot nodokļu prizmas metodi, lai pētītu attiecības “nodokļa bāze – nodokļa apjoms – nodokļa summa” nodokļu reformu un citu nodokļu sistēmas korekciju izstrādē. Šī pieeja ļauj izpētīt ne tikai nodokļu sistēmu kopumā, bet arī veikt atsevišķu nodokļu analīzi.

4.4. Relatīvo vienoto indeksu un secīgo koncesiju metodes lietošana transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa un ar transportlīdzekļu ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksu analizē

Transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis ir izvēlēts kopā ar transportlīdzekļu ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksām, jo šāda kombinācija visrepresentatīvākajā veidā (gan tieši, gan netieši) ietekmē vairākus citus būtiskus nodokļus, piemēram, pievienotās vērtības nodokli, uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli, akcīzes nodokli un noteiktos gadījumos arī citus.

Saistība starp transporta degvielas cenu pieaugumu un pārtikas un rūpniecības preču cenu pieaugumu ir vairākkārt pamatota gan zinātniskajos pētījumos, gan diskusijās plašsaziņas līdzekļos.^{82, 83, 84, 85}

Autotransports ir gan Latvijas, gan visas Eiropas Savienības stratēģiska ekonomikas nozare. Tas tieši ietekmē visu ES pilsoņu ikdienas dzīvi un nodrošina preču plūsmu no vairāk nekā 11 miljoniem ražotāju līdz patērētājiem, atbalstot Eiropas kopējā tirgus pareizu darbību.⁸⁶

Autotransporta infrastruktūra, kā arī ar to saistītie loģistikas pakalpojumi tieši ietekmē konkurētspēju un ekonomisko izaugsmi, radot priekšnosacījumus citu nozaru attīstībai un investīciju piesaistei, nodrošinot ievērojamus

---

⁸² Taghizadeh-Hesary, F., Rasoulinezhad, E. and Yoshino, N. 2019. Energy and Food Security: Linkages through Price Volatility. *Energy Policy*. (128), 796–806.

⁸³ Stevens, P. 2022. Rising fuel costs are a massive problem for business and consumers – Here's why they're so high. <https://www.cnbc.com/2022/05/19/fuel-is-a-problem-for-business-and-consumers-why-prices-are-so-high.html>.

⁸⁴ J.P. Morgan. 2022. Why Are Gasoline And Food Prices Rising? <https://www.jpmorgan.com/insights/research/gasoline-food-prices-rising>.

⁸⁵ TVNET/LETA. 2022. Energoresursu un pārtikas cenu pieaugums var paaugstināt gada inflāciju līdz 10%, prognozē FM. <https://www.tvnet.lv/7472748/energoresursu-un-partikas-cenu-pieaugums-var-paaugstinat-gada-inflaciju-lidz-10-prognoze-fm>.

⁸⁶ Eiropas Revīzijas palāta. 2018. Ceļā uz veiksmīgu transporta nozari Eiropas Savienībā: risināmās problēmas. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/INLR_TRANSPORT/INLR_TRANSPORT_LV.pdf.

ieņēmumus no eksporta pakalpojumiem, kā arī pozitīvi ietekmējot valsts attīstību.

Kopš 2016. gada Latvijā ir vērojams stabils reģistrēto transportlīdzekļu skaita pieaugums. No 2016. gada beigām līdz 2022. gada sākumam reģistrēto transportlīdzekļu skaits valstī palielinājās par gandrīz 150 000 transportlīdzekļu un bija 1 018 175 vienības.⁸⁷ Tai pašā laikā pēc 2021. gada Latvijas tautas skaitīšanas rezultātiem valstī bija 1 893 223 pilsoņi.⁸⁸ Ikviens Latvijas iedzīvotāja labklājība ir saistīta ar autotransporta pieejamību. Šajā gadījumā tas pārsvarā saistīts ar transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokli, kas pēdējos gados ir būtiski pieaudzis, un degvielas un smērvielu un lielākoties degvielas izmaksām. Tāpēc šajā sadaļā tiek veikts transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa un nosacītā vispārinātā degvielas rādītāja summārais pētījums.

Kā jau parādīts, EK vairākkārt ir vērsusi uzmanību uz to, ka viens no nodokļu reformas mērķiem Latvijā bija nevienlīdzības mazināšana starp bagātākajiem un nabadzīgākajiem, kas netika sasniegts.

Transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa izpēte saistībā ar to ekspluatācijas izmaksām arī ļaus nepieciešamības gadījumā sniegt kvalitatīvu un kvantitatīvu prognozi par to, kā Latvija īstenos saskaņā ar ES klimata programmas mērķiem izvirzītos uzdevumus.⁸⁹ Tas ir īpaši aktuāli tāpēc, ka Latvijā ir ievērojams lietoto auto īpatsvars.

---

⁸⁷ CSDD. 2022. Transportlīdzekļu sadalījums pa pilsētām un novadiem. *Transportlīdzekļi. Statistika*.

<https://www.csdd.lv/transportlidzekli/transportlidzeklu-sadalijums-pa-pilsetam-un-novadiem>

⁸⁸ Centrālā statistikas pārvalde. 2021. Demogrāfija. *Tautas skaitīšana 2021, Rādītāji*. <https://www.csp.gov.lv/lv/demografija>.

⁸⁹ Latvijas Republikas likums. Par Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam. *Latvijas Vēstnesis*, 29, 11.02.2020. Pieņemts: 04.02.2020.

Latvijas transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa un ar transportlīdzekļu ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksu pētījums

Pētījuma ietvaros tika analizēti normatīvās, uzziņu un zinātniskās literatūras avoti par transportlīdzekļu nodokļu uzlikšanas organizēšanu Latvijā un citās Eiropas Savienības valstīs. Pamatojoties uz normatīvās dokumentācijas analīzi, ir analizēta līdzšinējā transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa aprēķināšanas metode Latvijas Republikā, konstatētas nepilnības un jomas tās uzlabošanai.

Transportlīdzekļi lielākajā daļā pasaules valstu ir aplikti ar nodokļiem, ienesot valsts budžetā noteiktu daļu naudas. Galvenais ieņēmumu avots Latvijas Republikas budžeta sistēmā ir nodokļi un ieņēmumi, īpaši transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis.⁹⁰ Šis nodoklis, tāpat kā jebkurš cits, ir individuāls, jo tam ir sava juridiskā struktūra.

Nesaderības zonas prasību noteikšana

Pirms variantu optimizācijas ir nepieciešams noteikt relatīvo vienoto indeksu skaitliskās vērtības, kas raksturo nodokļu politikas taisnīgumu un efektivitāti katram konkrētam gadījumam un laika periodam.

Termini taisnīgums un efektivitāte tiek lietoti saistībā ar 3.1.sadaļā definētajiem uz valsti un uzņēmējdarbību orientētajiem nodokļu optimizācijas aspektiem atbilstoši efektivitātes un taisnīguma kritērijiem. Pētījumā par transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokli un ar to saistītajām izmaksām efektivitāte nozīmē budžeta nodevu maksimizāciju no atbilstošajiem ar transportu saistīto nodokļu un nodevu veidiem, savukārt taisnīgums nozīmē nodokļu sloga pieļaujamo līmeni nodokļu maksātājam. Vēlāk šajā sadaļā tiek noteikts degvielas ekvivalents, kas ir taisnīguma mērs nodokļu maksātājam.

---

⁹⁰ Latvijas Republikas likums. Likums Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums. *Latvijas Vēstnesis*, 206, 30.12.2010. Pieņemts: 20.12.2010.

Relatīvo vienoto indeksu skaitliskās vērtības vēlams noteikt, izmantojot šo transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa shēmu:

$$K_{ij}^{vt} = \frac{P_{ij}^{vt}}{P_{i, bl}^{vt}} \quad \text{or} \quad K_{ij}^{vt} = \frac{P_{i, bl}^{vt}}{P_{ij}^{vt}} \quad (4.1.)$$

$$i = \overline{1, N}; j = \overline{1, M},$$

kur:

K_{ij}^{vt} – transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa relatīvā vienotā indeksa relatīvais apzīmējums;

P_{ij}^{vt} – transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa pētāmā raksturlieluma (taisnīguma vai efektivitātes) vienotā indeksa vērtība;

$P_{i, bl}^{vt}$ – vienotā indeksa vērtība, kas ņemta par transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa pamata (iespējamo) līmeni;

i – novērtētā raksturlieluma nosaukums;

j – varianta numurs;

N – relatīvo vienoto indeksu skaits;

M – pētāmo variantu skaits.

Visos gadījumos, nosakot relatīvo vienoto indeksu vērtības no formulām (4.1.), tiek atlasīta tā, kas atbilst indeksu sistēmas kvalitātes uzlabošanai ar vienotā indeksa pieaugumu.

Relatīvie vienotie taisnīguma K_{eqj}^{vt} un efektivitātes K_{effj}^{vt} indeksi tiek veidoti tā, lai to vērtības, kas atrodas vērtību diapazonā, kurš ir mazāks par vienu, atspoguļotu nepieņemamu kvalitātes (tās raksturlielumu) vērtību un indeksu K_{ij}^{vt} pieļaujamās vērtības būtu vienādas vai lielākas par vienu.

Vidējās gada izmaksas lietotas automašīnas uzturēšanai Latvijā ir no 500 līdz 600 eiro.⁹¹ Pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes oficiālajiem datiem, vidējā darba samaksa Latvijā 2018. gadā pēc nodokļu nomaksas bija 737 eiro, 2019. gadā tā nedaudz pieauga, un rezultātā darbinieks saņēma ap 800 eiro.⁹²

Šajā pētījumā aprēķini ir veikti, pamatojoties uz nosacīto degvielas ekvivalentu, t. i., maksimālo degvielas daudzumu, ko var iegādāties par vidējo algu Latvijā.

Ir izskatīts viens no iespējamiem variantiem relatīvās vienības nodokļa veidošanai, aprēķinot un uzliekot transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokli. Pēc datu apstrādes par populārākajām Latvijā reģistrētajām vieglo automašīnu markām⁹³ konstatēts, ka degvielas ekvivalentā vieglā transportlīdzekļa īpašnieks transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklī vidēji mēnesī iztērē 5 līdz 8 litrus benzīna. Tajā pašā laikā nebūtu apgrūtināši iztērēt ne vairāk kā 7 litrus degvielas ekvivalenta mēnesī par pētāmo nodokli.

Šajā situācijā tiek pieņemts, ka budžeta papildināšanai valstij nepieciešams, lai katrs īpašnieks vidēji budžetā iemaksātu vismaz 9 degvielas vienību ekvivalentu.

Analizējot šo optimizācijas modeli, atklājās, ka transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokli raksturojošie relatīvie vienotie taisnīguma K_{eq}^{vt} un efektivitātes K_{eff}^{vt} indeksi ir nesavietojami (4.7. attēls).

Šādā situācijā, ja nav iespējams mainīt aprēķina nosacījumus, ir jānosaka katra kritērija nozīmīgums. Ja relatīvajam vienotajam efektivitātes indeksam

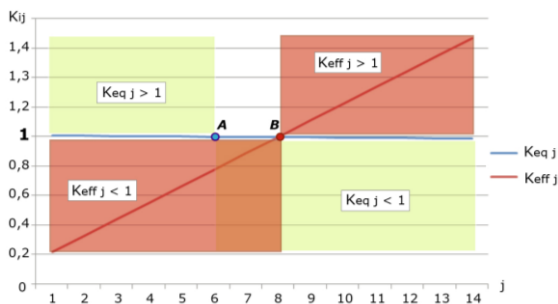
---

⁹¹ Berzins, A. 2017. How Much Does the Maintenance of the Used Car Cost in Latvia? *BigBank Research*. <http://ru.focus.lv/news/issledovanie-bigbank-skoljko-stoit-soderzhanie-poderzhanogo-avto-v-latvii?14999>.

⁹² Latvijas statistikas gadagrāmata 2019, Statistical Yearbook of Latvia. 2020. *Centrālā statistikas pārvalde*. www.csb.gov.lv, 228.

⁹³ CSDD. 2020. Visi transportlīdzekļi, 1900 – 2020, pēc ražotāja. *Uzskaitē esošie transportlīdzekļi, Statistika*. <https://www.csdd.lv/transporlīdzekli/transporlīdzekli-vizualizacija>.

K_{eff}^{vt} piešķir prioritāti rangā, tad 8. variants vai nākamie varianti, kas atrodas pa labi no šī varianta uz abscisas ass (pa labi no punkta B), ir jāizvēlas kā pieņemami.

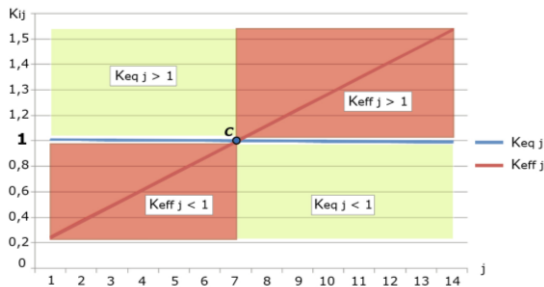
4.7. attēls. Relatīvo vienoto taisnīguma un efektivitātes indeksu kombinētā diagramma (pirmais kontroles gadījums ir prasību nesaderība)

Avots: izveidots, pamatojoties uz autora aprēķiniem.

Promocijas darbā veikta rezultātu analīze un uz tās pamata formulētas rekomendācijas.

Saderības zonas prasību identifikācija

Ir aplūkotas vēl vairākas iespējamās situācijas. Ja transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis, kas aprēķināts degvielas ekvivalentā, ir pietiekams budžetam 8 vienību apmērā un šī summa nebūs apgrūtinoša transportlīdzekļu īpašniekiem, tad 4.8. attēlā redzamā kombinētā diagramma tiek konvertēta uz 4.9. attēlā redzamo diagrammu.

4.8. attēls. Relatīvo vienoto taisnīguma un efektivitātes indeksu kombinēta diagramma (otrais kontroles gadījums ir vienīgais risinājums)

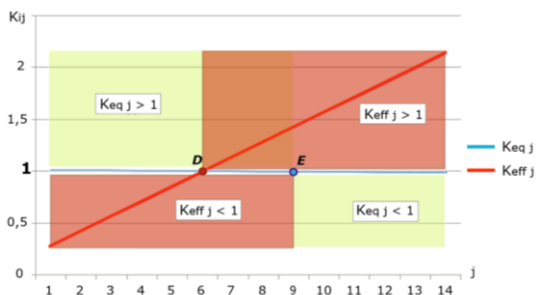
Avots: izveidots, pamatojoties uz autora aprēķiniem.

Arī šajā gadījumā ir veikta iegūto rezultātu analīze un uz tās pamata formulētas rekomendācijas.

Pēc vērtību korekcijas, kas ņemtas par pamata (atskaites) vērtībām, kombinētā diagramma tika izveidota vēlreiz (4.9. attēls). Iegūtā relatīvo vienoto indeksu kombinācija ir vispiemērotākā, jo tas nav vienīgais iespējamais variants, bet gan pieņemamo vērtību apgabals, kas atrodas starp punktiem *D* un *E* vērtību diapazonā $K_{eq\ j}^{vt}$ un $K_{eff\ j}^{vt}$ no viena un augstāk.

Lai sasniegtu optimālo zonu, kas atrodas starp punktiem *D* un *E*, Latvijā nedeklarētu vieglo automobiļu īpašniekiem ir ieteicams noteikt Latvijas ceļu lietošanas nodokli. Tas attiecas uz vieglo transportlīdzekļu īpašniekiem, kuri ierodas Latvijas Republikā no valstīm, kas ir Eiropas Savienības sastāvā vai ārpus tās robežām. Šobrīd par braukšanu pa Latvijas ceļiem nodevu nemaksā. Šo nodokli ir viegli ieviest, jo Latvijā ir pieredze līdzīga nodokļa iekasēšanā, piemēram, no kravas transporta īpašniekiem, kuru pilna masa pārsniedz 3000 kg, un no ārpus Latvijas reģistrētiem transportlīdzekļiem, kuru īpašnieki deklarējuši savu dzīvesvietu tās teritorijā. Līdzīgi nodokļi pastāv vairākās ES valstīs un ir aptuveni 12,5 eiro par 10 ceļu lietošanas dienām, 18 eiro par mēnesi un 60 eiro par gadu. Šāda rīcība vienlaikus ļaus nedaudz samazināt slogu vietējiem nodokļu

maksātājiem, tuvinot to vēlamajiem 7 relatīvajiem nodokļu sloga litriem, lai gan tas vēl nav sasniegts, tomēr nodokļu slogu varētu pārdalīt uz ārvalstniekiem.

4.9. attēls. **Relatīvo vienoto taisnīguma un efektivitātes indeksu kombinēta diagramma (otrais kontroles gadījums ir iespējamo risinājumu kopums)**

Avots: izveidots, pamatojoties uz autora aprēķiniem.

Situācijā, ja, meklējot piemērotus risinājumus ar piedāvāto kombinēto diagrammu, nepieciešams pielāgot degvielas ekvivalenta daudzumu, ir izskatīti dažādi varianti un sniegti atbilstoši ieteikumi.

Variantu optimizācijas un nodokļu prizmas metožu izmantošana ļaus vizualizēt dažādu situāciju modelēšanas procesu, meklējot taisnīgāko un efektīvāko modeli transportlīdzekļu īpašnieku aplikšanai ar nodokli.

4. nodaļā izdarīti starpsecinājumi (analizēti rezultāti) par relatīvo vienoto indeksu metodes lietošanu transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklim un ar to saistītajām izmaksām Latvijā.

4.5. **Ekspertu vērtējuma piemērošana prasību nesaderības novēršanai**

Secīgo koncesiju optimizācijas metodes izmantošana sistēmas “taisnīgums – efektivitāte” prasību nesaderības gadījumā neizbēgami ir saistīta ar relatīvo vienoto rādītāju, kā arī ar tiem saistīto nodokļu ranzēšanu dilstošā secībā pēc to nozīmes.

Pētījums, izmantojot ekspertu vērtējumu metodi, ir veikts trijos posmos.

Pirmajā posmā ir izmantotas statistiskās un ekspertu vērtēšanas metodes, atļaujot tikai stingru ranžēšanu, kurā vērtētajiem elementiem piešķirtas dažādas pakāpes.

Šajā posmā ir definēti un izvirzīti šī lokālā pētījuma mērķi, prioritizējot (sakārtojot pēc svarīguma) relatīvos vienotos rādītājus, kas raksturo nodokļu politikas kritērijus, proti, taisnīgumu, nodokļu noteiktību un precizitāti, nodokļu iekasēšanas vienkāršību nodokļu maksātājiem, efektivitāti un pienākumu. Turklāt, izmantojot šo pieeju, tika veikta Latvijas Republikas likumdošanā noteiktā nodokļu ranžēšana.

Ekspertu informācijas iegūšanas metode ir tieša intervija ar ekspertu grupu. Apstrādes metode ir lēmumu pieņemšana pēc vektoru kritērijiem. Šajā gadījumā dažādi iespējamie risinājumi tiek tieši ranžēti pēc izvēles (rādītāji tiek ranžēti pēc svarīguma) turpmākai secīgo koncesiju metodes ieviešanai prasību nesaderības gadījumos.

Ekspertu grupa tika izveidota no vairāku Latvijas augstskolu profesoriem, mācībspēkiem, darbiniekiem, maģistrantiem un doktorantiem, kā arī no darbiniekiem, kas sniedz grāmatvedības pakalpojumus Latvijā strādājošām firmām. Kopējais ekspertu skaits bija 26. Lai izvairītos no konformisma aptaujā, tika izslēgta ekspertu savstarpējā mijiedarbība.

Otrajā posmā ir novērtēta iegūtās datu kopas kvalitāte. Lai konkrēti noteiktu nepieciešamo taisnīguma un efektivitātes kombināciju (ar šo kritēriju nenovēršamām pretrunām), tika apstrādāti ekspertu aptaujas dati.

Atlasītā metode aptaujas rezultātu apstrādei ir Kendala atbilstības koeficients W . Rezultātā šajā posmā ir iegūtas ekspertu kopsavilkuma lapas ar aprēķinātiem rādītājiem.

Trešajā posmā rezultāti ir novērtēti pēc konsekvences. Ekspertu atzinums uzskatāms par konsekventu, ja atbilstības koeficienta vērtība ir lielāka par 0,6. Atklājot neatbilstības ekspertu atzinumos, ir veikti pasākumi to novēršanai, iedalot ekspertu grupu apakšgrupās un aprēķinot rādītājus katrai no apakšgrupām.

Ir apkopotī aptaujas rezultāti par Latvijas Republikas nodokļu prioritāti pēc ekspertu aptaujas.

Nodokļu reitingu ekspertu aptaujas dati sniedz atbilstības koeficientu $W = 0,84$.

Ekspertu viedoklis uzskatāms par konsekventu, ja atbilstības koeficienta vērtība ir lielāka par 0,6. Līdz ar to ekspertu viedoklis šajā jautājumā ir uzskatāms par saskaņīgu.

Ir analizēta arī nodokļu uzlikšanas pamatprincipu kopa – atbilstības koeficients $W = 0,39$. Tā kā šajā gadījumā vērtība $W < 0,6$, eksperti tiek iedalīti pēc viņu viedokļiem (pēc vienošanās pakāpes) divās grupās (grupu skaits var būt lielāks).

Pirmajā apakšgrupā bija 12 eksperti, bet otrajā apakšgrupā – 14. 12 ekspertu grupai atbilstības koeficients kļuva $W = 0,63$ (t. i., vairāk nekā 0,6). Līdz ar to ekspertu viedoklis ir saskaņots.

14 ekspertu grupai atbilstības koeficients kļuva $W = 0,65$ (t. i., vairāk nekā 0,6).

Līdz ar to ekspertu viedoklis ir saskaņots. Attiecīgi nodokļu principi ir ranžēti pēc to nozīmīguma.

Jāatzīmē, ka, lai gan divās ekspertu apakšgrupās, kurās bija jāsadala kopējā ekspertu grupa, ir atšķirīgi viedokļi, abas apakšgrupas par prioritāti izvirzīja taisnīguma principu nodokļu iekasēšanā, nevis efektivitātes principu.

Tā kā ekspertu aptaujas rezultāti lielā mērā ir atkarīgi no ekspertu grupas sastāva, varētu būt lietderīgi izveidot automātisku ekspertu sistēmu nodokļu un nodokļu kritēriju novērtēšanai.

Secinājumi un ieteikumi

Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, ir izdarīti šādi secinājumi:

1. Nodokļu sistēmu analīzes metodes pārsvarā aptver konkrētus nodokļu aspektus vai nu no valsts, vai no nodokļu maksātāju viedokļa. Turklāt nodokļu sistēmas kritērijs ietver īpašus taisnīguma un efektivitātes gadījumus. Teorētiskajos un lietišķajos pētījumos par nodokļiem, koncepcijām un nodokļu sistēmas prasībām vairāki pētnieki uzsvēra nepieciešamību pēc integrētas pieejas nodokļu sistēmas optimizācijai. Tādējādi pastāv objektīva nepieciešamība pēc teorētiskā pamatojuma integrētai pieejai nodokļu optimizācijā. Integrētā pieeja promocijas darbā ir izstrādāta gan no nodokļu maksātāja, gan valsts viedokļa.
2. Lafēra līkne tiek ļoti plaši apspriesta zinātniskajās debatēs. Tomēr Lafēra līkne nav universāls instruments, un tās izmantošana ir sarežģīta daudzu ierobežojumu un praktiskas pielietošanas grūtību dēļ un ne vienmēr sniedz ticamus rezultātus. Pētījumi, kuros mēģināts ieviest papildu parametru nodokļu bāzes veidā, līdz šim nav radījuši vispāratzītu universālu metodoloģiju, kas sniegtu atbilstošus rezultātus.
3. Lēmumi, kas vērsti uz nodokļu sistēmas pilnveidošanu (tostarp koriģējot tās fiskālo funkciju), balstoties uz jebkura diskrēta parametra (vai tāda paša veida parametru grupas) analīzi un modificēšanu, bieži vien nesniedz vēlamu rezultātu. Šādi lēmumi negatīvi ietekmē citas sekojošās izvēles un var būt arī populistisku lēmumu sekas. Ir nepieciešams izveidot tādu metodi, kas ļautu analizēt un modelēt, izmantojot integrētu pieeju.
4. Piemērotākā risinājuma pamatojumam, lai pilnveidotu nodokļu sistēmu, jāizmanto optimizācijas process, kas paredz zinātnisku metožu pielietojumu, ar nosaukumu “operāciju izpēte”, t. i.,

matemātisko, kvantitatīvo metožu izmantošanu risinājumu pamatošanai un izstrādei. Reforma ir jāplāno vienā vai vairākos secīgos posmos ar attiecīgu sadalījumu pēc mērķiem, līdzekļiem un metodēm.

5. Jauna pilnveidota nodokļu sistēmas optimizācijas modeļa izveidei jāņem vērā savstarpējā mijiedarbība sistēmā “valsts – nodokļu maksātājs”, kas ir atkarīga no valsts iestāžu viedokļa un no nodokļu maksātāja (juridiskas vai fiziskas personas) viedokļa, t. i., uz valsti orientētais aspekts un uz uzņēmējdarbību orientētais aspekts.
6. Uz valsti orientētais nodokļu optimizācijas aspekts, ko autors definējis kā pasākumus, ko īsteno iestādes ar īpašām fiskālās funkcijas un nodokļu procesa regulēšanas pilnvarām, kuru mērķis ir uzlabot uzņēmējdarbības vidi valstī un stimulēt uzņēmējdarbības veidošanos un attīstību un kas sistēmā “taisnīgums – efektivitāte” ļauj formalizēt kompromisu, raugoties no efektivitātes viedokļa.
7. Uz biznesu orientētais nodokļu optimizācijas aspekts, ko autors definējis kā pasākumu kopumu, ko izmanto nodokļu maksātājs (uzņēmums vai privātpersona), lai īstermiņā vai ilgtermiņā samazinātu nodokļu slogu, un kas sistēmā “taisnīgums – efektivitāte” ļauj formalizēt kompromisu, raugoties no taisnīguma viedokļa.
8. Nodokļu sistēmas pilnveidošana jāveic, ņemot vērā ne tikai valsts uzdevumus vietējā līmenī, bet arī starptautiskā līmenī, jo ar ES kompetencēm saistītie noteikumi ir obligāti (piemēram, attiecībā uz videi kaitīgu darbību ierobežojumiem). Šie uzdevumi prasa savlaicīgu kompensējošu pasākumu izstrādi, lai saglabātu budžeta ieņēmumus vajadzīgajā apjomā.
9. Plānojot nodokļu reformas, būtu jāturpina pētīt un jāņem vērā Latvijas teritoriālā iedalījuma un reģionu ekonomiskā potenciāla atšķirības.

Administratīvi teritoriālās reformas īstenošana jābalsta uz reģionu ekonomiskajām īpatnībām, nodokļu plūsmu izmaiņām un nodokļu reformas izvērtējumu saistībā ar tās ietekmi uz nodokļu sistēmas efektivitāti, taisnīgumu un noturīgumu.

10. Noturīgums kā instruments gan pašreizējās, gan modernizētās nodokļu sistēmas dzīves cikla prognozēšanai ļauj sagatavot kompensējošos pasākumus un mazināt iespējamās nepilnības nodokļu sistēmas darbībā.
11. Īstenojot 2018. gadā uzsāktās nodokļu reformas, netika izveidota stabili funkcionējoša fiskālā sistēma, kas pietiekami ilgu laiku efektīvi pildītu savas funkcijas. Rezultātā reformu turpmākai pilnveidošanai izlietoto publisko līdzekļu neracionālā izmantošana neļāva sasniegt plānotos mērķus, jo reformu korekcijas prasīja papildu izmaksas. Nodokļu reformas nenoturīgums diskreditē fiskālo sistēmu un ievērojami palielina neveiksmju iespējamību.
12. Budžeta ieņēmumu veidošanās interpretācijai no ekonomikas viedokļa, tās novērtēšanai un izpētei autors ir izstrādājis nodokļu prizmas metodi, kas ļauj kontrolēt valsts saņemto nodokļu apjoma dinamiku pētāmajā periodā, nodokļu likmes un to saistību ar nodokļu bāzi. Nodokļu prizma ir piemērojama arī pētījumos, kas tiek veikti no uzņēmējdarbības perspektīvas.
13. Nodokļu prizmas iedalījums statistiskajā un dinamiskajā versijā ļauj novērtēt iekasēto nodokļu apjoma samazināšanos, kas rodas, nodokļu maksātājiem izmantojot legālās nodokļu optimizācijas shēmas. Statiskās un dinamiskās nodokļu prizmas ļauj vizualizēt valsts iestāžu veikto nodokļu optimizācijas procesu, nosakot nodokļu veidus un lielumu gan īstermiņā, gan ilgtermiņā, padarot to precīzāku. Lietojot statistiskās un dinamiskās nodokļu prizmas, ir iespējams efektīvi uzlabot

- nodokļu likumdošanu, simulējot konkrētu izmaiņu un inovāciju kvalitatīvās un kvantitatīvās sekas.
14. Variantu optimizācijas metodes izmantošana kompromisa risinājumu meklēšanā gadījumos, ja ir pretrunas starp galvenajiem nodokļu sistēmas kritērijiem, tādiem kā taisnīgums un efektivitāte, ļauj veikt kvalitatīvu un kvantitatīvu analīzi. Tā sniedz atbilstošu katra kritērija novērtējumu un nosaka racionālākos un saprātīgākos nodokļu parametrus, kas atbilst konkrētai situācijai.
  15. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un ar transportlīdzekļa ekspluatāciju saistīto nodokļu izmaksu analīze liecina, ka Latvijā tie nav optimāli taisnīguma un efektivitātes kritēriju prasību nesaderības dēļ. Novērsot prasību nesaderību starp šiem kritērijiem un piešķirot prioritāti taisnīguma kritērijam, mazināsies sociālā nevienlīdzība.
  16. Secīgo koncesiju metode ar provizorisku nodokļu un nodokļu kritēriju ranžēšanu, lai identificētu kritērijus, pēc kuriem koncesijas ļauj noteikt visracionālāko kompromisa risinājumu, ja tiek konstatēta būtiska prasību nesaderība sistēmā “taisnīgums – efektivitāte”.
  17. Īstenojot secīgo koncesiju metodi ar ranžēšanu, kas pamatojas uz ekspertu aptauju, tā ir jāpapildina ar rūpīgu ekspertu grupas atlasī. Nepieciešams provizoriski novērtēt ekspertu piederību attiecīgajam viedoklim (orientēti uz uzņēmējdarbību vai orientēti uz valsti) un pārbaudīt viedokļu konsekvenci katrā no grupām.
  18. Nodokļu sistēmas kā saliktas sistēmas attēlojums, kurā katrs no nodokļiem raksturo sistēmas elementu, ļauj izvērtēt kritērijus sistēmā “taisnīgums – efektivitāte” un saikni starp nodokļiem. Saliktās sistēmas pieeja ļauj iegūt precīzākus rezultātus, vērtējot gan vienu konkrētu nodokli, gan visu nodokļu sistēmu kopumā.

19. Laikrindu analīzes modeļi (ARIMA un SARIMA) ne vienmēr precīzi apraksta visus nodokļus nodokļu reformu un Covid-19 pandēmijas ietekmes dēļ. Tajā pašā laikā šie izstrādātie modeļi var diezgan precīzi prognozēt lielāko daļu nodokļu (ar precizitātes līmeni vairāk nekā 70 – 80%). Pamatojoties uz analīzes rezultātiem, ir lietderīgi piemērot iegūto modeļu vidējo vērtību (*stacked model*). Modeļa spēja precīzi raksturot attiecīgā nodokļa ienākuma izmaiņas daļēji nosaka konkrētā nodokļa noturīgumu.

20. Integrēta pieeja nodokļu sistēmas optimizācijai ir veiksmīgi īstenojama tikai tad, ja tiek apvienoti visi izstrādātie un piedāvātie instrumenti, ievērojot vissvarīgākos tās kvalitāti ietekmējošos kritērijus: efektivitāti (uz valsti orientēto aspektu), taisnīgumu (uz uzņēmējdarbību orientētos aspektu), noturīgumu (kā nodokļu sistēmas dzīves cikla kritēriju).

Promocijas darbā izvirzītie uzdevumi tika izpildīti, un tā mērķis ir sasniegts. Darbā veiktais pētījums un analīze apstiprina hipotēzi, ka integrētās pieejas izmantošana nodokļu politikas pasākumu pamatošanai ļauj pieņemt racionālus lēmumus. Efektivitātes un taisnīguma principu racionāla kombinācija, kā arī citu nodokļu kritēriju ievērošana ļaus iestādēm Latvijā izveidot nodokļu sistēmu, kas atbilst gan valsts, gan nodokļu maksātāju noteiktajām interesēm.

Pamatojoties uz secinājumiem, autors izvirza šādus **ieteikumus**:

Latvijas Republikas Finanšu ministrijai:

1. Ieteicams pastāvīgi uzraudzīt nodokļu sistēmas noturīgumu, lai savlaicīgi pieņemtu lēmumus par nodokļu sistēmas modernizāciju un reformu, izvairoties no laika nobīdes.

2. Nodokļu izmaiņu noturīguma novērtējumu ieteicams veikt sagatavošanas posmā gan par īstermiņa, gan ilgtermiņa periodu, pirms to pieņemšanas.
3. Nodokļu prizmas metodes izmantošana ir ieteicama visaptverošai sakarības “nodokļa bāze – nodokļa apmērs (nodokļa likme) – iekasētā nodokļa apmērs” analīzei, uzraugot un veicot izmaiņas nodokļu sistēmā.
4. Nodokļu reformas sagatavošanas posmā ir ieteicams veikt ietekmes uz nodokļu sistēmu novērtējumu no efektivitātes un taisnīguma viedokļa, lietojot relatīvo vienoto indeksu metodes un secīgās koncesijas, ja pastāv pēfīto kritēriju nesaderība.
5. Ieteicams noteikt ceļu lietošanas nodokli Latvijā M1 un N1 kategorijas transportlīdzekļu īpašniekiem, kuri nav reģistrēti valstī (piemēram, vinjetes veidā ar ieteicamo ilgumu 10 dienas, 1 mēnesis, 3 mēneši un 1 gads). Šī nodokļa ieviešana ļauj mazināt taisnīguma un efektivitātes nesaderību un mazināt slogu iedzīvotāju grupām ar zemiem ienākumiem, daļēji novirzot nodokļu slogu no mazaizsargātās grupas. Princips “kas mazāk brauc, tas maksā mazāku nodokli” attiecībā uz transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli ir vēl viena iespēja veicināt vienlīdzību starp sociālajām grupām.

Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai:

6. Nodokļu reģionālās specifikas novērtējumu un tās modelēšanu, lai noteiktu noturīguma un iekasējamības izmaiņas, ir ieteicams veikt turpmāko administratīvi teritoriālo izmaiņu izstrādes un ieviešanas posmos.
7. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas sadarbība ar Finanšu ministriju varētu veicināt efektīvu nodokļu reformu īstenošanu un ieguvumus reģionālā līmenī.

Latvijas Republikas Valsts ieņēmumu dienestam (VID):

8. Tiek piedāvāti divi varianti: pirmkārt, atmaksas periods jānosaka pēc pēdējā deklarāciju iesniegšanas gada datuma un nebūtu jāsaista ar konkrēto deklarācijas iesniegšanas brīdi noteiktajā termiņā, lai novērstu elektroniskās deklarēšanas sistēmas pārslodzi un atteices; otrkārt, nodokļu maksātājus iedalīt vairākās grupās pēc noteikta klasifikācijas kritērija un katrai grupai noteikt savus deklarācijas iesniegšanas termiņus. Šī informācija būtu jāsniedz ikvienam nodokļu maksātājam.

Latvijas Republikas Saeimai:

9. Pirms tiek izskatīti jautājumi, kas tieši vai netieši ietekmē budžeta ieņēmumus, nepieciešams iegūt Finanšu ministrijas un citu kompetento institūciju speciālistu atzinumu, kas pamato iespējamo izmaiņu konkrēto ietekmi uz budžetu. Tas ļaus pieņemt līdzsvarotākus un efektīvākus lēmumus. Gadījumos, kuros politiskie mērķi ir svarīgāki par ekonomiskajām iespējām, savlaicīgi izstrādāt kompensējošus pasākumus, lai budžeta ieņēmumi saglabātos vajadzīgajā līmenī.

Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijai:

10. To izglītības iestāžu mācību programmās, kuras nodarbojas ar valsts ierēdņu tālākizglītību saistībā ar nodokļu sistēmas pilnveidošanu, ir ieteicams iekļaut promocijas darbā izstrādātos konceptuālos teorētiskos un praktiskos principus.
11. Būtiskas ir padziļinātas izglītības programmas vai kursi, lai apmācītu speciālistus, kas apgūst jaunas zināšanas un kompetences efektīvā valsts nodokļu sistēmas pārvaldībā. Nepieciešams nodrošināt finansējumu šāda veida apmācību īstenošanai.
12. Nodokļu politikas speciālistu apmācību programmās jāiekļauj īpašas padziļinātas IT apmācības, kas ļauj izveidot un izmantot

datorprogrammas nodokļu reformu noturīguma noteikšanā, kā arī iepriekšējo periodu izvērtēšanai un nākamo prognozēšanai.

Informācija par publikācijām un konferencēm

1. Leontyev, A. 2022. Time series analysis usage for the budget tax revenues research. *10th International Research-to-Practice Conference "Society Transformations in Social and Human Sciences"*. 10–11 December 2021, Riga: Baltic International Academy, 67–73. ISBN 978-9984-47-268-3.
2. Leontyev, A. 2021. Tax system as a composite system – deterministic, probabilistic and quantum approaches. *XI International Scientific Conference. Time of challenges and opportunities: challenges, solutions, perspectives*. 13–15 May 2021, Riga: Baltic International Academy, 24–28. ISBN 978-9984-47-229-4.
3. Leontyev, A. and Reshina, G. 2021. Tax revenues of Latvia assessment during the Covid-19 pandemic. *Works of the International scientific-practical conference "Financial aspects of the third modernization of the economy of Kazakhstan"*. 2021, Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 38–43. ISBN 978-601-326-518-6.
4. Leontyev, A., Plaskova, N. and Prodanova, N. 2021. Optimization of the tax system as a means of stimulating industrial production. *Industry Competitiveness: Digitalization, Management, and Integration*, A. V. Bogoviz, & Yu. V. Ragulina (Eds.), Vol. 2, Cham, Switzerland: Springer, 88–95. Available from: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80485-5_12 [**SCOPUS, Web of Science**].
5. Leontyev, A. 2020. Tax reforms reliability assessment. Latvian vector. *9th International research-to-practice conference "SOCIETY TRANSFORMATIONS IN SOCIAL AND HUMAN SCIENCES"*. December 2020, Riga: Baltic International Academy, 85–88. ISBN 978-9984-47-226-3.
6. Leontyev, A. and Reshina, G. 2020. Evaluation of vehicle taxation in the republic of Latvia by the method of variant optimization using relative single indexes. *21st International Scientific Conference "Economic science for rural development 2020"*, LLU, 12–15 May 2020, vol. 53, 105–115, Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies Faculty of Economics and Social Development, ISBN 978-9984-48-344-3, Available from: 10.22616/ESRD.2020.53.012 [**Web of Science, Clarivate Analytics, EBSCO, Primo, Crossref, etc.**].
7. Leontyev, A., Plaskova, N., Prodanova, N., Oteshova, A. and Prokofieva, E. 2020. The optimization of the tax system, as one of the determining factors of production growth. *Journal of security and sustainability issues*. ISSN 2029-7017/ISSN 2029-7025 (online) 2020, vol. 9, 108–117, May 2020, Available from: [http://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.M\(9\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.M(9)) [**SCOPUS**].
8. Leontyev, A. 2020. Vehicle taxation in Latvia: problems and perspectives. *X International Scientific and Practical Conference of young scientists and students: "Time of Challenges and Opportunities: Problems, Solutions and Prospects"*. May 2020, Riga: Baltic International Academy, 37–43. ISBN 978-9984-47-208-9.

9. Leontyev, A. 2019. Problems of balance of the Latvian tax system. *VIII International Scientific Conference "Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues"*. December 2019, Riga: Baltic International Academy, 272–275. ISBN 978-9984-47-191-4.
10. Plaskova, N., Prodanova, N., Leontyev, A., Ratnikova, I. et.al. 2019. Analysis of the economic efficiency criteria and equity while determining the taxes. *Opcion, Vol. 35*, Issue Special Issue 22, 2019, 1451–1469. ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385 [SCOPUS].
11. Akhmetshin, E., Plaskova, N., Iusupova, Iu., Prodanova, N., Leontyev, A. and Vasilev, V. 2019. Dataset for determining rational taxation value with incompatible criteria of economic efficiency and equity. *Data in Brief, Vol. 26*, October 2019, 104532, Available from: <https://doi.org/10.1016/j.dib.2019.104532> [SCOPUS].
12. Leontyev, A. 2019. Nodokļu optimālās struktūras sistēmas izstrāde ievērojot ierobežojumus kritērijus. *IX Starptautiskās jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences "Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas"*. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, Maijs 2019. 214–217. ISBN 978-9984-47-172-3.
13. Leontyev, A. 2019. Tax burden analysis by usage of the combined diagram. *Accounting in building companies*, 5 (183) 2019, Panorama, Athena, 68–75. ISSN 2075-0269.
14. Leontyev, A. 2019. Analytical research of the tax optimization impact on the budget revenues. *Accounting in building companies*, 3 (181) 2019, Panorama, Athena, 76–86. ISSN 2075-0269.
15. Leontyev, A. and Verovska, L. 2018. Creation of the optimal tax part of the budget by using the tax prism method. *Proceedings, International Scientific Symposium "Economics, Business & Finance"*. July 2018, Jurmala: Institute of Research and International Symposiums "IRIS-ALKONA", 5–14. ISSN 2500-9737.
16. Leontyev, A. 2018. Theoretical aspects of controlling application in managing enterprise strategy. *VIII International, scientific and practical conference of young scientists and students "Time of challenges and opportunities : problems, solutions and prospects"*. Daugavpils: Baltijas Starptautiskā akadēmija, May 2018, 108–113. ISBN 978-9984-47-156-3.
17. Leontyev, A. and Verovska, L. 2017. Research of the possibility of norming of taxation in international business. *VI International Scientific Conference "Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economics, Political and Legal Issues"*. December 2017, Riga: Baltic International Academy, 130–135. ISBN 978-9984-47-155-6.
18. Verovska, L. and Leontyev, A. 2017. Use of the tax prism method when forming tax part of the budget. *Economics and Culture*, 14 (1), 2017. 128–135. ISSN (Online) 2256-0173. Available from: <https://doi.org/10.1515/jec-2017-0012>.

19. Leontyev, A. 2016. Economic aspects of energetical situation in Latvia. *VI Starptautiskās jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences "Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas"*. May 2016, Riga: Baltic International Academy, 102–105. ISBN 978-9984-47-094-8.
20. Leontyev, A. 2016. Research of Latvia Tax System. Searching of Optimal Decisions. *International scientific-practical conference ŠVK Versloir technologiju fakultetas*. 15 May 2016, Siauliai: ŠVK, KŽ-480, 28–34.
21. Verovska, L. and Leontyev, A. 2015. Using of Variant Optimization Methods for Determination of Rational Taxation Amount. *XVIII International Scientific and Practical Conference "Taxes: Theory and Practice 2015" ("Daně – teorie a praxe 2015": sborník referátů a abstraktů XVIII. ročníku mezinárodní odborné konference. I. vydání)*. 114–120, Brno: Akademie STING, ISBN 978-80-87482-32-2.
22. Leontyev, A. 2015. Usage of the variant optimization method for assessing rational volume of taxation. *V International scientific and practical conference of young scientists and students "Time of challenges and opportunities: problems, solutions and prospects"*. 14–15 May 2015, Riga: Baltic International Academy, 178–181. ISBN 978-9984-47-102-0.

Piedalīšanās starptautiskajās zinātniskajās un zinātniski praktiskajās konferencēs

1. Leontyev, A. 2021. Time series analysis usage for the budget tax revenues research. *10th International Research-to-Practice Conference "Society Transformations in Social and Human Sciences"*. 11–12 December 2021, Riga, Latvia: Baltic International Academy.
2. Leontyev, A. 2021. Tax system as a composite system – deterministic, probabilistic and quantum approaches. *XI International Scientific Conference "Time of challenges and opportunities: challenges, solutions, perspectives"*. 13–15 May, 2021, Riga, Latvia: Baltic International Academy.
3. Leontyev, A. 2020. Tax reforms reliability assessment. Latvian vector. *9th International research-to-practice conference "Society transformations in social and human sciences"*. 11–12 December 2020, Riga, Latvia: Baltic International Academy.
4. Leontyev, A. 2020. Evaluation of vehicle taxation in the republic of Latvia by the method of variant optimization using relative single indexes. *21st Annual International Scientific Conference "Economic Science for Rural Development"*. 12–15 May 2020, Jelgava, Latvija: Latvia University of Life Sciences and Technologies.
5. Leontyev, A. 2019. Problems of balance of the Latvian tax system. *VIII International Scientific Conference "Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues"*. 13 December 2019, Riga, Latvia: Baltic International Academy.

6. Leontyev, A. 2019. Nodokļu optimālās struktūras sistēmas izstrāde ievērojot ierobežojumus kritērijus. *IX International, scientific and practical conference of young scientists and students "Time of challenges and opportunities: problems, solutions and prospects"*. 17–18 May 2019, Riga, Latvia: Baltic International Academy.
7. Leontyev, A. 2019. Criteria analysis of taxation variant optimization and balance of interests between the state and business. *International conference "Perspectives of development of financial and accounting education" with a support from Journal of Accounting Education*. 27–28 May 2019, Financial University.
8. Leontyev, A. 2018. Creation of the optimal tax part of the budget by using the tax prism method. *International Scientific Symposium "Economics, Business & Finance"*. 10–14 July 2018, Jurmala, Latvia: The Institute of Research and International Symposiums "IRIS ALKONA".
9. Leontyev, A. 2017. Use of the tax prism method when forming tax part of the budget. *International Scientific Conference "Emerging Trends in Economics, Culture and Humanities (etECH2017)"*. 26–27 April 2017, Riga, Latvia: University of Applied Sciences.
10. Leontyev, A. 2017. Research of the possibility of norming of taxation in international business. *VI International Scientific Conference "Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economics, Political and Legal Issues"*, 8 December 2017, Riga, Latvia: Baltic International Academy.
11. Leontyev, A. 2016. Research of Latvia Tax System. Searching of Optimal Decisions. *International scientific-practical conference, ŠVK Versloir technologijų fakultetas*. 15 May 2016, Siauliai, Lithuania: ŠVK.
12. Leontyev, A. 2016. Economic aspects of energetical situation in Latvia. *VI Starptautiskās jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences "Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas"*, 12–13 May 2016, Riga, Latvia: Baltic International Academy. Awarded for the best presentation (diploma).
13. Leontyev, A. 2015. Using of Variant Optimization Methods for Determination of Rational Taxation Amount. *XVIII International Scientific and Practical Conference "Taxes: Theory and Practice 2015" ("Daně - teorie a praxe 2015"*, 9–10 September 2015, Brno, Czech Republic: Akademie STING.
14. Leontyev, A. 2015. Usage of the variant optimization method for assessing rational volume of taxation. *V International scientific and practical conference of young scientists and students "Time of challenges and opportunities: problems, solutions and prospects"*, 14–15 May 2015, Riga, Latvia: Baltic International Academy. Awarded for the best report (diploma).

15. Leontyev, A. 2014. The tax system of Latvia and the European Union. *Scientific and Practical Conference "XXVII International Plekhanov Readings", section "International Economics"*, 24–27 March 2014, Plekhanov University of Economic. Winner of the section, awarded with the 1st place diploma.

Izmantotā literatūra un avoti

Latvijas Republikas tiesību akti

1. Latvijas Republikas likums. Likums “Par akcīzes nodokli”. *Latvijas Vēstnesis*, 161, 14.11.2003. Pieņemts: 30.10.2003.
2. Latvijas Republikas likums. Par Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.–2030. gadam. *Latvijas Vēstnesis*, 29, 11.02.2020. Pieņemts: 04.02.2020.
3. Latvijas Republikas likums. Likums “Par nodokļiem un nodevām”. *Latvijas Vēstnesis*, 7, 13.04.1995. Pieņemts: 02.02.1995.
4. Latvijas Republikas likums. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums. *Latvijas Vēstnesis*, 206, 30.12.2010. Pieņemts: 20.12.2010.

Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi un rīkojumi

5. Ministru kabineta 21.12.2021 noteikumi Nr. 896 “Emisijas kvotu izolēšanas instrumenta finansēto projektu atklāta konkursa “Siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšana transporta sektorā – atbalsts bezemisiju un mazemisiju transportlīdzekļu iegādei” nolikums”. *Latvijas Vēstnesis*, 249, 27.12.2021. Pieņemts: 21.12.2021.
6. Ministru kabineta 10.06.2003 rīkojums Nr.380 “Par Pamatnostādņem nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā”. *Latvijas Vēstnesis*, 88, 12.06.2003. Pieņemts: 10.06.2003.

Saeimas, ministriju dokumenti un citi Latvijas Republikas normatīvie dokumenti

7. Latvijas Republikas Saeima. 1990. gada 28. decembra sēdes stenogramma. Rīta sēde. *Latvijas Republikas Saeima* https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1990/st_901228.htm [sk. 21.05.2019.].
8. Latvijas Republikas Saeima. 1991. gada 7. augusta sēdes stenogramma. Vakara sēde. *Latvijas Republikas Saeima* https://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1991/st_910807v.htm [sk. 21.05.2019.].
9. Latvijas Republikas Fiskālās disciplīnas padome. 2018. 2018. gada nodokļu reformas rezultāti un kritēriji tālākai nodokļu sistēmas pilnveidošanai. *Fiskālās disciplīnas padomes viedoklis*. <https://www.fdp.gov.lv/en/media/2988/> [sk. 07.12.2019.].
10. Latvijas Republikas Fiskālās disciplīnas padome. 2021. Padome. *Sākums*. https://www.fdp.gov.lv/lv/nozares-politika/padome_ [sk. 11.07.2021.].
11. Latvijas Republikas Valsts ieņēmumu dienests. 2018. Nesamaksātās nodokļu summas turpina samazināties. *Aktualitātes, jaunumi*. <https://www.vid.gov.lv/lv/nesamaksatas-nodoklu-summas-turpina-samazinaties> [sk. 02.02.2019.].

12. Latvijas Republikas Valsts ieņēmumu dienests. 2021. Vehicle Operation Tax. *VID*. <https://www.vid.gov.lv/en/node/57244> [sk. 17.19.2021.].
13. Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 2021. Vides politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. *VPP2027*. <https://www.varam.gov.lv> [sk. 30.11.2021.].

Eiropas Savienības avoti

14. An official website of the European Union. VAT rules and rates. *VAT*. Retrieved: https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_en.htm [sk. 15.02.2022.].
15. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee - Tax policy in the European Union - Priorities for the years ahead. 2001. COM (2001) 0260 final. 10.10.2001. Retrieved: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0260>.
16. Communication from the commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee – Coordinating Member States' direct tax systems in the Internal Market – Commission of the European Communities. 2006. COM (2006) 823 final. 15.01.2008. Retrieved: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52007AE1264%2803%29>.
17. European Commission. 2011. Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. *EU 2011 HU*. Retrieved: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf.
18. European Commission. 2019. Reflection paper towards a sustainable Europe by 2030. COM (2019) 220. 30.01.2019. Retrieved: https://ec.europa.eu/info/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_en.
19. European Commission, Secretariat-General. 2020. Tax policies in the European Union. 2020 survey. SWD (2020) 14 final. 30.01.2020. Retrieved: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5695-2020-INIT/en/>.
20. European Commission, Secretariat-General. 2021. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 Climate Target on the way to climate neutrality. COM (2021) 550 final. 14.07.2021. Retrieved: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52021DC0550>.
21. European Commission. 2021. Delivering the European Green Deal. Retrieved: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en#documents [sk. 15.02.2022.].

22. European Commission. 2021. Taxation Trends in the European Union. *Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission, Publications Office of the European Union*. Retrieved: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d5b94e4e-d4f1-11eb-895a-01aa75ed71a1>.
23. Office for Official Publications of the European Communities. 1992. Treaty on European Union. *Official Journal of the European Communities*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT>.

Grāmatas un periodiskie izdevumi

24. Ananiashvili, I. and Papava, V. 2010. Macroeconomic equilibrium under the Laffer-Keynesian synthesis (in Georgian). *Journal Economist*. 5(10), 5–23.
25. Balatsky, E. and Ekimova, N. 2011. Fiscal policy and economic growth. *Society and economics*. (4–5), 197–214.
26. Balatsky, E. 2003. Invariance of Laffer fiscal points. *World economics and international relations*. (6), 62–71.
27. Baldwin, R. and Wyplosz, Ch. 2012. *The Economics of European Integration*. New York: McGraw-Hill Education.
28. Bazovsky, I. 1961. *Reliability theory and practice*. London: Prentice-Hall International.
29. Bejakovic, P. 2020. How to Achieve Efficiency and Equity in the Tax System? *Revija za socijalnu politiku*. 27(2), 137–150.
30. Brendon, C. 2013. Efficiency, Equity, and Optimal Income Taxation. *European University Institute*. 22, 1–50.
31. Brodeckij, G., Gusev, D., Mazunina, O. and Fel, A. 2017. Possibilities of the Method of Successive Concessions When Selecting for Many Criteria. *Logistics and supply chain management*. 80(3), 91–105.
32. Bryson, A. and Yu-Chi, Ho. 2017. *Applied optimal control. Optimization, estimation and control*. New York: Taylor & Francis Group, LLC (1975), Boca Raton, 496.
33. Costa, R. and Pérez-Duarte, S. 2019. *Not all inequality measures were created equal. The measurement of wealth inequality, its decompositions, and an application to European household wealth*. European Central Bank: Statistics Paper Series. 31(12), 57.
34. Eliazar, I. and Sokolov, I. 2010. Measuring statistical heterogeneity: The Pietra index. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*. 389(1), 117–125.
35. Entrikin, J. (Ed.). 2008. *Regions: Critical essays in human geography*. London: Ashgate.
36. Fawn, R. 2009. ‘Regions’ and their study: Wherefrom, what for and whereto? *Review of International Studies*. 35(S1), 5–34.

37. Gale, W. and Samwick, A. 2014. Effects of Income Tax Changes on Economic Growth. *Economic studies at Brookings. The Brookings Institution.* (9), 1–15.
38. Giannessi, F. and Maugeri, A. 2005. *Variational Analysis and Applications.* NOIA, Springer, (79).
39. Harrison, J. 2008. The region in political economy. *Geography Compass.* 2(3), 814–830.
40. Hope, D. and Limberg, J. 2022. The economic consequences of major tax cuts for the rich. *Socio-Economic Review,* 20(2), 539–559.
41. Hull, I., Sattath, O., Diamanti, E. and Wendin, G. 2020. Quantum Technology for Economists. *SSRN Electronic Journal.* 10.2139/ssrn.3745608, 1–106.
42. Kakaulina, M. 2017. Visual Representation of Laffer Curve Factoring in Implications of Capital Outflow. *Journal of Tax Reform.* 3(2), 103–114.
43. Karagiorgos, A., Lazos, G., Lois, P., Katsifas, D. and Kasiouli, M. 2022. Simplification factors addressing tax systemic complexity during tax reform periods: Evidence from the Greek tax system. *Journal of Accounting and Taxation.* 14(2), 161–169.
44. Ketners, K. and Pētersone, M. 2014. Corporate income Tax reform possibilities for Latvia. *Economics and Rural Development.* (10), 14–22.
45. Loladze, G. 2002. About certain aspects of the Laffer curve (in Georgian). *Macro and microeconomics.* 9, 1–14.
46. Lubis, A. and Rahay, N. 2021. Emphasizing Inter-Nation Equity in the New Digital Economy's Taxing Rights Allocation Scheme. *International Journal of Scientific and Research Publications.* 11, 402–408.
47. Mach, P. 2019. On the Origin of the Laffer Curve. *ACTA VŠFS.* 13(2), 186–191.
48. Mayburov, I. 2012. The Problem of Tax Expenditures Identification and Evaluation: Methodological Approach. *Problems of economics. Finance in banking.* (4), 187–193.
49. Menéndez, A. 2015. *Neumark Vindicated the Europeanisation of National Tax Systems and the Future of the Social and Democratic Rechtsstaat.* Oslo: ARENA, Centre for European Studies University of Oslo.
50. Merkulova, T. 2007. Snizhenie nalogovoi nagruzki i effekt Laffera: argumenti I zabluzhdeniya. *Nalogooblozhenie: problem nauki I praktiki* [Tax burden lowering and Laffer's effect: arguments and delusions]. *Kharkiv (Ukraine): ID INZHEK.* 28–42.
51. Mirrlees, J. 1971. An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. *The Review of Economic Studies.* 38(2), 175–208.
52. Mirrlees, J. 2017. *Dimensions of Tax Design.* Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S. et al. (eds.). Oxford: Oxford University Press for Institute for Fiscal Studies.
53. Nallareddy, S., Rouen, E. and Serrato, J. 2022. Do corporate tax cuts increase income inequality? *Tax Policy and the Economy.* (36), 35–91.

54. OECD. 2015. *Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy*. Paris: OECD Publishing. 1(2), 29–50.
55. Paasi, A. and Metzger, J. 2017. Foregrounding the region. *Regional Studies Association*. 51(1), 19–30.
56. Pluta, A. and Zasova, A. 2017. Latvia Stumbling Towards Progressive Income Taxation. *FREE Network Policy Brief Series*. 1–6.
57. Ramsey F. 1927. Contribution to the Theory of Taxation. *Economic Journal*. 145(37), 47–61.
58. Ritz, R. 2014. A new version of Edgeworth's taxation paradox. *Oxford Economic Papers, Oxford University Press*. 66(1), 209–226.
59. Saez, E. 2001. Using Elasticities to Derive Optimal Income Tax Rates. *Review of Economic Studies*. 68, 205–229.
60. Schneider, F. 2010. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European Countries from 2003 to 2010. *Revised version*. 1–4.
61. Shcherbakov, G. 2019. Laffer points, area of fiscal contradictions and taxpayers' acceptance power. *RUDN Journal of Economics*, 27(1), 49–62.
62. Sproģe, I. 2010. *Nodokļu politika ekonomikas attīstības mainīgajos apstākļos: promocijas darbs: specialitāte – ekonomika*. Rīga: Latvijas Universitāte.
63. Steinbach, A. 2014. *Economic Policy Coordination in the Euro Area*. 1st edition. London and New York: Routledge studies in the European economy.
64. Taghizadeh-Hesary, F., Rasoulinezhad, E. and Yoshino, N. 2019. Energy and Food Security: Linkages through Price Volatility. *Energy Policy*. (128), 796–806.
65. Toader, S., Ungureanu, M., Predescu, I. and Predescu, A. 2011. Tax Efficiency vs. Tax Equity – Points of View regarding Tax Optimum. *Oeconomica*. 7(5), 44–51.
66. Verovska, L. and Leontyev, A. 2015. Using of Variant Optimization Methods for Determination of Rational Taxation Amount. *XVIII International Scientific and Practical Conference "Taxes: Theory and Practice 2015"*. Brno: Akademie STING, 114–120.
67. Vitaliano, D. 2018. The Hedonic Theory of Taxation: An Application to the U.S. Income Tax. *Public Finance and Management*. 18(3), 251–264
68. Wanniski, J. 1978. Taxes, Revenues, and the *Laffer Curve*. *The Public Interest*. 3–16.
69. Wattel, P., Marres, O. and Vermeulen, H. 2018. *European Tax Law*. 7th edition. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, Kluwer Law International.
70. Zidar, O. 2019. Tax Cuts for Whom? Heterogeneous Effects of Income Tax Changes on Growth and Employment. *Journal of Political Economy*. 127(3), 1437–1472.
71. Žubule, E. 2012. *Valsts budžeta procesa analīze un pilnveidošana: promocijas darbs: specialitāte – ekonomika*. Rīga: Latvijas Universitāte.

Interneta resursi

72. Berzins, A. 2017. How Much Does the Maintenance of the Used Car Cost in Latvia? *BigBank Research*. Retrieved: <http://ru.focus.lv/news/issledovanie-bigbank-skoljko-stoit-soderzhanie-poderzhanogo-avto-v-latvii?14999>. [sk. 25.01.2020.].
73. Bunn, D. and Asen, E. 2021. International Tax Competitiveness Index (ITCI). *Tax Foundation*. Retrieved: <https://taxfoundation.org/publications/international-tax-competitiveness-index/> [sk. 28.11.2021.].
74. Centrālā statistikas pārvalde. 2021. Demogrāfija. *Tautas skaitīšana 2021, Rādītāji*. <https://www.csp.gov.lv/lv/demografija> [sk. 17.03.2022.].
75. CSDD. 2020. Visi transportlīdzekļi, 1900–2020, pēc ražotāja. *Uzskaitē esošie transportlīdzekļi, Statistika*. Iegūts no: <https://www.csdd.lv/transportlīdzekli/transportlīdzekli-vizualizacija> [sk. 15.05.2021.].
76. CSDD. 2022. Transportlīdzekļu sadalījums pa pilsētām un novadiem. *Transportlīdzekļi, Statistika*. https://www.csdd.lv/transportlīdzekli/transportlīdzekļu-sadalijums-pa-pilsetam-un-novadiem_ [sk. 29.10.2022.].
77. Dābols, A. 2014. Nalogovie proverki v Latvii, presentation. *Latvijas Nodokļu konsultantu asociācija*. Iegūts no: <http://www.myshared.ru/slide/666327/> [sk. 27.03.2021.].
78. Eiropas Revīzijas palāta. 2018. Ceļā uz veiksmīgu transporta nozari Eiropas Savienībā: risināmās problēmas. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/INLR_TRANSPORT/INLR_TRANSPORT_LV.pdf [sk. 23.05.2022.].
79. European Commission. EU INSTITUTION European Commission. Retrieved: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en [sk. 15.02.2022.].
80. Eurostat. 2022. Gini coefficient of equivalised disposable income – EU-SILC survey. *EU*. Retrieved: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/show.do?dataset=ilc_di12 [sk. 14.01.2022.].
81. J.P. Morgan. 2022. Why Are Gasoline And Food Prices Rising? <https://www.jpmorgan.com/insights/research/gasoline-food-prices-rising>. [sk. 14.10.2022.].
82. Latvijas statistikas gadagrāmata 2019. Statistical Yearbook of Latvia. 2020. *Centrālā statistikas pārvalde*. www.csb.gov.lv [sk. 30.11.2020.].
83. Oficiālās statistikas portāls. Džini koeficients (procentos) 2004–2020. *Ienākumu nevienlīdzība (EU-SILC)*. Iegūts no: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_NN_NNI/NNI030/ [sk. 10.10.2021.].
84. Stevens, P. 2022. Rising fuel costs are a massive problem for business and consumers – Here's why they're so high. <https://www.cnbc.com/2022/05/19/fuel-is-a-problem-for-business-and-consumers-why-prices-are-so-high.html>. [sk. 11.11.2022.].

85. TVNET/LETA. 2022. Energoresursu un pārtikas cenu pieaugums var paaugstināt gada inflāciju līdz 10%, prognozē FM. <https://www.tvnet.lv/7472748/energoresursu-un-partikas-cenu-pieaugums-var-paaugstinat-gada-inflaciju-lidz-10-prognoze-fm> [sk. 20.10.2022.].
86. Odina, T. 2018. Ekonomika, prosto o slozhnom: SGD, nalogi i “navoznie zhuki”. Ekonomika [Economic, simple about complicated: SRS taxes, and “earth-boring dung beetles”. Economic]. <https://rus.tvnet.lv/6469130/ekonomika-prosto-o-slozhnom-sgd-nalogi-i-navoznye-zhuki>. [sk. 28.02.2019.].